

”Mä en enää oo se sama henkilö joka tuli tänne”

Pakolaistaustaiset naiset – Suomi, oma kulttuuri ja kotimaa

Assi Torkkeli

Etnologian maisterintutkielma

Kevätlukukausi 2017

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Assi Torkkeli	
Työn nimi – Title ”Mä en enää oo se sama henkilö joka tuli tänne”: Pakolaistaustaiset naiset – Suomi, oma kulttuuri ja kotimaa	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä – Number of pages 84 s., 3 liitesivua
Tiivistelmä – Abstract <p>Tutkimus käsittelee pakolaistaustaisten naisten käsityksiä Suomesta, omasta kulttuurista ja kotimaista. Tarkastelun keskiössä ovat haastateltavien kokemukset Suomessa elämisestä ja suomalaisista, heidän näkemyksensä oman kulttuurin ylläpitämisestä ja heidän suhteensa kotimaihin. Pakolaisuuskokemus nähdään tutkimuksessa monivaiheisena prosessina, jossa yksilö havainnoi kulttuuri-identiteettiään, kodin paikkaa ja etnisyyttään uudella tavalla. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan näihin kysymyksiin: Minkälaisina haastateltavat kokevat suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin sekä suomalaiset? Minkälaisia merkityksiä omalle kulttuurille annetaan? Minkälaisista osista naisten kulttuuri-identiteetti rakentuu? Minkälainen on heidän suhteensa kotimaihin? Minkälaisia sosiaalisia suhteita heillä on Suomessa ja transnationaalisesti?</p> <p>Haastatteluaineisto on kerätty haastattelemalla viittä Tampereella asuvaa pakolaistaustaista naista, jotka olivat kotoisin Irakista, Iranista, Somaliasta ja Afganistanista. Naiset olivat haastatteluhetkellä iältään 27–50-vuotiaita ja he olivat asuneet Suomessa 15–19 vuotta. Haastattelut toteutettiin teemahaastattelulla, ja aineiston analysointimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia. Teoreettisen viitekehyksen muodostavat tutkimuksen keskeisimmät käsitteet, kuten kulttuuri-identiteetti, transnationaalisuus, diaspora ja etnisyys.</p> <p>Tutkimuksesta ilmenee, että haastateltavat kokivat Suomeen tulonsa suurena elämänmuutoksena. Suomalaisista ja Suomesta muodostettuun käsitykseen vaikuttivat erityisesti ensimmäisten vuosien kokemukset. Suomalaisen kulttuurin ominaispiirteinä pidettiin kommunikoinnin vähäisyyttä ja yksilökeskeisyyttä. Haastateltavien puheista välittyi myönteinen kuva suomalaisesta yhteiskunnasta ja Suomi koettiin hyvänä maana asua. Omasta kulttuurista haluttiin säilyttää sen tärkeimpänä pidettyjä elementtejä, kuten yhteisöllisyyttä ja perhekeskeisyyttä. Kulttuuri-identiteettiä vahvistettiin oman kulttuurin juhlien ja perinteiden sekä äidinkielen vaalimisella. Haastateltavien ystäväpiiri koostui sekä suomalaisista että maahanmuuttajista. Transnationaaleja verkostoja pidettiin yllä monipuolisesti, ja näillä suhteilla oli tärkeä rooli kotimaa-yhteyden säilyttäjinä. Kotimaasta kaivattiin laajaa suku- ja ystäväpiiriä, mutta kielteistä kotimaasuhdetta rakensivat epävakaat olosuhteet ja yhteiskunnalliset epäkohdat.</p>	
Asiasanat – Keywords pakolaisnaiset, kulttuuri-identiteetti, transnationaalisuus, diaspora, etnisyys, sopeutuminen	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen aihe	1
1.2 Maahanmuuttoon liittyviä peruskäsitteitä.....	3
1.3 Aikaisempi tutkimus	4
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1 Kulttuuri-identiteetti	7
2.2 Transnationaalisuus	9
2.3 Diaspora	12
2.4 Etnisyys, etninen ryhmä ja etninen identiteetti	17
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	21
3.1 Naistari.....	21
3.2 Haastateltavat ja haastattelujen kulku	21
3.3 Teemahaastattelu	24
3.4 Sisällönanalyysi.....	26
4 SUOMI JA SUOMALAISET.....	28
4.1 ”Ero oli niinkun maa ja taivas” – Suomi uutena maana	28
4.2 ”Suomessa aina kunnioitetaan naista ekana” – Suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri.....	32
4.3 ”Te olette ihan erilaiset” – Kohtaamisia suomalaisten kanssa.....	36
4.4 Syrjintäkokemuksia	38
5 ARJEN SOSIAALISET KONTAKTIT	42
5.1 Ystäväpiirien muodostuminen.....	42

5.2 ”Kun tulee kieli, sitten enemmän ystävät” – Suomalaisiin tutustuminen	45
5.3 Transnationaalit verkostot	47
6 OMAN KULTTUURIN JA KOTIMAAN MERKITYS	50
6.1 ”Muista, että sä olet kurdilainen!” Oman kulttuurin siirtäminen lapsille	50
6.2 Perhe- ja sukulaissiteet	54
6.3 Uskonnon merkitys	56
6.4 Suhde kotimaahan	58
6.4.1 Ajatuksia ja kokemuksia paluusta kotimaahan	58
6.4.2 Vierailut kotimaahan	60
6.4.3 Kotimaan tapahtumien seuraaminen	61
7 NYKYHETKI JA POHDINTOJA TULEVASTA	64
7.1 ”Suomi-maa on ihan sama kun mun kotimaa” – Kodin paikantamista	64
7.2 ”Voin olla fifty-fifty” – Etninen identifioituminen	66
7.3 ”Nollasta olen aloittanut” – Pohdintoja nykyisestä elämästä	67
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	73
LIITTEET	85

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe

Globalisoituneessa maailmassa Suomi on muuttunut väestöllisesti yhä moninaisemmaksi. Kehitykseen ovat vaikuttaneet merkittävästi lisääntynyt kansainvälinen liikkuvuus ja muuttoliike. Kansainvälisen liikkuvuuden nykytrendeinä voidaan pitää sitä, että muuttoliikkeet ovat erilaistuneet, naisistuneet, politisoituneet ja ne suuntautuvat yhä uusiin maihin. Maahanmuuton kiihtyessä ei voida enää puhua yhtenäiskulttuurista: ihmiset eivät ole samalla tavalla sidottuja johonkin paikkaan kuin ennen. Nykytilannetta onkin kuvattu joustavan juurettomuuden ja globaalin kansalaisuuden termein. (Gothóni & Siirto 2016, 10–14; Martikainen, Sintonen & Pitkänen 2006, 9.) Monikulttuurisuus ulottuu jo laajasti suomalaisen yhteiskunnan eri osa-alueille, ja muista maista Suomeen muuttaneet ihmiset ovat osaltaan lisänneet ymmärrystä eri kulttuureista. Tämän päivän Suomessa on kasvava joukko ihmisiä, joiden arjessa on läsnä kaksi tai useampi kulttuuri.

Liike maiden välillä tapahtuu monen eri syyn johdantelemana. Muutto voi olla vapaaehtoisesti tapahtunutta, tai niin sanottua pakkomuuttoa. Erilaisten vainojen ja konfliktien vuoksi pakenemaan joutuneita ihmisiä on maailmassa enemmän kuin koskaan aiemmin. YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n mukaan vuoden 2015 aikana 60 miljoonan pakolaisen rajapyykki ylittyi ensimmäistä kertaa. (Gothóni & Siirto 2016, 10; Suomen Pakolaisapu 2016a.) Vuosi 2015 oli myös Suomen kannalta erityinen, sillä tuolloin maahan saapui ennätysmäärä turvapaikanhakijoita. Maahanmuutto ja pakolaisuus ovat herättäneet Suomessa laajasti keskustelua, ja vuoden 2015 myötä keskustelu on kohdistunut erityisesti turvapaikanhakijoihin.

Pakolaisuuteen kytkeytyy monia haastavia kysymyksiä niin kotimaasta lähtevien pakolaisten kuin vastaanottomaidenkin kannalta. Lähestyn tutkimuksessani pakolaisuuskokemusta yli 10 vuotta sitten Suomeen saapuneiden pakolaisnaisten näkökulmasta. Kodin pakottavista syistä jättämiseen ja vieraaseen maahan asettumiseen liittyy haasteita, jotka koskettavat monien pakolaisten elämää. Pakolaisten vastaanoton ja kotouttamistyön kehittämisen kannalta onkin tärkeää saada tietoa uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan kiinnittymisestä pakolaisten itsensä kertomana. Selvitän tutkittavieni käsityksiä Suomesta, omasta kulttuurista ja kotimaista Suomessa asuttujen vuosien jälkeen. Tutkimuskysymyksiäni ovat: Minkälaisina haastateltavat kokevat suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin sekä suomalaiset? Minkälaisia merkityksiä omalle kulttuurille annetaan? Minkälaisista osista naisten kulttuuri-identiteetti rakentuu? Minkälainen on heidän suhteensa kotimaihin? Minkälaisia sosiaalisia suhteita heillä on Suomessa ja transnationaalisesti? Olen kiinnostunut siitä,

minkäläiseksi tutkittavieni elämä on Suomessa muotoutunut, ja minkälaisia vaiheita tuo aika on pitänyt sisällään.

Miesten ja naisen muuttosyyt, kotoutuminen ja uuden elämän aloittaminen kulkevat monesti eri ratoja (Martikainen & Tiilikainen 2007, 15). Valotan työssäni uuteen maahan muuttoon liittyviä pohdintoja naisten näkökulmasta: minkälaisena naisena oleminen, avioliitto, äitiys ja lasten kasvatus näyttävät haastateltavilleni heidän kulttuurisista lähtökohdistaan katsottuna? Esimerkiksi kotimaassa omaksutut sukupuoliroolit voivat näyttäytyä erilaisina uudessa asuinmaassa ja ne voivat herättää monenlaisia kysymyksiä.

Sukupuolen lisäksi pakolaisuuskokemukset ovat myös aina sidoksissa ajankohtaan, jolloin uuteen maahan saavutaan. Kaikkien haastateltavieni Suomeen tulon kokemukset paikantuvat 1990-luvun loppuun ja edustavat näin ollen omaa aikakauttaan. Suomi oli pitkään syrjässä kansainvälisen muuttoliikkeen suurista virroista, ja on ollut useita vuosikymmeniä ennemminkin lähtömaan kuin vastaanottomaan asemassa (Martikainen, Saukkonen & Säävälä 2013, 14). Toisen maailmansodan jälkeen pakolaisia on tullut Suomeen yleismaailmallisessa mittakaavassa pieniä määriä. Ensimmäisenä kaukaisempana pakolaisryhmänä voidaan pitää Suomeen 1970-luvulla saapuneita chileläisiä, jotka pakenivat maansa sotilasdiktatuurin vainoja. Järjestelmällinen pakolaisten vastaanotto käynnistyi vuonna 1979, jolloin Suomi vastaanotti ensimmäiset ”venepakolaiset” Vietnamista. Vietnamilaisia saapui Suomeen koko 1980-luvun ajan. Somalian sisällissodan seurauksena saapuivat ensimmäiset somalialaiset pakolaiset 1990-luvulla. Lisää pakolaisia tuli Balkanilta Jugoslavian hajoamissotien vuoksi koko 1990-luvun ajan ja edelleen 2000-luvulla muista sotaa käyvistä maista, kuten Irakista ja Afganistanista. Kurdeja on saapunut Suomeen tasaisesti sekä kiintiöpakolaisina että turvapaikanhakijoina. Somalian lisäksi myös muista Afrikan valtioista on tullut ihmisiä, kuten Etiopiasta, Kongosta ja Nigeriasta. (Martikainen, Saari & Korkiasaari 2013, 37; Rätty 2002, 32–34.)

1970- ja 80-luvuilla Suomeen tulleista pakolaisista suurin osa oli kiintiöpakolaisia, ja turvapaikanhakijoita tuli vuosittain vain muutamia kymmeniä. Vuonna 1989 turvapaikanhakijoiden määrä kuitenkin ylitti ensimmäisen kerran sadan rajan, ja vuonna 1990 heitä saapui yli 2700. 1990- ja 2000-luvuilla määrä oli vuosittain noin 1000–4000. Vuonna 2015 turvapaikanhakijoiden määrä kasvoi huomattavasti niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa. Vuoden lopussa Suomeen oli saapunut yhteensä 32 478 turvapaikanhakijaa. Kasvun taustalla on useita tekijöitä, mutta pääasiallisena syynä voidaan pitää pakolaisten määrän ennätyksellisen nopeaa lisääntymistä maailmassa pitkittyneiden konfliktien vuoksi. Tämänhetkisesti merkittävimpänä pakolaisuuden

aiheuttajana pidetään Syyrian sotaa. Maailman pakolaisista yli puolet ovat kotoisin Syyriasta, Afganistanista ja Somaliasta. (Räty 2002, 33; Suomen Pakolaisapu 2016b.)

1.2 Maahanmuuttoon liittyviä peruskäsitteitä

Maahanmuutto on monitahoinen ilmiö, jota kuvaamaan on kehitetty erilaisia termejä. Esittelen seuraavaksi maahanmuuttotutkimuksessa usein käytettyjä peruskäsitteitä, jotka taustoittavat työni aihetta ja helpottavat sen ymmärtämistä. Luvussa 2 esittelen tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen siihen liittyvine käsitteineen.

Maahanmuuttajalla tarkoitetaan ulkomailla syntynttä, Suomeen toistaiseksi tai pysyvästi muuttanutta henkilöä (Martikainen & Haikkola 2010, 10). Maahanmuuttaja-käsite ja siihen viittaavat termit, kuten *maahanmuuttajataustainen* tai *toisen sukupolven maahanmuuttaja* koetaan tänä päivänä toisinaan leimaavina. Väestön monimuotoistumisen myötä onkin ryhdytty etsimään niitä korvaavia ilmauksia, kuten *uussuomalainen*. Halu purkaa etnisyydelle, kulttuurille ja maahanmuuttajuudelle annettua painoa on saattanut myös nuorisotutkijat käyttämään uudenlaisia nimityksiä nuorten kohdalla, kuten *toisen sukupolven nuoret*, *monikulttuuriset nuoret* ja lapset ja nuoret, joilla on *transnationaaliset juuret*. (Haikkola 2014, 89–91; Martikainen & Tiilikainen 2007, 18.) *Siirtolaiseksi* kutsutaan henkilöä, joka muuttaa toiseen maahan ei-pakottavista syistä. Syitä voi olla esimerkiksi työ, opiskelu tai ihmissuhde. Tavallisesti siirtolainen nauttii lähtövaltionsa suojaa, ja hänellä on mahdollisuus palata kotimaahansa pelkäämättä vainoa. (Gothóni & Siirto 2016, 13.) *Paluumuuttajina* pidetään Suomeen muuttavia henkilöitä, joilla on suomalaiset sukujuuret tai muulla tavoin läheinen yhteys Suomeen (Maahanmuuttovirasto 2016).

Pakolainen ja *turvapaikanhakija* viittaavat henkilön maahantulosityhyn ja lailliseen statukseen, joka vaikuttaa henkilön oikeuksiin ja mahdollisuuksiin, kuten esimerkiksi kotipaikkaoikeuteen ja työntekomahdollisuuksiin (Martikainen & Tiilikainen 2007, 18). Pakolainen on henkilö, jolle on myönnetty kansainvälistä suojelua kotimaansa ulkopuolella. Hän on joutunut lähtemään kotimaastaan, sillä hänellä on perusteltu syy pelätä joutuvansa vainotuksi. Pakolaisia voidaan vainota esimerkiksi alkuperän, kansallisuuden, uskonnon, yhteiskunnallisen ryhmän tai poliittisen mielipiteen vuoksi. (Pakolaisneuvonta ry. 2016.) *Maan sisäiset pakolaiset* ovat joutuneet pakenemaan oman maansa rajojen sisällä esimerkiksi vainon, väkivallan, erilaisten luonnonkatastrofien ja ympäristön tuhoutumisen vuoksi. Maan sisäistä pakolaisuutta ovat myös sodassa hävityn alueen luovutus ja siihen liittyvät väestönsiirrot. (Gothóni & Siirto 2016, 12.) *Kiintiöpakolainen* on YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n pakolaiseksi katsoma henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa valtion talousarviossa vahvistetussa pakolaiskiintiössä

(Maahanmuuttovirasto 2016). *Turvapaikanhakijat* hakevat suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta jättämällä turvapaikkahakemuksen. Turvapaikanhakijalla ei ole pakolaisstatusta, vaan hänen pakolaisuutensa voidaan todeta vasta turvapaikkahakemukseen annetussa päätöksessä. (Vartiainen-Ora 1996, 12.) *Valtiottomat* ovat ihmisiä, joita mikään maa ei pidä kansalaisinaan. Valtiottomia ovat esimerkiksi pakolaisina syntyneet lapset, jotka eivät saa minkään maan kansalaisuutta, mikäli lähtömaa tai suojaa antava maa eivät sitä myönnä. (Gothóni & Siirto 2016, 13.)

Integraatio ja sen suomenkielinen vastine *kotoutuminen* ovat maahanmuuttotutkimuksessa paljon käytettyjä käsitteitä (Martikainen ym. 2006, 20). Integraatiolla tarkoitetaan usein kahta eri asiaa. Sillä viitataan yleisessä mielessä maahanmuuttajien oman paikan löytämisen prosessiin. Toisaalta sitä pidetään tietyn tyyppisenä kehityksenä, jossa maahanmuuttaja osittain sopeutuu ja jopa sulautuu asuinyhteiskuntaansa ja sen käytäntöihin, mutta säilyttää oman etnisen tai kulttuurisen identiteettinsä ja esimerkiksi kielensä ja uskontonsa. Näin ajateltuna integraatio erotetaan toisenlaisista malleista. Näitä ovat esimerkiksi kokonaisvaltainen sulautuminen eli *assimilaatio*, vahvempaa etnistä tai kulttuurista rinnakkaiseloja tai erillisyyttä korostava *multikulturalismi*, eristäytyminen eli *segregaatio* ja *marginalisaatio*, jossa oma kulttuuri torjutaan, mutta ei myöskään omaksuta enemmistökulttuuria. (Liebkind 1994, 26; Saukkonen 2013, 65–66.)

1.3 Aikaisempi tutkimus

Suomeen saapuneiden maahanmuuttajien, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyessä maahanmuuttoa on ryhdytty tutkimaan Suomessa yhä monipuolisemmin. Nykyisin maahanmuuttoa, etnisiä suhteita ja monikulttuurisuutta sivuavia tutkimuksia tehdäänkin eri tieteenaloilla suhteellisen paljon. Etenkin ihmistieteiden piirissä Suomeen muuttaneiden henkilöiden omia kokemuksia halutaan tuoda esille erilaisten haastattelututkimusten avulla. Tutkimuskohteenani ovat pakolaistaustaiset naiset, joten pakolaisiin kohdistuvat tutkimukset ovat oman työni kannalta keskeisimpiä. Tutkimukseni kytkeytyy samalla myös naisnäkökulmaa ja transnationaalisuutta painottaviin tutkimuksiin.

Sosiologi Vesa Puuronen (2006, 45) toteaa, ettei etnisten suhteiden tutkimus ole ollut Suomessa eikä muuallakaan maailmassa muusta tutkimuksesta irrallinen saareke, vaan se on kehittynyt niin tieteen sisäisten kuin ulkoistenkin seikkojen vaikutuksesta. Tärkeimmät ulkoiset seikat ovat yhteiskunnallisia tekijöitä: globalisaatioprosessissa Suomen väestön rakenne on muuttunut nopeasti. Tämän myötä etnisiin suhteisiin liittyvät kysymykset ja ongelmat ovat nousseet julkiseen keskusteluun ja ovat synnyttäneet sosiaalisen kysynnän etnisten suhteiden tutkimiseen.

Maahanmuuttotutkimusta voidaan tehdä monesta eri näkökulmasta. Yksi mahdollisuus on tarkastella tiettyyn maahanmuuttajaryhmään kuuluvia henkilöitä. Esimerkkinä tällaisesta tutkimuksesta voidaan mainita Mari Toivasen (2014) väitöstutkimus, jossa on tarkasteltu Suomessa asuvia kurdinuoria. Liisa Oinonen (1999) on puolestaan tutkinut pääkaupunkiseudun vietnamilaisten etnisyyttä ja identiteettiä. Suomen somalialaisia on tarkasteltu jo melko monipuolisesti (esim. Alitolppa-Niitamo 1994; Hautaniemi 2004). Marja Tiilikainen (2003) ja Maarit Marjeta (2001) ovat perehtyneet tutkimuksissaan pakolaistaustaisten somalinaisten elämään. Anu Isotalo (2015) on puolestaan tuonut uskontotieteen väitöskirjassaan somalityttöjen näkökulmaa esiin. Naisiin keskittyviä tutkimuksia onkin tehty suomalaisen maahanmuuttotutkimuksen kentällä jonkin verran (vrt. Hautaniemi 2004). Naisnäkökulmaa ovat valottaneet myös esimerkiksi Hille Janhonen-Abuquah (2010) ja Pirjo Pöllänen (2013). Janhonen-Abuquah on tarkastellut maahanmuuttajanaisten transnationaalista arkea, kun taas Pölläsen väitöskirjassa huomio on kohdistunut venäläisten maahanmuuttajanaisten ylijarjaiseen perhehoivaan. Venäläisistä maahanmuuttajista on kirjoitettu Suomessa melko laajasti (esim. Jasinskaja-Lahti 2000; Rynkänen 2011).

Suomessa tehdyissä asennetutkimuksissa selvitetään suomalaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan (esim. Jaakkola 2005). Puurosen (2006) mukaan kvantitatiiviset yleiskatsaukset auttavat hahmottamaan ilmiön yleiskuvaa, kun taas pieniin ryhmiin ja ihmisten kasvokkaiseen vuorovaikutukseen kohdistuvat tutkimukset auttavat pääsemään syvemmälle niihin prosesseihin, joissa ennakkoluulot, rasismi ja muukalaisviha syntyvät (mt., 51–52). Rasismi- ja syrjintäkokemuksia koskevat tutkimukset tuottavat tärkeää omakohtaista tietoa arkipäivän rasismista (esim. Jasinskaja-Lahti, Liebkind & Vesala 2002; Rastas 2007).

Uuteen maahan muutto vaikuttaa muuttajan käsityksiin kodista, ja Laura Huttunen (2002) onkin tutkimuksessaan pureutunut tähän teemaan. Kysymykset kodista ja niiden merkityksistä ovat etenkin pakolaisten kohdalla olennaisia, joten käsittelem niitä myös omassa työssäni. Suomeen saapuneita pakolaisia on tutkittu monista eri näkökulmista ja tieteenaloista käsin. Huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi vuorovaikutussuhteisiin (Kokkonen 2010). Pakolaisuutta voidaan lähestyä myös esimerkiksi elämäntarinoiden kautta, kuten Marja Pentikäinen (2005) on tehnyt sosiaalipolitiikan väitöskirjassaan. Hän on tarkastellut vietnamilaisten ja somalialaisten kokemuksia pakolaisuudesta. Myös Sirkku Varjonen (2013) on hyödyntänyt elämäntarinoita sosiaalipsykologian väitöskirjassaan. Varjosen tutkimuksen keskiössä ovat maahanmuuttajien identiteetin rakentaminen ja se, kuinka maahanmuuttajat neuvottelevat paikastaan suomalaisessa yhteiskunnassa.

Transnationaalisisessa kontekstissa tehty maahanmuuttotutkimus on lisääntynyt lähivuosina sekä kansainvälisillä tutkimuskentillä että Suomessa. Transnationaalisuus nähdään nykyisin koko perhettä

koskevana ilmiönä, jolloin kiinnostuksen kohteena voivat olla esimerkiksi valtioiden rajat ylittävä hoiva (Zechner 2006) tai transnationaalisten perheiden moniin valtioihin kiinnittyvä arkielämä (Janhonen-Aburuah 2010; Matyska 2014). Transnationaalisuutta tarkastellaan yhä enemmän myös maahanmuuttajataustaisten nuorten (esim. Haikkola 2012; Hautaniemi 2004) näkökulmasta.

Tutkimuksen rakenne on seuraavanlainen: Luvussa 2 käsitellään tutkimukseni teoreettista viitekehystä, joka muodostuu erilaisista käsitteistä. Luvussa 3 käyn läpi tutkimuksen toteutusta: esittelen Naistaria eli Tampereella sijaitsevaa maahanmuuttajanaisten kohtaamispaikkaa. Tuon myös esille haastateltavieni taustoja ja kerron tarkemmin haastattelujen toteutuksesta. Tutkimukseni analyysiosa alkaa luvusta 4, jossa teen katsauksen haastateltavieni kokemuksiin Suomeen tulosta, suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä suomalaisista. Luvussa 5 käydään läpi sitä, miten naisten ystävyysuhteet lähtivät rakentumaan Suomeen tulon jälkeen. Tuon myös esiin heidän nykyisiä sosiaalisia suhteita Suomessa ja Suomen ulkopuolella. Luku 6 keskittyy omaan kulttuuriin ja kotimaihin liitettyihin merkityksenantoihin. Viimeisessä analyysiluvussa siirrytään tarkastelemaan sitä, minkälaisena naiset kokevat tämänhetkisen elämänsä Suomessa vietettyjen vuosien jälkeen. Tässä luvussa tulevat esiin erityisesti kotiin, etnisyyteen ja omaan sopeutumiseen liittyvät pohdinnat. Tutkimukseni johtopäätökset on koottu lukuun 8.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

2.1 Kulttuuri-identiteetti

Identiteetistä ei ole olemassa yhtä oikeana pidettyä määrittelyä, ja sitä painotetaan eri tieteenaloilla hieman eri tavoin. Identiteetistä on ollut erilaisia käsityksiä eri aikoina ja käsite on muuttunut aikojen saatossa. Tarkastelen työssäni identiteettiä ennen kaikkea kulttuurisesta näkökulmasta, ja näin ollen yksi tutkimukseni keskeisimpiä teoreettisia avainkäsitteitä on kulttuuri-identiteetti. Seuraavaksi teen lyhyen katsauksen tapoihin, joilla eri tutkijat ovat sitä hahmottaneet. Käsittelen aluksi identiteetin yleispiirteitä, josta siirryn sosiaalisen identiteetin tarkasteluun. Tämän jälkeen keskitän huomioni kulttuuri-identiteettiin.

Identiteetti on yksilön itsensä ja muiden tekemiä määrittelyjä siitä, ”kuka minä olen” tai ”keitä me olemme”. Yhteiskunnallisten rakenteiden muuttuessa ja kadotessa sekä arkielämän kontekstien moninaistuessa tällaiset pohdinnat ovat lisääntyneet. Identiteetikysymykset ovatkin olleet viime vuosina runsaasti esillä eri tieteissä. Nykyaikaisen identiteetikäsityksen mukaan olennaista on se, että identiteetti ei ole annettu, vaan sitä on tietoisesti pohdittava ja tuotettava erilaisen identiteettityön keinoin. (Saastamoinen 2006, 170.) Vaikka identiteettiin kuuluu suhteellisen pysyviä piirteitä, sen tärkeimpiin ominaisuuksiin kuuluu kuitenkin se, että se muuttuu. Identiteetin sisältö voi Liebkindin (1988) mukaan olla annettua, saavutettua tai omaksuttua. Annetut identiteettisisällöt ovat eivapaaehtoisia, syntymästä saatuja ominaisuuksia joita on vaikeaa muuttaa. Näihin lukeutuvat esimerkiksi sukupuoli, ikä tai ihonväri. Saavutetut identiteettisisällöt sen sijaan perustuvat vapaaehtoisiin valintoihin tai ryhmiin, joihin ihminen liittyy, kuten ammattiryhmä ja erilaiset poliittiset ryhmittymät. Omaksutut sisällöt viittaavat ihmisen melko pysyviin vuorovaikutustyyliin, joita ihminen on omaksunut tilanteesta riippumatta suhteessa muihin ihmisiin. (1988, 66–67.)

Tärkeimpänä identiteetin jakona voidaan pitää sen jakamista sosiaaliseen ja henkilökohtaiseen identiteettiin (Liebkind 1988, 66). Henkilökohtainen identiteetti viittaa niihin ominaisuuksiin, jotka erottavat henkilön muista ihmisistä ja jotka tekevät hänestä ainutlaatuisen. Sosiaalisen identiteetin näkökulmasta olennaisia ovat sen sijaan samankaltaisuudet ja ominaisuudet, jotka yhdistävät ihmistä muiden kanssa. Sosiaalisessa identiteetissä on kyse yksilön ja ympäristön suhteesta: se kertoo keitä olemme sosiaalisesti. Se ilmaisee mitä ihminen on sosiaalisesta näkökulmasta katsottuna, eli toisin sanoen yksilön sijaintia tai paikkaa yhteiskunnassa. Sekä henkilökohtainen identiteetti että sosiaalinen identiteetti ovat seurausta siitä, miten yksilö eri tilanteissa luokittelee itsensä suhteessa muihin. Näin ollen identiteetit ovat aina luonteeltaan vertailevia: niiden merkitys kussakin tilanteessa riippuu sekä yksilön halukkuudesta omaksua juuri tämä identiteetti ja siitä, miten hyvin kyseinen

identiteetti sopii siihen tilanteeseen ja ympäristöön. (Helkama ym. 2015, 184; Verkuyten 2009, 42, 47.)

Sosiaalisen identiteetin voidaan sanoa koostuvan kaikista niistä ryhmistä, joihin ihminen kuuluu. Inhimillinen ympäristö tarjoaa kullekin ihmiselle runsaan määrän eri sosiaalisia kategorioita, joihin hän voi samastua. Useaan ryhmään kuulumisen voi lisätä yksilön kokemuksta siitä, että eri jäsenryhmät ovat jollakin tavalla ristiriidassa. Samalla hänelle tarjoutuu kuitenkin myös suurempi mahdollisuus valita useammasta vaihtoehdosta itselle myönteinen sosiaalinen identiteetti. Monet etnisen vähemmistön jäsenet liikkuvat kahden eri kulttuurin rajamailla, mutta tällä ei kuitenkaan tarvitse olla kielteisiä seuraamuksia: kuulumisen moneen eri ryhmään lisää usein sosiaalisen identiteetin joustavuutta. (Liebkind 1988, 72.)

Kulttuurintutkija Johan Fornäs (1998, 277–278) pitää tärkeänä, ettei identiteettiä käsitetä liian kapea-alaisesti, sillä liian rajatusti katsottuna se katoaa. Fornäs on nimennyt identiteetin eri muotoja: Kollektiivinen tai sosiaalinen identiteetti käsittää hänen mukaansa ryhmät, subjektiasemat sekä yhteiskunnalliset normistot ja yksilöiden väliset suhteet. Toisena hän mainitsee yksilöllisen tai subjektiivisen identiteetin, johon kuuluu henkisiä ja ruumiillisia aspekteja. Kolmas muoto on kulttuurinen identiteetti, joka muotoutuu yksilöille ja yhteisöille merkityksellisten symbolien ja tekstien välityksellä. Hänen näkemyksessään subjektiiviset ja sosiaaliset identiteetit muotoutuvat aina kulttuuristen identiteettien kautta. Kulttuurilla onkin tärkeä rooli identiteetin muodostamisessa, kuten identiteettiä laajasti tutkinut kulttuurintutkija Stuart Hall (2003, 85) toteaa. Hän on kuvaillut kulttuuria yhteisten merkitysten järjestelminä, joita samaan yhteisöön kuuluvat ihmiset käyttävät saadakseen tolkkua maailmasta. Tämä yhteisesti jaettu merkityskartta antaa ihmisille tunteen yhteisestä identiteetistä. Kun hahmotamme itsemme näissä jaettujen merkitysten kentässä, tunnemme ”keitä olemme” ja ”mihin kuulumme”.

Kulttuuri-identiteetillä tarkoitetaan kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisiin arvoihin, yhteiseen historiaan, kieleen ja perinteeseen perustuvaa käyttäytymistä (Liebkind 1994, 22). Aikaisemmin kulttuuri-identiteetin ajateltiin ilmentävän käsitystä jaetusta, muuttumattomasta kulttuurista ja siihen perustuvasta eräänlaisesta kollektiivisesta todellisesta itsestä. Nykykäsityksen mukaan kulttuuri-identiteetti on enemmän ”tulemista” kuin ”olemista”, joten se on yhteydessä niin tulevaisuuteen kuin menneisyyteenkin. (Anttonen 1999, 237.)

Hall (1999, 224–227) on tuonut esiin kahta erilaista tapaa, joilla kulttuurinen identiteetti voidaan ymmärtää. Ensimmäisessä määritelmässä kulttuurinen identiteetti nähdään yhteisen kulttuurin ja ”todellisen minän” kautta. Tämä minuus sisältää monia muita minuuksia, jotka ovat yhteisiä ihmiselle

jotka jakavat yhteiset esi-isät ja historian. Kulttuuriset identiteetit heijastavat näitä yhteisiä kokemuksia ja saavat ihmiset kokemaan itsensä ”yhdeksi kansaksi”. Toisessa määritelmässä tuodaan esiin, että monien samankaltaisuuksien lisäksi on otettava huomioon erot: ”yhteisen identiteetin” kääntöpuolena ovat murtumat ja epäjatkuvuudet, jotka luovat ainutlaatuisuutta.

Toiseen maahan muutto tarkoittaa usein toisenlaisen kulttuurin kohtaamista, jolloin oma kulttuuri-identiteetti nousee uudella tavalla tarkastelun kohteeksi. Tutkimuksessani olen kiinnostunut siitä, minkälaisista rakennusaineista haastateltavieni kulttuuri-identiteetti nykyisin koostuu ja minkälaisia neuvotteluja oman kulttuurin ylläpitämiseen sisältyy. Kulttuuri-identiteetti nähdään tässä tutkimuksessa ajan kuluessa muokkautuvana ja kokemusten kautta muodostuvana.

2.2 Transnationaalisuus

Monen maahanmuuttajan elämässä ovat nykyisin läsnä erilaiset yhteydenpidot kotimaahan: he elävät arkeaan tämänhetkisessä asuinmaassaan, mutta ovat samanaikaisesti kiinnittyneet kotimaahan monimuotoisten transnationaalisten verkostojen kautta. Transnationaalisuus ja sen piirissä tehty tutkimus on keskeinen osa työtäni, sillä kaikilta haastateltaviltani löytyi jonkinasteisia transnationaaleja yhteyksiä. Analyysissäni käsitelen sitä, millä tavalla ylirajaisessa kontekstissa eläminen ilmeni heidän elämässään.

Transnationaalisuudella tarkoitetaan niitä prosesseja, joiden kautta maahanmuuttajat luovat ja ylläpitävät suhteita uuden asuinmaan ja alkuperäisen kotimaan tai jonkun muun maan välillä. Termillä voidaan myös viitata maahanmuuttajien keskinäisiin kontakteihin ilman kotimaassa asuvien maanmiesten mukanaoloa. (Forsander 2001, 50; Tiilikainen 2003, 61.) Sosiaaliantropologi Steven Vertovec (2009, 3) kuvailee transnationaalisuutta erilaisten siteiden, kanssakäymisen, vaihdon ja liikkuvuuden järjestelmäksi. Se muodostaa ihmisten välisen toiminnallisen areenan pitkestä välimatkoista, valtioiden rajoista ja laista huolimatta. Termi suomennetaan usein ylirajaisuudeksi (esim. Hautaniemi 2004).

Ilmiönä transnationaalisuus on osa nykyistä kansainvälisen liikkuvuuden muutosta: ihmisten siirtyminen maasta toiseen ei ole enää yhdensuuntaista ja pysyvää. Muutot ovat tänä päivänä yhä useammin tilapäisiä ja ihmisillä on mahdollisuus sukkuloida monen eri maan välillä. Tämän myötä maahanmuuttoa on yhä vaikeampi määritellä ja kansallisvaltioiden rooli on problematisoitunut. Transnationaali elämäntapa rikkoo perinteistä kansallisvaltion perustuvaa kuvaa kuulumisesta ja identiteetistä: ihmiset voivat identifioitua samanaikaisesti moneen eri kansallisvaltioon, eivätkä he ole enää yksiselitteisesti tietyn valtion kansalaisia. (Raunio, Hammar-Suutari, Säävälä & Pitkänen 2011, 28–29.) Transnationaali elämäntapa ei kuitenkaan ole täysin valtioista riippumatonta

yksiselitteistä toimintaa, vaan erilaiset rajat ja rajoitukset vaikuttavat ihmisten ylirajaiseen liikkuvuuteen. Kansallisvaltioilla onkin merkittävä rooli transnationaalien verkostojen tuottamisessa ja ihmisten liikkumisen kontrolloimisessa. (Hautaniemi 2004, 166–170.)

Transnationaalisuus tarjoaa uudenlaista kuvaa tämän hetken kontakteista globalisoituneessa maailmassa. Ylirajainen toiminta ulottuu laaja-alaisesti ihmisten jokapäiväisen elämän ja yhteiskunnan eri osa-alueille, vaikka sen olemassaoloa ei aina tiedostettaisikaan. Kiinnostus transnationaalisuutta ja sen ilmenemismuotoja kohtaan onkin lisääntynyt lähivuosina monilla eri tieteenaloilla (Vertovec 2009, 1).

Maahanmuuttotutkimuksen painopisteenä on aikaisemmin ollut se, millä tavalla maahanmuuttajat sopeutuvat vastaanottomaihin. Nykyisen maahanmuuttotutkimuksen piirissä kuitenkin ymmärretään transnationaalisuuden uusia kehityssuuntia: teknologia on merkittävä vaikuttaja transnationaalissa toiminnassa tänä päivänä. Kehittynyt teknologia mahdollistaa maahanmuuttajien yhteydenpidon muissa maissa asuviin ihmisiin helpommin ja nopeammin kuin ennen. Tehostuneen kommunikaation ansiosta kotimaasta muuttaneet henkilöt ovat nykyään yhä tietoisempia siitä, mitä lähettävissä maissa asuville perheenjäsenille kuuluu. Myös maahanmuuttajien poliittiset vaikuttamismahdollisuudet kotimaata kohtaan ovat lisääntyneet. Lisäksi kotimaassa asuvat sukulaiset ovat nykyään yhä alttiimpia toisissa maissa asuvien perheenjäsenten vaikutuksille. (Vertovec 2009, 13–15.) Transnationaalisisä lähestymistavassa tuodaankin esiin sitä, millä tavalla transnationaalit prosessit vaikuttavat osaltaan myös kotimaahan jääneisiin (Faist, Fauser & Reisenauer 2013, 27).

Linda Basch, Nina Glick Schiller ja Christina Szanton Blanc (1994, 7, 28–29) näkevät transnationaalisuuden ennen kaikkea prosessinomaisena ilmiönä, jossa yksilöt muodostavat moninaisia sosiaalisia suhteita ja pitävät niitä yllä. Nämä suhteet linkittävät heidät samanaikaisesti sekä lähtö- että vastaanottomaahan. Heidän lähestymistavassaan maahanmuuttajat ovat aktiivisia toimijoita, jotka rakentavat sosiaalisia kenttiä: päivittäisten toimintojen ja elämäntapoja kautta maahanmuuttajilla on jatkuva yhteys moniin eri paikkoihin. Sosiologi Peggy Levittin (2001, 9) mukaan transnationaaliset sosiaaliset kentät ulottuvat laajasti yksilöiden elämään sosiaalisella, taloudellisella, uskonnollisella ja poliittisella tasolla. Mitä monimuotoisempi ja tiheämpi transnationaalinen sosiaalinen kenttä on, sitä laajemmin se tarjoaa mahdollisuuksia aktiivisuuteen kotimaata kohtaan. Mitä vakiintuneimpia näistä suhteista tulee, sitä todennäköisemmin transnationaalinen jäsenyys tulee pysymään.

Levitt (mt., 9) on myös hahmotellut tapoja, joilla transnationaalinen toiminta ilmenee ihmisten elämässä. Jotkut matkustavat säännöllisesti kotimaahan esimerkiksi hoitaakseen taloudellisia ja

poliittisia suhteitaan. Toiset henkilöt voivat olla juurtuneita nykyiseen asuinmaahansa, mutta heidän arkeensa sisältyy silti erilaisia lähtömaahan linkittyviä kontakteja. Kolmantena Levitt mainitsee henkilöt, joiden elämään ei kuulu ylirajaisia siirtymisiä, mutta he elävät transnationaalisessa kontekstissa.

Asuinpaikan vaihtuminen merkitsee muutosta ihmisen elämässä. Transnationaalisessa lähestymistavassa otetaan kuitenkin huomioon se, että maahanmuuton jälkeenkin yksilön elämään voi kuulua toistuvaa edestakaista liikkumista lähtö- ja tulomaan välillä, eikä uuteen maahan muutto välttämättä merkitse kotimaan yhteyksien vähenemistä. Vanhojen yhteyksien säilyttämisen lisäksi maahanmuuttokokemuksen olennaisena osana ovat uusien siteiden luominen. Suhteet voivat laajentua esimerkiksi niihin maihin, joihin kotimaan sukulaiset ja ystävät ovat muuttaneet. (Faist ym. 2013, 1, 5–7.)

Yksi tapa tarkastella transnationaalisuutta on erotella se makro-, meso- ja mikrotasoon. Makrotasolla tarkoitetaan puitteita, jotka erilaisilla kansainvälisillä sopimuksilla asettavat rajoja ja mahdollisuuksia yhteisöjen ja yksilöiden väliseen toimintaan. Mesotasolla viitataan erilaisten organisoitujen yhteisöjen, kuten yritysten, yhdistysten ja seurakuntien ylirajaiseen toimintaan. Mikrotason transnationaalisuudella tarkoitetaan ei-institutionaalisia suhteita, joita yksilöillä ja perheillä on muihin valtioihin. (Martikainen ym. 2006, 24.)

Transnationaalisuus on helppo sekoittaa sen lähitermeihin, kuten kansainvälisyyteen ja globalisaatioon. Esiin nouseekin kysymys siitä, miten transnationaalisuus sijoittuu näiden termien rinnalla ja miten se erottautuu niistä. Vertovecin (2009, 3) mukaan kansainvälisyys-termi kuvaa parhaiten valtioiden välisiä suhteita. Sen sijaan transnationaaliset käytännöt koostuvat hänen mukaansa ei-valtiollisista toimijoista. Näitä voivat olla esimerkiksi liiketoiminta, ei-valtiolliset järjestöt ja yksilöt, jotka jakavat yhteisen kulttuurisen alkuperän ja samoja uskonnollisia arvoja. Ulf Hannerzin (1996, 6) mielestä globalisaatio-termiä käytetään liian usein kuvaamaan kaikkia niitä prosesseja, jotka ylittävät jollakin tavalla valtioiden rajoja. Todellisuudessa kaikki ylirajaiset yhteydet eivät hänen mukaansa ole täsmällisesti katsottuna ”kansainvälisiä”. Hänen mukaansa transnationaalisuus on käyttökelpoisempi sana kuvaamaan tätä moninaisten yhteyksien kenttää, jonka toimijoina voivat olla niin yksilöt, ryhmät kuin liike-elämän yrityksetkin.

Maantieteilijä Doreen Massey (2003, 51) on esittänyt näkemyksensä siitä, kuinka ylirajainen toiminta muokkaa käsityksiä paikoista ja niiden rajoista. Hänen mukaansa maailmanlaajuiset kommunikaatioverkot ja muuttoliikkeet kyseenalaistavat ajatuksen paikkojen erityisyydestä ja omanlaatuisuudesta. Eri paikoilla ajatellaan monesti olevan omat erityisluonteensa niin fyysisesti,

taloudellisesti kuin kulttuurisestikin. Maahanmuuttajat tuovat uuteen maahan mukanaan oman kulttuurinsa ja suhdeverkkonsa. Tämän seurauksena eri paikkojen vanha ja vakiintunut ”paikallisten” yhteisö hajoaa ja samalla uusia ”sulatusuuneja” nousee vähitellen esiin.

Transnationaalisuus vaikuttaa valtioiden yli laajentuvien suhteiden lisäksi myös yksilöiden identiteetin kokemiseen. Lloyd L. Wong (2002, 171) on tuonut esiin ajatusta transnationaalissa elävien maahanmuuttajien erilaisista identiteeteistä, jotka pohjautuvat moniin eri yhteiskuntiin. Heillä on Wongin mukaan monikansallinen identiteetti, joka sitoo heitä moniin eri valtioihin. Annika Forsander (2001, 51) kuvailee samaa ilmiötä transnationaaliksi identiteettikokemukseksi. Hänen mukaansa arjessa tapahtuva suunnittelu, päätöksenteko ja muu sosiaalinen toiminta luo etnisen yhteisön elämään yhteenkuuluvuutta maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta. Tekniikan kehityksen myötä erilaisten kontaktien luonne ja intensiteetti on muuttunut: tehostuneet kulkuyhteydet ja reaaliaikainen tiedonkulku television ja radion välityksellä mahdollistavat sen, että useissa maissa elävät lähiyhteisön jäsenet voivat luoda yhteisen sosiaalisen toiminnan tilan.

Transnationalismista puhuttaessa on tärkeää ottaa huomioon se, että jokaisen maahanmuuttajan yhteys kotimaahan on yksilöllinen. Vertovec muistuttaakin siitä (2009, 13, 78), että kaikki maahanmuuttajat eivät säilytä ylirajaisia yhteyksiä. Transnationaaleja kontakteja voidaan ylläpitää valikoivasti ja olosuhteiden muuttuessa ne saattavat vähentyä tai lisääntyä. Lisäksi on mahdollista, että ne kehittyvät monin tavoin ihmisen elinkaaren ja kotoutumisprosessin aikana. On myös otettava huomioon ylirajaisen suhteiden taustalla olevia osatekijöitä. Kuten aiemmin on tullut ilmi, maahanmuuttajat eroavat siinä, kuinka paljon ja millä tavoin he ylläpitävät identiteettiään ja yhteyksiään kotimaan yhteisöihin. Näiden suhteiden ylläpito vaihtelee sosiaalisesti, kulttuurisesti, taloudellisesti ja poliittisesti. Syinä näihin eroavaisuuksiin ovat esim. henkilön juridinen status: esimerkiksi pakolaisten voi olla usein hankalaa ylläpitää tiettyjä ylirajaisia suhteitaan. Lisäksi osasyinä voivat olla maahanmuuttohistoria, yhteisön rakenne ja kotimaan poliittinen tilanne. Voimakkainta yhtenäisyyden tai kuulumisen tunnetta koetaan monesti kotimaassa asuvien ja muissa maissa diasporassa elävien kanssa. Kiinteät transnationaaliset verkostot eivät kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että henkilö olisi vähemmän integroitunut uuteen maahan.

2.3 Diaspora

Diasporalla tarkoitetaan ihmisten muuttamista ja hajaantumista vieraisiin paikkoihin tilanteessa, jossa he ovat joutuneet lähtemään alkuperäisestä kotimaastaan. Tunnetuimpana modernin historian diasporana voidaan pitää juutalaisten hajaantumista pakolaisuuden, alistuksen ja antisemitismin seurauksena. (Hall 2003, 106.) Alun perin diasporan käsitteellä onkin viitattu erityisesti juutalaisten

kokemuksiin. Muita ”klassisia” avaintapauksia ovat olleet armenialaisten ja kreikkalaisten diasporat. Nykyään termiä käytetään myös laajemmin kuvaamaan ihmisten hajaannusta ja muuttoja toisille alueille. Monet muihin paikkoihin siirtyneet ihmiset määrittelevät itsensä tänä päivänä diasporiseen yhteisöön kuuluvaksi, vaikka he eivät ole joutuneet vainojen kohteeksi tai olleet kolonisaation aktiivisia toimijoita. (Brubaker 2013, 219–221; Cohen 1997, ix.) Viimeaikaiset muuttoliikkeet ovat luomassa uusia diasporia ja uudenlaisia paikaltaan siirtymiä (Brah 1996, 179).

Myös diasporan kriteereissä on tapahtunut aikojen saatossa muutoksia. Esimerkiksi suuntautuminen todelliseen tai kuviteltuun kotimaahan on ajatus, jota on alun perin pidetty yhtenä diasporan ehdoista. Nykytutkimuksen valossa kuitenkin painotetaan, että kaikki diasporat eivät pidä yllä kotimaahakuisuutta. (Brah 1996, 193; Brubaker 2013, 224–225.) On lisäksi huomioitava, että kuviteltu kotimaa voi olla myös ei-alueellinen, kuten esimerkiksi muslimien globaali uskonyhteisö umma (Faist 2010, 12).

Vaikka diasporassa olevan henkilön side synnyinalueeseen voi vaihdella vahvasta heikkoon, kokemukset muualle muutosta ja samanlainen tausta ovat tärkeitä diasporisen yhteisön jäseniä yhdistäviä tekijöitä (Cohen 1997, ix). Diasporassa elävillä ihmisillä on diasporisten identiteettiensä myötä kolmea erilaista kuuluvuutta. Ensimmäisellä tasolla henkilöt kuuluvat omaan paikalliseen diasporayhteisöön. He kuuluvat myös muihin diasporisiin yhteisöihin ympäri maapalloa. Kolmantena on kuviteltu tai todellinen kotimaa, joka ikään kuin sitoo nämä ryhmät yhteen. (Baronian, Besser & Jansen 2007, 11.)

Diasporaa voidaan pitää transnationaalisuuden lähiterminä. Näiden kahden käsitteen rajaa on toisinaan vaikea erottaa, sillä sekä transnationaalisuus että diaspora viittaavat ylijarajaisiin prosesseihin ja molempien termien avulla voidaan tarkastella maahanmuuttoa sekä ihmisten ylijarajaista liikkumista. Diaspora ei kuitenkaan ole terminä yhtä laaja kuin transnationaalisuus: diasporassa keskitytään tyypillisesti pääosin uskonnollisiin tai kansallisiin yhteisöihin, kun taas transnationaalisen lähestymistavan keskiössä ovat erilaiset sosiaaliset muodostumat. Diasporassa painotetaan yleensä kahden (tai useamman) paikan välistä syvää riippuvuussuhdetta. Lisäksi käsitteeseen liitetään voimakkaammin ajatus yhteisestä kotimaasta, paluun toiveesta tai ylijarajataan sitoutumisesta maantieteellisesti miellettyyn kotimaahan. Diasporaa pidetään usein yhtenä transnationaalisten suhteiden erityisenä muotona ja sitä käytetään myös ikään kuin metaforana kuvailemaan elämää globalisoituvassa maailmassa. (Faist 2010, 9, 21; Huttunen 2002, 45; Martikainen ym. 2006, 24–25.) Kaikissa pohdinnoissa ja keskusteluissa diasporan käytön monimuotoistuminen ei näyttäydä myönteisessä valossa. Brubaker (2013, 218–222) onkin antanut kritiikkiä termin käytön liiallisesta venymisestä. Hänen mukaansa viimeaikaisissa laajentumisissa viittaukset ”klassisiin” diasporiin ovat

ohentuneet ja lähes kadonneet, ja termiä sovelletaan nyt yhä laajempaan tapausjoukkoon: viime kädessä mihin tahansa väestökategoriaan, joka voidaan nimetä ja joka on jossain määrin hajaantunut jollekin alueelle. Termin liiallinen universalisointi johtaa siihen, että termi menettää erityisyytensä ja kykynsä erojen tekemiseen. Brubakerin näkemyksessä (mt., 234–236) diasporaa ei ole hyvä lähestyä rajattuna olotilana, vaan sitä pitäisi ajatella ennen kaikkea puhetapana, asennoitumisena ja vaatimuksena. Tällöin se voidaan nähdä tapana muotoilla väestön identiteettejä ja lojaalisuuksia. Tällöin voidaan myös tutkia sitä, missä määrin ne, joiden väitetään kuuluvan johonkin otaksuttuun diasporaan, ovat aktiivisesti omaksuneet diasporisen asenteen.

Diasporaa voidaan ajatella monesta eri näkökulmasta ja sitä onkin hahmoteltu monien eri jaotteluiden ja erontekojen kautta. Robin Cohen (1997, 180) on tiivistänyt diasporan tunnusmerkkejä William Safranin (1991) kehittäneen työn pohjalta. Seuraavat ominaisuudet ovat hänen mukaansa tyypillisiä diasporassa eläville ihmisille: Kotimaasta karkottaminen on usein tapahtunut traumaattisesti, mutta lähdön syynä on voinut olla myös työn etsiminen muualta. Kollektiivinen muisti ja myytti kotimaasta, esi-isien kodin ihannoiti ja toiveet paluusta ovat diasporassa eläviä ihmisiä yhdistäviä ominaisuuksia. Myös pitkään säilynyt vahva tietoisuus omasta etnisestä ryhmästä ja ongelmallinen suhde isäntäyhteiskuntaan näyttävät olevan yleisiä tunnusmerkkejä. Lisäksi he kokevat solidaarisuutta muissa maissa asuvia saman etnisen ryhmän jäseniä kohtaan ja heillä on mahdollisuus hyvään ja rikastuttavaan elämään suvaitsevissa isäntäyhteiskunnissa.

Cohen (1997, 178) on määritellyt viisi erilaista diasporan tyyppiä. Näitä ovat hänen mukaansa uhri-, imperialistinen-, työperäinen-, kauppa- ja kulttuurinen diaspora. Michel Bruneau (2010, 39–40) on puolestaan ehdottanut diasporan jakamista eri tyyppeihin niiden syntymistavan mukaan. Ensimmäisessä diasporatyypissä liikkeenharjoittaminen on ensisijaisessa roolissa. Tällaisia ovat hänen mukaansa kiinalainen, intialainen ja libanonilainen diaspora. Näissä diasporissa uskonto ja alkuperäinen kotimaa ovat toissijaisia asioita. Seuraavassa diasporassa uskonto sen sijaan on tärkeässä roolissa. Juutalaisten diaspora on tästä hyvä esimerkki. Kolmannessa diasporatyypissä, kuten esimerkiksi palestiinalaisessa diasporassa, korostuu politiikka. Neljänteen diasporaan kuuluu olennaisena osana sosiaalisesti rakentunut yhteisesti jaettu ”rotu” ja kulttuuri. Tästä esimerkkinä Bruneau mainitsee afro-amerikkalaisten diasporan.

Politiikan tutkija Gabriel Sheffer (2003) on hahmotellut erilaisia diasporajäsenyyksiä teoksessaan *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Hän erottelee (mt., 100) diasporan ytimeen kuuluvat jäsenet, valinnan kautta diasporassa olevat jäsenet, marginaalijäsenet ja ”uinuvat” jäsenet. Ydinjäsenet haluavat pitää identiteettiään yllä ja identifioituvat avoimesti omaan diasporiseen joukkoon. He ovat myös innokkaita toimimaan oman yhteisönsä ja kotimaansa hyväksi. Toiseen ryhmään kuuluu

henkilöitä, jotka osallistuvat omasta valinnastaan diasporaelämään. Marginaalijäsenet pitävät yllä yhteistä etnistä identiteettiä, mutta he saattavat esimerkiksi pitää tarkoituksella etäisyyttä yhteisöön. Niin kutsutut ”uinuvat” jäsenet ovat henkilöitä, jotka ovat täysin integroituneet isäntämaahan, mutta tietävät tai tuntevat kuuluvansa diasporiseen ryhmään ja tiedostavat diasporiset juurensa.

Diasporisten ihmisten kotimaahan kiinnittymiset voivat olla erilaisia, kuten esimerkiksi poliittista ja sotilaallista aktiivisuutta kotimaan takaisin saamiseksi. Muita tapoja kotimaahan suuntautuvien siteiden ylläpitämiseksi voivat olla kotimaan puolestapuhujana toimiminen, sinne paluun pohtiminen, siellä vierailut, sen tukeminen lahjoituksilla, kotimaan kielen opettelu ja yritykset vaikuttaa päättäjiin kotimaan hyväksi. (Bardenstein ym. 2007, 21.)

Avtar Brah (1996, 181–183) on tuonut esiin ajatusta diasporisista matkoista. Kuten aiemmin on tullut ilmi, diasporan käsitteeseen sisältyy ajatus keskuksesta, paikasta tai kodista, josta hajaantuminen alkaa. Tämän lisäksi diasporaan kuuluu myös kuva erityislaatuisesta matkasta, jota ei voi verrata tilapäiseen vapaa-ajan matkusteluun. Brahin mukaan diasporisilla matkoilla tarkoitetaan asettumista ja juurtumista jonnekin muualle. Näissä matkoissa on tärkeää huomioida, minkälaisissa olosuhteissa matkaa tehdään. Jokainen diasporinen matka on erilainen: matkojen taustalla ovat erilaiset sosioekonomiset, poliittiset ja kulttuuriset olosuhteet. Jokaisella diasporalla on oma erityisyytensä ja sen vuoksi diasporiset matkat on asetettava historiallisiin yhteyksiinsä: diasporisten ryhmien hajaantuminen tapahtuu eri syistä, ja tämän vuoksi matkat ovat keskenään poikkeavia. Sen sijaan esimerkiksi Karibian afrikkalaisten ja aasialaisten diasporat ovat syntyneet sen johdosta, että tietty ryhmä on kaapattu tai siirretty orjuuteen. Monet eurooppalaiset diasporat ovat muodostuneet valloituksen ja kolonisoimisen seurauksena ja monet juutalaiset ovat historian saatossa joutuneet jättämään kotinsa karkotuksen tai vainojen vuoksi. Hajaantumisen syynä voivat olla myös poliittiset kiistat, joista esimerkkinä voidaan mainita monet nykyajan pakolaisryhmät, kuten srilankalaiset, somalialaiset ja Bosnian muslimit. Väestöliikkeet ovat saattaneet olla myös osa globaalia työvoiman liikettä, kuten on käynyt monille Isossa-Britanniassa asuville afrikkalais-karibialaisille, aasialaisille, kyproslaisille tai irlantilaisille. Hajaantumisen taustalla on voinut yhtä hyvin olla yksi traumaattinen tapahtuma, tai väestön levittäytyminen on toisaalta saattanut tapahtua vähitellen ajan kuluessa (Bardenstein 2007, 21).

Luonteenomaista diasporien kulttuureille on se, että ne eivät säily ”puhtaina”, vaan uudet olosuhteet vaikuttavat siihen, miten ”alkuperäinen” kulttuuri muuttuu ja sopeutuu ajan kuluessa. Diasporissa kehittyvien kulttuurien voidaan sanoa olevan tulosta jonkinlaisesta monimutkaisesta eri kulttuureista ammennettujen elementtien yhdistelyprosessista. Tämän tuloksena syntyy ”uutta” kulttuuria, joka nojaa vanhoihin kulttuureihin, olematta kuitenkaan aivan samaa kuin ne. Jälkikoloniaalisten

muuttojen synnyttämät uudet diasporat ovat yksi esimerkki tällaisista hybridiyden kulttuureista, joita myöhäismoderniteetin aikakaudella tuotetaan. Hybridisiin kulttuureihin kuuluvat ihmiset säilyttävät vahvan yhteyden paikkoihin ja traditioihin, joista tulevat, mutta heillä ei ole harhakuvitelmia mahdollisuuksista palata menneeseen. Heidän on opittava omaksumaan ainakin kahta identiteettiä, puhumaan kahta kulttuurista kieltä ja neuvottelemaan niiden välillä. He kuuluvat samaan aikaan moniin eri ”koteihin”. (Hall 1999, 71–72; Hall 2003, 107.)

Diasporassa eläville ihmisille kotiin ja kuuluvuuteen liittyykin monesti kysymyksiä. Riippuu kunkin diasporan erityisestä historiasta miten, milloin ja missä muodoissa nämä kysymykset nousevat esiin. Kuten aiemmin tuli ilmi, on tärkeää muistaa, että kaikkiin diasporiin ei kuitenkaan liity halua palata alkuperäiseen paikkaan. Brah kysyykin, milloin jostakin paikasta tulee koti? Entä mitä eroa on sillä, että ”tuntee olonsa kotoisaksi” ja sillä, että väittää jotakin paikkaa omakseen? Diasporassa eläville ihmiselle koti näyttäytyy usein myyttisenä kaipuun paikkana. Näin ajateltuna koti on paikka jonne ei ole paluuta, vaikka olisikin mahdollista vierailta sen alkuperäisenä pidetyllä maantieteellisellä alueella. Toisaalta koti tarkoittaa myös paikallisesti elettyjä paikan kokemuksia, jotka vaihtelevat tuskasta ilon tunteeseen. Näitä koetaan historiallisesti määrittävissä arkipäivän sosiaalisissa suhteissa. Kysymys kodista on yhteydessä tapoihin, joilla inklusion ja eksklusion prosessit toimivat ja miten ne yksilöllisesti koetaan tietyissä olosuhteissa. (Brah 1996, 192.)

Ensimmäisen sukupolven suhde paikkaan, josta on muutettu, on usein erilainen kuin seuraavien sukupolvien suhde. Suhdetta kuvaa muisto siitä, mitä on jätetty taakse, sekä kokemukset yrityksistä selviytyä uudessa taloudellisessa, poliittisessa ja kulttuurisessa todellisuudessa. On tärkeää muistaa, ettei kodin kaksi-, kolmi- tai monipaikkaisuus kuitenkaan merkitse diasporassa eläville ihmisille sitä, etteivät he kokisi olevansa kiinnittyneitä paikkaan, johon ovat asettuneet. (Brah 1996, 192–194.)

Brahin (1996, 198, 208–209) mukaan diasporaa tulisi tarkastella ennen kaikkea rajojen kautta. Hän näkee rajat sosiaalisina, kulttuurisina ja psyykkisinä jakolinjoina. Ne ovat alueita, joita vahditaan sellaisten henkilöiden varalta, jotka nähdään ulkopuolisina, vieraina, ”toisina”. Rajoja voidaan ajatella myös paikkoina, joissa omistusaatteet (”minun”, ”sinun” ja ”heidän”) ilmaistaan ja kyseenalaistetaan ja joissa niitä puolustetaan ja niistä taistellaan. Diasporan ja rajan käsitteet ovat molemmat kiinteästi yhteydessä paikan tai paikalta siirtymisen politiikkaan. Diaspora, raja ja moniakselisen paikallisuuden käsitteet muodostavat yhdessä risteysalueen, jota Brah kutsuu *diasporatilaksi*. Diasporatila on hänen mukaansa kohta, jossa koetellaan kuulumisen ja toiseuden rajoja. Brahin mukaan diasporatilaan kuuluvat ne, jotka ovat muuttaneet ja heidän jälkeläisensä, mutta myös alkuperäisinä esitetyt ihmiset. Diasporatilassa on kyse jatkuvasta kokemuksellisuudesta ja

monista kulttuuristen repeämien ja yhdistymisten prosesseista, jotka liittyvät nykyisiin kulttuurien rajat ylittäviin identiteettimuotoihin.

Kuten aiemmin on tullut ilmi, diaspora herättää sanana monesti mielikuvia traumaattisista eroista. Tällaiset asiat ovat oleellinen osa diasporisia kokemuksia. Brah kuitenkin muistuttaa, että diasporat voivat olla näiden lisäksi myös toivon ja uusien alkujen tiloja. Ne ovat hänen mukaansa kulttuurisia ja poliittisia paikkoja, joissa yksilölliset ja yhteisölliset muistit törmäävät ja järjestyvät uusiksi. (Brah 1996, 193.) Kaipuu kotiin voi säilyä läpi elämän, mutta henkilö voi samanaikaisesti olla tyytyväinen nykyiseen asuinmaahansa ja elämäntilanteeseensa. Cohen (1997, 187) toteaaakin, että monien diasporisten ryhmien saavutukset eri aloilla eivät välttämättä olisi onnistuneet kotimaissa. Esimerkiksi ”mahdollisuuksien maana” pidetty Amerikka on tarjonnut diasporassa eläville ihmisille paremmat edellytykset saavuttaa asioita.

2.4 Etnisyys, etninen ryhmä ja etninen identiteetti

Etnisyydestä ei ole olemassa yhtä universaalisti hyväksyttyä ja yksimielistä määritelmää tieteen sisällä tai kansalaisten keskuudessa. Määritelmien erilaisuus ja teoreettisten näkökantojen ristikkäisyys yhdessä ilmiön monimuotoisuuden kanssa tekeekin termin kuvailusta hankalaa. (Nygren 1995, 13; Song 2003, 6.) Tavallisesti etnisyydellä kuitenkin viitataan kulttuuriin perustuvaan erontekojen systeemiin: ihmiset sekä erottautuvat itse muista, että tekevät eroja muiden välille kulttuurisin välinein. Etniseen ryhmään kuuluvilla henkilöillä oletetaan yleensä olevan tavalla tai toisella yhteinen alkuperä. (Huttunen 2005, 117.) Viljasen (1994, 150–151) mukaan etnisyydessä on kyse käsityksestä, joka yksilöllä tai ryhmällä on itsestään suhteessa toisiin, kun käsityksen elementteinä käytetään erilaisia empiirisiä kriteereitä, kuten historiaa, kieltä, uskontoa, moraalisia arvoja ja traditioita.

Termi on peräisin kreikan kielen sanasta *ethnos*, joka tarkoitti sisäisesti enemmän tai vähemmän kiinteää, outoa ja vierasta joukkoa (Martikainen ym. 2006, 15). Antropologiassa etninen ryhmä tuli korvaamaan heimon käsitettä. Tällä tavoin pyrittiin pääsemään eroon aikaisemmasta tavasta jäsentää maailma primitiiviseen ja moderniin jakautuvaksi. Etnisyyttä kuuli aiemmin lähinnä tutkijoiden käyttämänä terminä, mutta tänä päivänä etnisyys ja etninen ryhmä ovat käsitteinä siirtyneet myös kansanomaiseen käyttöön. (Huttunen 2005, 118, 124; Jenkins 1997, 9.) Nykyisin etnisyyttä ei enää tarkastella primitiivisyyteen vivahtavana ei-länsimaisten yhteisöjen jäänteinä, vaan universaalina ja dynaamisena ilmiönä, jonka tutkimuksessa otetaan huomioon sen muutosalttius ja tilannekohtaisuus. (Martikainen ym. 2006, 20; Nygren 1995, 12.) Tästä huolimatta *ethnos*-sanaan alun perin liitettyjä

vierauden ja toiseuden merkityksiä on tunnistettavissa myös nykyisessä etnisyykeskustelussa (Viljanen 1994, 144).

Sosiaalianthropologi Fredrik Barthin näkemyksillä on ollut suuri vaikutus etnisyykeskusteluun. Barthin toimittamaa teosta *Ethnic Groups and Boundaries* (1969) pidetäänkin yhtenä etnisyytutkimuksen klassikoista. Teoksessa Barth (1969, 15–16) lähestyy etnisyyttä ensisijaisesti etnisten ryhmien välisten rajojen kautta. Barthin mukaan etniset rajat määrittelevät ryhmää paremmin kuin ryhmän kulttuurisisältö. Etniset rajat ovat hänen mukaansa sosiaalisia, vaikka niillä voi myös olla alueelliset vastineensa. Rajat pitävät sisällään käyttäytymisjärjestelmän ja siten ohjaavat sosiaalista elämää: toisen henkilön identifioiminen saman ryhmän jäseneksi antaa oletuksen yhteisistä arvokriteereistä. Samalla syntyy myös oletus siitä, että oman etnisen ryhmän jäsen ikään kuin ”pelaa samaa peliä”, kun taas vastakkaisesti toisen ryhmän jäseniin saatetaan kohdistaa oletuksia rajatuimmista yhteisistä arvoista. Barth korostaa rajojen säilyttämisessä sosiaalista kanssakäymistä: etniset ryhmät pysyvät erityisinä yksikköinä, mikäli ne muodostavat riittävästi eroja muihin ryhmiin verrattuna.

Richard Jenkins (1997, 14) puolestaan näkee sekä kulttuurin että etnisyyden monimutkaisina repertuaareina, joita ihmiset kokevat, käyttävät oppivat ja ”tekevät” jokapäiväisessä elämässään. Tästä näkökulmasta katsottuna ne eivät voi olla jotakin, mitä ihmiset ”omistavat” tai mihin he ”kuuluvat”. Kulttuurin ja etnisyyden kautta ihmiset rakentavat jatkuvuuden tunnetta sekä ymmärrystä lähimmäisistään. Sintosen (1999, 93) mukaan etnisyyttä voidaan kuvailla myös eräänlaisena kulttuurisena merkitysjärjestelmänä, joka ilmaisee ihmisten käsityksiä sekä oman yhteisön että muiden yhteisöjen olemuksesta. Etnisyyden merkitys korostuu vain sellaisessa tilanteessa, kun ympärillä on muita etnisiä yhteisöjä, joista oma yhteisö erottuu tai joihin oma yhteisö kontrastoituu.

Etnisyyttä käsiteltäessä herää kysymys siitä, minkälaisia kriteereitä etnisellä ryhmällä on ja keitä etniseen ryhmään katsotaan kuuluvan. Etnisen ryhmän jäsenet yleensä samastuvat ryhmäänsä, polveutuvat tai kuvittelevat polveutuvansa samoista alkulähteistä ja heillä on tiettyjä yhteisiä kulttuuripiirteitä (Liebkind 1994, 23). Tämä enemmän tai vähemmän todellinen tai myyttinen yhteinen alkuperä on se, mikä erottaa etniset ryhmät muista kulttuurisista ryhmistä. Etnisyydestä puhutaankin toisinaan myös metaforisena sukulaisuutena: ihmisen ajatellaan syntyvän ja sosiaalistuvan etnisen ryhmänsä jäseneksi, aivan kuin synnyttään perheeseen ja sukuun. (Huttunen 2005, 127.) Etnisyyden keskeisenä kriteerinä pidettyä yhteistä alkuperää voidaan pitää etnisyyden merkittävänä rakennusosana. Yhteinen alkuperä ei kuitenkaan yksinään ole riittävä ehto etnisyydelle ryhmän ominaisuutena, vaan sen lisänä tulisi olla myös muita kriteereitä. (Nygren 1995, 16–17.) Ihmisen etnisyyttä voidaan kuvailla myös siten, että ihminen ei voi valita etnistä ryhmää johon

syntyy, mutta etnisyys on saavutettua siinä määrin, että ihminen voi valita minkälaisen painoarvon se saa hänen kokonaisidentiteetissään. Näin ollen samastuminen etniseen ryhmään voi olla eriasteista ja etnisyys on toisille ihmisille tärkeämpi osa itsen määrittelyssä. (Liebkind 1988, 67; Liebkind 2009, 15.)

Eri tutkijat ovat painottaneet etnisen ryhmän kuuluvuuden kriteereitä eri tavoin. Erik Allardt ja Christian Starck (1981, 38–40) ovat erotelleet neljä ehtoa, joita samaan etniseen ryhmään kuuluvien on täytettävä. Näitä ovat itse tehty luokittelu, sukujuuret, erityiset kulttuuripiirteet ja sosiaalinen organisaatio ryhmän jäsenten keskinäistä että ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta varten. Itse tehdyllä luokittelulla tarkoitetaan etnisen ryhmän jäsenten halua luokitella itsensä omaan ryhmäänsä. Sukujuurilla tarkoitetaan sitä, että tavallisesti etnisen ryhmän jäsenten vanhemmat ja esivanhemmat kuuluvat ryhmään. Erityiset kulttuuripiirteet viittaavat esimerkiksi kieleen. Vuorovaikutuksen sosiaalinen organisaatio pitää sisällään erilaisia sääntöjä siitä, milloin ja miten etnisiä erikoispiirteitä voidaan näyttää. Nämä neljä ehtoa ovat etnisen ryhmän perustuntemerkkejä, ja jokaisen ryhmään kuuluvaksi lasketun ihmisen tulee täyttää ainakin yksi ehdoista.

Etnisyyden ja etnisen ryhmän tavoin myös etnistä identiteettiä on kuvailtu monilla eri tavoilla. Laajassa merkityksessä sillä tarkoitetaan yksilön tunnetta itsestään jonkin etnisen ryhmän jäsenenä. Etnistä identiteettiä voidaan pitää sosiaalisen identiteetin etnisenä komponenttina. Termillä tarkoitetaan myös usein yksilön etnistä itsemäärittelyä, tunnetta kuulumisesta ja sitoutumista johonkin ryhmään, tunnetta samojen arvojen jakamisesta tai omaan ryhmään kohdistuvia asenteita. (Liebkind 2009, 13, 16.) Erilaiset kulttuuriset symbolit ja esteettinen perinne liitetään usein etniseen identiteettiin. Vaatetus, musiikki ja eri rituaalit ovat tapoja, joilla ihmiset rakentavat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Myös uskonnolla on tässä prosessissa usein tärkeä osa. (Hautaniemi 2001, 25.)

Etnistä identiteettiä, kulttuuri-identiteettiä ja kansallista identiteettiä käytetään toisinaan toistensa synonyymeinä, vaikka niiden merkitys ei ole täysin samanlainen. Ihminen voi esimerkiksi kokea tärkeänä korostaa etnisyyttään, vaikka hän ei välttämättä haluaisikaan korostaa yhteyttään valtioon, josta on lähtöisin. Etnistä ja kansallista identiteettiä voidaan pitää ryhmäidentiteetin kahtena eri alueena. Identiteettialueet voivat vaihdella vahvasta heikkoon ja ne voivat vaikuttaa toisiinsa. (Talib & Lipponen 2008, 79.)

Etnisestä identiteetistä puhuttaessa on huomioitava, että se ei ole yksi ainoa kokonaisuus: voimme olla samanaikaisesti suomalaisia, pohjoismaalaisia ja eurooppalaisia riippuen siitä, kehen vertaamme itseämme. Etninen identiteetti saattaa vaihdella sekä tilanteen mukaan että määrällisesti: etnisyys

saattaa joskus olla sosiaalisesti merkittävää vain joissakin tilanteissa, ja minäkuvaan voivat vaikuttaa monissa tilanteissa etnisyyden lisäksi monet muutkin tekijät. Etnisen identiteetin sisältö voi myös vaihdella saman etnisen ryhmän sisällä sen mukaan, mihin muihin ryhmiin yksilö kuuluu. (Eriksen 2004, 346–347; Forsander 1994, 18.) Etnisen identiteetin suhteellisuus ja valittavuus tulee hyvin esiin niiden ihmisten kohdalla, joilla on monietninen tausta. Esimerkiksi eri kansalaisuuksiin tai etnisiin ryhmiin kuuluvien lapset ja siirtolaiset voivat olla lojaaleja molemmille ja identifioitua tarpeen mukaan jompaankumpaan ryhmään. (Anttonen 1999, 240.)

Miri Song (2003) on teoksessaan *Choosing Ethnic Identity* tarkastellut ihmisten etnistä identiteettiä nykyaikaisissa monietnisissä yhteiskunnissa. Songin mukaan etninen identiteetti muokkautuu vuorovaikutuksessa oman etnisen ryhmän jäsenten kanssa: ryhmän sisällä käydään jatkuvaa kollektiivista neuvottelua siitä, mitä ryhmän jäsenenä oleminen tarkoittaa. Yksilön käsitys omasta ryhmäjäsenyydestä ei kuitenkaan aina sovi yhteen muiden ryhmän jäsenten käsitysten kanssa. Yksilön tunne itsestä on usein myös ristiriitainen niiden vallitsevien stereotyyppien kanssa, joita yhteiskunta etniseen ryhmään liittää. Etninen ryhmä vaikuttaa sen jäsenten etniseen identiteettiin esimerkiksi tekemällä heidät tietoisiksi normatiivisista arvoista ja toivotusta käyttäytymisestä. Kuten aiemmin tuli ilmi, etnisen ryhmän ominaisuuksina pidetään usein esimerkiksi jaettua yhteistä historiaa. On kuitenkin huomioitava, että etninen ryhmä on kirjava joukko erilaisia yksilöitä, jotka voivat ilmaista omaa etnisyyttään erilaisilla tavoilla. Lisäksi ryhmän sisällä voi olla monenlaisia käsityksiä etnisestä identiteetistä. (Song 2003, 41–43.)

Wsevolod W. Isajiw (1990, 36) jakaa etnisen identiteetin ulkoiseen ja sisäiseen puoleen. Ulkoiseen puoleen sisältyy havaittavissa oleva sosiaalinen ja kulttuurinen käyttäytyminen. Näihin lukeutuvat kieli, etniset perinteet, etniset verkostot ja erilaisiin etnisiin instituutioiden ja järjestöjen toimintaan osallistuminen. Sisäisen etnisyyden aspekteihin sisältyvät esimerkiksi ihmisten ajatukset, asenteet ja tuntemukset. Isajiw erottelee sisäisen etnisen identiteetin vielä kolmeen tyyppiin: kognitiiviseen, moraaliseen ja affektiiviseen. Kognitiivinen ulottuvuuteen kuuluvat yksilön minäkuva ja kuva omasta ryhmästä. Tähän ulottuvuuteen kuuluu myös tiedot oman ryhmän perinnöstä ja historiallisesta menneisyydestä sekä ryhmän arvoista. Moraaliseen ulottuvuuteen kuuluvat ajatukset ryhmävelvollisuuksista: minkälaisia sitoumuksia yksilöllä on ryhmässään.

Etnisyyteen linkittyviä kysymyksiä ei voida ohittaa maahanmuuttajien uuteen maahan muutosta puhuttaessa. Etnisyydestä käydyt neuvottelut nousevat tutkimuksessani esiin monin tavoin: Millä tavalla käsitykset omasta etnisyydestä rakentuvat, kun kotimaasta lähdöstä on kulunut jo jonkin verran aikaa? Minkälaisia merkityksiä etnisyydelle annetaan? Minkälaisessa roolissa etnisyyttä näyttäytyy arkipäivän vuorovaikutussuhteissa?

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Naistari

Tutkimuksen haastattelut on tehty Tampereella syksyn 2014 ja talven 2015 aikana viidelle Naistarin kävijälle. Naistari on Tampereella sijaitseva maahanmuuttajanaisten kohtaamispaikka, joka on osa Tampereen Setlementtiyhdistys Naapuri ry:tä. Toiminnan päämääränä on maahanmuuttajanaisten ja heidän perheidensä kotoutumisen tukeminen, osallisuuden lisääminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. (Naistari 2015.) Etsiessäni tutkimukseeni sopivia haastateltavia Naistari herätti mielenkiintoni erityisesti siksi, että se oli nimenomaan naisille suunnattu paikka, jossa kävijöitä yhdisti samalla kokemus Suomeen muutosta. Naistari vaikutti hyvältä paikalta myös sen vuoksi, että uskoin haastateltavilleni olevan helpompaa puhua naisten elämään liittyvistä asioista naisvaltaisessa ympäristössä.

Naistari toimii ”monikulttuurisena olohuoneena”, jossa kävijä voi tavata muita naisia ja saada heiltä vertaistukea. Naistarissa järjestetään erilaista kerho- ja vapaa-ajan toimintaa. Toiminta tukee naisten suomen kielen oppimista ja ylläpitoa. Kielitaitoa voi harjaannuttaa esimerkiksi osallistumalla suomen kielen opetus- ja keskusteluryhmiin. Kävijät voivat myös jakaa kokemuksiaan Suomessa elämisestä ja saada tietoa suomalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta. Henkilökunta auttaa kävijöitä uuden kulttuuriympäristön haasteissa. Työntekijät antavat palveluohjausta arjen asioissa ja tukea kriisitilanteissa. He toimivat myös linkkinä eri viranomaiskontakteissa. Lisäksi Naistari tarjoaa maahanmuuttajanaيسille mahdollisuuksia erilaisiin työharjoittelujaksoihin. (Setlementti Naapuri 2015.)

Toiminnassa tarjotaan kokonaisvaltaisesti psykososiaalista tukea ja huomioidaan maahanmuuttajuuden asettamat erityiskysymykset sekä yksilön että perheen tarpeet näkökulmasta. Toiminnassa tärkeinä asioina pidetään naisten voimaantumista ja vertaistuen saamista samassa tilanteessa olevilta naisilta. Kävijöitä on kaiken kaikkiaan ollut yli 80:sta eri maasta. Naisten taustat ja Suomeen tulon syyt ovat vaihtelevia: kävijöiden joukossa on esimerkiksi pakolaisia, paluumuuttajia, itsenäisesti maahan tulleita ja suomalaisten kanssa avioituneita. (Setlementti Naapuri 2015.) Haastatteluista ilmeni, että kaikki haastateltavat olivat Suomeen tulonsa jälkeen ainakin jossain vaiheessa osallistuneet Naistarin toimintaan, mutta heidän tämänhetkisessä käyntiaktiivisuudessaan oli eroja.

3.2 Haastateltavat ja haastattelujen kulku

Lähtökohtana tutkimuksessani oli pakolaisuuden näkeminen prosessinomaisena ja monivaiheisena kokemuksena: kotimaasta lähdön ja Suomeen saapumisen lisäksi halusin tarkastella myös Suomeen

saapumisen ajan jälkeisiä tapahtumia melko pitkältä aikaväliltä. Tämän vuoksi oli tärkeää, että haastateltavieni Suomeen muutosta olisi ehtinyt kulua aikaa. Kun uudessa maassa on asuttu jo melko pitkään, on sinne muuttoa ja muuttoon kytkeytyviä tapahtumia mahdollisuus havainnoida kokonaisvaltaisemmin. Tällöin ihmiselle on myös todennäköisesti ehtinyt muodostua jonkinasteisia näkemyksiä muuton vaikutuksista nykyiseen elämään. Tavoitteenani oli siis löytää pakolaistaustaisia henkilöitä, joilla oli takanaan jo ainakin muutaman vuoden kokemus Suomessa asumisesta. Naisnäkökulman saamiseksi tarvitsin naispuolisia henkilöitä haastateltaviksi. Sen sijaan iällä, uskonnollisella vakaumuksella tai etnisellä taustalla ei ollut merkitystä. Toivoin kuitenkin löytäväni mahdollisimman erilaisia haastateltavia, sillä uskoin sen tuovan monipuolisuutta haastatteluaineistoihin. Haastatteluiden onnistumisen kannalta oli olennaista myös se, että haastateltavien suomen kielen taito olisi riittävä. Haastateltavien tavoittamiseksi otin yhteyttä Naistariin. Kävin tutustumassa paikkaan ja kertomassa tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta. Työntekijöiden kautta sain tietooni aluksi kaksi henkilöä, jotka olivat kiinnostuneita osallistumaan haastatteluun paikan päällä. Näiden ennalta sovittujen henkilöiden lisäksi haastattelin Naistarilla myös muita kävijöitä, mutta nämä haastattelut jäivät kuitenkin lyhyiksi haastateltavien vähäisen kielitaidon vuoksi. Näin ollen kaikista paikan päällä tehdyistä haastatteluista valitsin kaksi haastattelua tutkimukseeni niiden pituuden ja monipuolisuuden vuoksi. Myöhemmin sain vielä lisää haastateltavia, joihin otin yhteyttä puhelimitse. Kerroin heille tutkimuksestani ja sovimme jokaiselle sopivan haastatteluajankohdan. Nämä kolme haastattelua tehtiin kirjastolla.

Haastateltavat olivat eri-ikäisiä ja he olivat lähtöisin erilaisista kulttuureista. Heitä yhdisti kuitenkin se, että he olivat saapuneet Suomeen pakolaisina vuosien 1996–1999 välillä. Naisten iät olivat haastatteluhetkellä 27, 44, 47 ja 50. Amal ei halunnut mainita ikäänsä, mutta päätin hänen olevan alle 30-vuotias. Näin ollen hän on Neelabin lisäksi toinen nuorista haastateltavistani, jotka ovat saapuneet Suomeen lapsuusiässä. Haastateltavat olivat kotoisin Somaliasta, Afganistanista, Irakista ja Iranista. Toinen iranilainen haastateltava Maryam oli kurdi. Kaikki haastateltavat olivat kotoisin kotimaidensa suurista tai keskisuurista kaupungeista. Maahantuloreitit olivat olleet lähes kaikilla vaihtelevia: kotimaasta lähdön jälkeen reitti Suomeen oli kulkenut esimerkiksi Iranin, Syyrian ja Turkin kautta. Molemmat iranilaiset haastateltavat Soheila ja Maryam kertoivat olleensa kaksi vuotta pakolaisina Turkissa ennen Suomeen tuloa. Nuorimmat haastateltavat Amal ja Neelab olivat saapuneet Suomeen lapsena perheidensä kanssa. Vanhemmat haastateltavat olivat saapuneet aikuisiällä joko puolison ja lasten kanssa, tai kahdestaan puolison kanssa. Yksi haastateltava kertoi eronneensa puolisostaan Suomessa ja muut olivat haastatteluhetkellä naimisissa. Kolmella henkilöllä

oli lapsia. Yksi haastateltava kertoi asuneensa toisessa suomalaisessa kaupungissa ennen Tampereelle muuttoa, mutta muut olivat muuttaneet suoraan Tampereelle.

Haastateltavat kertoivat opiskelu- ja työhistoriastaan lyhyesti haastattelujen alkuvaiheessa. Soheila oli toiminut kotimaassaan ammattikoulutustaan vastaavissa työtehtävissä. Maryam kertoi työskennelleensä kotimaassaan lukion jälkeen erilaisissa asiakaspalvelutehtävissä. Farah oli suorittanut oman alansa yliopistotutkinnon. Kukaan heistä ei ollut saanut oman alansa työtä Suomessa, joten he olivat työskennelleet muiden alojen parissa. Esimerkiksi Maryam ja Soheila olivat toimineet joitakin vuosia yrittäjinä. Neelab ja Amal olivat suorittaneet Suomessa ammatillisen perustutkinnon. Neelab oli työskennellyt kaupan alalla ja Amal lastenhoitoalalla.

Tunnistettavuuden estäminen on yksi parhaiten tunnettuja ihmistieteiden tutkimuseettisiä normeja: tarkoituksena on suojella tutkittavia mahdollisilta negatiivisilta seurauksilta, joita heidän tunnistamisensa tutkimusjulkaisuista saisi aikaan (Kuula 2006, 201). Pidin tutkimuseettikan mielessäni haastatteluprosessin kaikissa vaiheissa. Varmistin aina, että haastateltavat halusivat vapaaehtoisesti osallistua haastatteluun ja kerroin heille tutkimukseni tarkoituksesta. Muistutin siitä, että heillä oli oikeus kieltäytyä vastaamasta minkä tahansa kysymyksen tai teeman kohdalla. Haastateltavien oikeita nimiä ei mainita tutkimuksessa: haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi käytän tutkimuksessani peitenimiä. Tähän ratkaisuun päädyin myös siksi, koska analyysia kirjoittaessani koin luontevammaksi kirjoittaa nimillä. Lisäksi halusin tehdä selkeän eron eri henkilöiden välillä, sillä jokaisella oli oma tapansa puhua ja ilmaista ajatuksiaan. Nimien käyttö antaa myös lukijalle oikeanlaista kuvaa informanteista henkilöinä, jotta he eivät jää ”kasvottomiksi” ja etäisiksi.

Haastateltavani edustivat samaa sukupuolta kuin minä, ja uskon tämän olleen myönteinen taustavaikuttaja haastatteluissa. Haastatteluteemoissa käsiteltiin universaaleja, naisten elämää sivuavia aiheita, kuten naiseutta, avioliittoa ja äitiyttä. Haastateltavat toivat esiin myös kulttuurista näkökulmaa näihin aiheisiin. Uskon, että haastateltavien oli helppoa puhua näistä aiheista toiselle naiselle. Anna Rastas (2005) huomauttaakin, että sukupuolen merkitys voi näkyä haastattelutilanteessa samankaltaisten kokemusten tuottamana samanmielisyytenä. Sama sukupuoli voi mahdollistaa puhumisen joistakin asioista määrättyllä tavalla ja edistää sellaista avoimuutta, joka tuottaa haastattelupuhetta aroistakin asioista. (mt., 92.) Haastattelutilanteen ilmapiiri oli haastattelijan näkökulmastani myös muilta osin kaikissa haastatteluissa alusta alkaen avoin. Koin, että naiset toivat ajatuksensa ja mielipiteensä esiin vapaasti, eivätkä rajoittaneet sanomisiaan. Muutaman aihepiirin kohdalla pari haastateltavaa alustikin puheenvuoroaan ilmoittamalla, että aikovat puhua asioista suoraan. Näiden alustusten myötä itselleni välittyi kuva puheenvuorojen peittelemättömyydestä.

Haastattelijana en myöskään kokenut keskusteluissa ilmenneen odottamattomia tai hankalia hetkiä. Jos haastateltava tai haastattelijä ei ymmärtänyt mitä toinen tarkoitti, asia esitettiin aina toisella tapaa niin kauan, kunnes toinen ymmärsi. Haastattelut on tehty pääosin suomeksi, mutta pienet kielelliset haasteet ratkaistiin vaihtamalla kieltä hetkellisesti englanniksi. Keskinäistä ymmärrystä lisäsi myös sanaton viestintä. Ennen haastatteluja olin arvellut, että uskonto saattaisi olla aihe, josta kaikki eivät halua puhua. Haastateltavien halu kertoa asioista vaihtelikin nimenomaan uskonnon kohdalla: eräs haastateltava mainitsi heti haastattelun alussa, ettei mielellään puhuisi uskonnosta mitään, kun taas toiselle haastateltavalle uskonnosta puhuminen oli erityisen mieluisaa.

Kuten aiemmin tuli ilmi, kaksi ensimmäistä haastattelua on tehty Naistarin tiloissa Tampereella. Alun perin suunnittelin tekeväni kaikki haastattelut Naistarilla, sillä uskoin tutun ympäristön olevan haastateltavilleni mieluisa paikka. Haastattelunauhoja kuunnellessani kuitenkin huomasin taustäänien kuuluvan melko voimakkaina. Muiden haastateltavien kanssa sovimmekin haastattelupaikaksi kirjaston, jossa puheensorinaa ei ollut niin paljon. Haastatteluiden kestot vaihtelivat kolmestatoista minuutista kahteen tuntiin. Yhden haastateltavan kanssa näimme kaksi kertaa. Toisella haastattelukerralla keskityimme teemoihin, jotka olivat jääneet ensimmäisessä tapaamisessa vähemmälle. Jälkikäteen ajateltuna tämä olisi ollut toimiva ratkaisu kaikkien haastattelujen kohdalla: haastattelutilanteessa esitin tarkentavia lisäkysymyksiä, mutta niitä tuli mieleeni jonkin verran myös haastatteluiden jälkeen.

Haastattelujen tekemisen jälkeen olen litteroinut haastattelut. Tärkeimmissä teemoissa olen litteroinut haastateltavien puheen sanatarkasti, mutta epäselvät ja epäolennaiset kohdat olen jättänyt pois tai litteroinut osittain. Tähän ratkaisuun päädyin tutkimukseni aiheen vuoksi: tarkoituksena ei ole analysoida haastateltavieni kielenkäyttöä tai antaa suurta painoarvoa kielellisille seikoille. Kaikkien haastatteluiden luonne oli keskustelunomainen, ja tällöin puheista löytyy epäselviä kohtia. Lisäksi pidemmissä haastatteluissa sivuttiin keskusteluteemoja, jotka eivät olleet tutkimusaiheeni kannalta kaikista olennaisimpia. Haastateltavien puhe siirtyi välillä yksityiskohtaisesti esimerkiksi kotimaan historiaan, ihmisoikeustilanteeseen, politiikkaan ja Suomessa käytävään maahanmuuttokeskusteluun. Toisaalta nämäkin aiheet antoivat osaltaan hyödyllistä taustatietoa.

3.3 Teemahaastattelu

Tutkimukseni tarkoitus on tuoda yksilöiden omat näkemykset ja kokemukset esiin. Aineistonkeruutapana haastattelu antaa tähän hyvät mahdollisuudet. Tutkimushaastattelu rakennetaan pohjimmiltaan samoilla keinoilla ja samoilla julkilausumattomilla säännöillä kuin muutkin arkielämän keskustelut. Toisaalta tutkimushaastattelu eroaa spontaaneista arkikeskusteluista

erityisellä tavalla: haastattelulla on tietty päämäärä ja tutkimuksen tavoite ohjaa haastattelun kulkua. Lisäksi haastattelutilanteessa osapuolilla on erityiset osallistujaroolit: haastateltavalla on hallussaan tieto, jota haastattelija etsii suuntaamalla keskustelua tiettyihin puheenaiheisiin ja teemoihin. Molemmat toteuttavat omia tehtäviään keskustelun keinoin. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 22–23.)

Haastattelua käytetään laajasti erilaisissa tutkimuksissa ja menetelmänä siihen sisältyykin paljon etuja. Haastattelussa haastateltavalle annetaan mahdollisuus tuoda esille itseään koskevia asioita mahdollisimman vapaasti. Ihminen nähdään tutkimustilanteessa subjektina, aktiivisena osapuolena, joka luo merkityksiä. Hänen puheensa sijoitetaan laajempaan kontekstiin. Lisäksi haastattelu mahdollistaa saatavien tietojen syventämisen: Tutkija voi esimerkiksi pyytää haastateltavalta esitettyjen mielipiteiden perusteluja ja hän voi esittää lisäkysymyksiä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 34–35.) Tutkimusmenetelmänä koin haastattelun soveltuvan sekä itselleni että tutkimuskysymyksilleni paremmin kuin esimerkiksi systemaattisempina pidetyt kyselylomakkeet. Aineistoni olisi voinut jäädä kyselyllä yksipuolisemmaksi, sillä se ei tavoita samalla tavalla informanttien ”omaa ääntä” kuin haastattelu. Sen sijaan haastattelutilanne antaa tutkimuksen tekijälle mahdollisuuden kysymysten tarkentamiseen ja eri teemoihin voidaan syventyä tarkemmin. Valitessani aineistonkeruutavakseni haastattelun, tiedostin sen toisaalta sisältävän myös heikkouksia. Nämä heikkoudet on tärkeää huomioida tutkimusprosessissa.

Haastattelun ongelmakohtana voidaan pitää esimerkiksi haastattelijan roolin haastavuutta: haastattelijalta vaaditaan kokemusta ja taitoa toimia joustavasti haastattelutilanteiden vaatimalla tavalla. Lisäksi haastatteluiden tekeminen on pitkälinen prosessi: haastateltavien etsiminen ja haastattelujen toteutus sekä litterointi vievät runsaasti aikaa. Myös haastatteluaineistojen analysointi, tulkinta ja raportointi voidaan kokea ongelmallisina, sillä niistä ei ole olemassa valmiita ”malleja”. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35.) Oman tutkimusprosessini alussa koin haastavana haastateltavien löytymisen. Haastatteluni edellyttivät vapaaehtoisesti mukaan suostuvia henkilöitä, jotka olivat valmiita kiireisen arkensa keskellä kertomaan elämästään. Olisin mielelläni tehnyt enemmän haastatteluja, jotta haastatteluaineistoni olisi ollut vielä monipuolisempi. Toisaalta näen haastateltavieni vähäisen määrän myönteisenä asiana: koska haastateltavia oli vähemmän, oli mahdollista tehdä perusteellisimpia haastatteluja, jotka tuottivat rikasta aineistoa.

Haastattelumenetelmänä olen käyttänyt teemahaastattelua. Siinä haastattelun aihepiirit on etukäteen määrätty. Strukturoidusta haastattelusta se eroaa siten, että kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä. Haastattelija käy haastattelussa läpi kaikki teema-alueet, mutta niiden järjestys vaihtelee. (Eskola & Vastamäki 2001, 26–27.) Teemahaastattelussa haastattelukertojen määrä ei ole oleellinen

eikä myöskään se, miten ”syvälle” aiheen käsittelyssä mennään. Sen sijaan keskeisinä nähdään ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Haastattelurunko (ks. liite 2) ohjasi haastatteluideni kulkua. Haastatteluteemoissa painottuivat maahanmuuttajuuteen yleisesti liitetyt asiat, kuten uuteen maahan sopeutumiseen liittyvät haasteet. Toisena pääteemana oli naisen elämään liittyvät asiat. Halusin myös selvittää, minkälaista kerrontaa syntyy naisten kokemuksista liittyen suomalaiseen kulttuuriin ja suomalaisiin. Jokainen haastateltava sai haastattelun alussa kertoa omalla tavallaan omasta elämästään: minkälaista elämä oli kotimaassa ja minkälaiden eri vaiheiden kautta kukin oli päätenyt Suomeen. Tämän alkukysymyksen jälkeen siirryimme eri elämäntapahtumien kautta keskusteluissa vähitellen kohti nykyhetkeä. Näin haastattelut etenivät kronologiseen tapaan. Teemojen järjestys sen sijaan vaihteli eri henkilöiden kohdalla, ja esimerkiksi äitiys-teemaa sivuttiin monesti useassa eri kohdassa. Haastateltavien kokemusten erilaisuutta kuvastaa osaltaan se, että eri aiheet painottuvat eri henkilöiden kohdalla: jotkut toivat Suomeen tulon kokemuksiaan laajasti esiin, kun taas toiset keskittyivät pohtimaan oman kulttuuriaan ja sen ylläpitämistä.

Haastattelua voidaan kuvailla kahden ihmisen väliseksi viestinnäksi, jossa kieli on keskeisessä osassa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48). Tekemissäni haastatteluissa kieli oli asia, joka vaati erityistä huomioimista: kukaan haastateltavistani ei puhunut omaa äidinkieltään, ja suomen osaamisen taso vaihteli henkilöiden välillä. Haastateltavien kielitaidon huomioiminen olikin tärkeää haastattelutilanteessa. Myös haastattelurungon tekemisessä oli otettava huomioon yksinkertaiset kysymyksenasettelut ja haastattelussa oli muistettava sopivat sanavalinnat.

Miettiessäni sopivaa haastattelutapaa tutkimukselleni, harkitsin ryhmässä tehtyä haastattelua yksilöhaastatteluiden rinnalla. Yksittäisten henkilöiden kanssa tehdyt haastattelut osoittautuivat kuitenkin monipuolisiksi ja hedelmällisiksi. Lisäksi koin haastattelijana saavani haastateltavieni luottamuksen ja se edisti haastattelutilanteessa avoimuutta. Ryhmähaastattelu olisi tuottanut todennäköisesti erilaista aineistoa. Kahdenkeskinen haastattelu sopi paremmin myös tutkimusasetelmaani, sillä keskityn tutkimuksessani yksittäisten henkilöiden elämään. Tämän tyyppisissä haastatteluissa haastateltava voi tuoda esiin rankkojakin kokemuksia omasta elämästään, joista puhuminen on usein helpompaa ilman monien ihmisten läsnäoloa.

3.4 Sisällönanalyysi

Laadullisessa analyysissä tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja saada se tiivistettyyn muotoon. Pyrkimyksenä on kasvattaa informaatioarvoa tutkittavasta asiasta. On olemassa runsaasti erilaisia tekniikoita, joilla laadullista aineistoa analysoidaan. Niiden soveltaminen riippuu ainakin

osittain aineiston laadusta. (Eskola & Suoranta 1998, 137, 151.) Oman aineistoni analyysimenetelmänä olen käyttänyt aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jonka avulla voidaan tehdä laajasti erilaista tutkimusta. Useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat jollakin tapaa sisällönanalyysiin, ja menetelmää käytetäänkin paljon kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93.)

Haastattelujen litteroinnin jälkeen olen lukenut litterointinauhat moneen kertaan, jotta saisin hyvän tuntuman haastatteluihin kirjoitettuna teksteinä. Seuraavaksi olen muokannut aineistoni analysoitavaan muotoon teemoittelun avulla. Teemoittelussa aineisto järjestellään litteroinnin jälkeen uudelleen teemoittain: kunkin teeman alle kerätään informanttien vastauksia. Tämän jälkeen aineistoa voi analysoida teema kerrallaan. Tätä tapaa käyttämällä teemat muokkautuvat aina uudelleen jokaisen haastattelun kohdalla. (Eskola & Vastamäki 2001, 41–42.) Teemoittelun tavoitteena on nostaa aineistosta esiin aiheita, jotka valaisevat tutkimusongelmaa. Tällöin voidaan vertailla eri teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Onkin tärkeää tunnistaa tekstimassasta ne aiheet, jotka ovat tutkimusongelman kannalta olennaisia. (Eskola & Suoranta 1998, 174.)

Tutkimukseni teemahaastattelurungon teemat toimivat yläkategorioina, jotka ohjasivat haastateltavien kanssa käytyjä keskusteluja. Keskustelujen edetessä teemat kuitenkin jakautuivat alateemoihin, ja näiden alateemojen kautta syntyi uusia teemoja. Aineiston analyysivaiheessa valitsemani teemat noudattivat siis joltakin osin haastattelurungon teemoja, mutta myös uusia teemoja nousi esiin. Keräsin valitsemieni teemojen alle informanttien sitaatteja, ja vertailin niitä keskenään. Joidenkin teemojen kohdalla vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia, kun taas toisten teemojen kohdalla informanttien mielipiteet erosivat voimakkaasti. Lähes jokaisen informantin kohdalla vastaukset olivat haastattelun alussa lyhyitä, mutta loppua kohden vastausten kesto oli pidempi ja yksityiskohtaisempi.

4 SUOMI JA SUOMALAISET

Tässä luvussa tarkastelun kohteena ovat Suomeen ja suomalaisiin kytkeytyvät aihepiirit. Aluksi käsitellään sitä, minkälaisena haastateltavat ovat kokeneet Suomeen saapumisen ja minkälaisia pohdintoja muutto on heissä herättänyt. Tämän jälkeen esitellään naisten käsityksiä suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä suomalaisista. Myös syrjintäkokemuksia ja rasismiin liittyviä näkemyksiä tuodaan esiin.

4.1 ”Ero oli niinkun maa ja taivas” – Suomi uutena maana

Vieraaseen maahan muuttaneet ihmiset voivat kohdata uudessa ympäristössään monenlaisia kulttuurien välisiä haasteita (esim. Huttunen 2002; Pentikäinen 2005). Muuttoon johtaneet syyt ovat osaltaan vaikuttamassa siihen, kuinka paljon näitä haasteita koetaan. Pakolaisten muutot tapahtuvat yleensä pakon sanelemana ja äkillisesti. Tämän vuoksi heillä ei useinkaan ole mahdollisuuksia valmistautua tulomaan uuteen ympäristöön. (Kim 2001, 4–5.) Vapaaehtoisiin muuttoihin verrattuna pakkomuutot koetaan myös lopullisemmaksi ratkaisuksi, mikä tekeekin niistä ainakin alkuvaiheessa raskaampia kokemuksia (Alitolppa-Niitamo 1993, 48). Haastateltavat kertoivat, minkälaisena kokemuksena Suomeen saapuminen oli jäänyt heille mieleen. Monet mainitsivat turvallisuuden olleen tärkein asia kotimaassa ja muissa maissa koettujen vaikeiden olosuhteiden jälkeen.

Niin Suomi oli ottanut meidät ja meillä ei ollut mitään tietoa. Tottakai koulussa kun opiskeltiin, mä tiesin, se oli lähellä Siperiaa ja tottakai meillä oli eskimotietoja, mutta ei sitä enempää. Mutta ei väliä. Mulle oli tärkeintä että ollaan turvassa paikassa. (Maryam)

Naisten ensimmäiset muistot Suomesta kuvastavat suurta ja äkillistä elämänmuutosta, jonka pakolaiset monesti kokevat uuteen maahan saapuessaan. Yhteistä kaikkien haastateltavien ensikokemuksille olivat tunteet suomalaisen yhteiskunnan ja kulttuurin erilaisuudesta. Pienissäkin asioissa oli havaittu eroja Suomen ja kotimaan välillä. Seuraava sitaatti tiivistää sen, kuinka kokonaisvaltaisena muutoksena Iranista kotoisin oleva Maryam koki Suomeen muuton. Yksi suurimmista eroista oli se, ettei uudessa maassa pidetty yllä naapuri- ja sukulaissuhteita yhtä aktiivisesti kuin kotimaassa.

Silloin kun tulin...ihan voi sanoa, se oli, ero oli niinkun maa ja taivas. Eli kaikki oli aivan erilainen. No meidän kulttuurin yhteisö ja yhteiskunnan kulttuuri on liian [niin], me ollaan liian lähellä kotimaassa. Tottakai nyt pitkään, no yli 21 vuotta mä olen lähtenyt kotimaasta, sielläkin asiat on muuttunut. Mutta silloin oli näin että naapurilla oli suuri merkitys. Niin naapuri oli läheisempi kuin sukulaiset. Niin sukulaisyhteydet oli liian tiukka. Niin oli tärkeä aika usein nähdä sukulaisia. Jos jotain tapahtu, heti löyty ryhmä

joka tulis auttamaan. Missä tahansa, ei väliä onko suuri tilanne, onko esimerkiksi jos joku kuoli. Se henkilö joka hänen perheessä joku kuoli, hänen huolehtinut. (...) Ni tullaan niinku sen henkilön kotiin lohduttamaan. Niinkun oleminen, että ei jätetä yksin. (Maryam)

Vaikka toiset haastateltavat saapuivat Suomeen lapsena ja toiset aikuisiällä, kukaan heistä ei tullut yksin, vaan osana perhettä. Pakolaisperheiden onkin havaittu käsittelevän sopeutumiseen liittyvää stressiä paremmin kuin yksinäiset tai eronneet pakolaiset (Matinheikki-Kokko 1994, 89). Maahanmuuttava perhe voi toimia puskurina perheenjäsenensä ja uuden kulttuurin välillä. Samalla perhe suojaa jäseniään lyhyen ajan sopeutumisen vaatimuksilta. (Alitolppa-Niitamo 1993, 92.) Perheenjäsenten läsnäolosta huolimatta jotkut haastateltavista kuitenkin mainitsivat kokeneensa muuton alkuaikoina yksinäisyyttä: sukulaiset ja ystävät olivat kaukana kotimaassa tai muissa maissa, eikä Suomessa ollut vielä sosiaalisia verkostoja.

Monen haastateltavan kohdalla ensikokemukset Suomesta tiivistettiin kertomalla, että Suomeen on totuttu vähitellen ja ajan kuluessa. Tottuminen on tapahtunut erilaisten vaiheiden kautta: monelle henkilölle esimerkiksi suomen kielen oppiminen oli käännteentekevä vaihe, joka oli hiljalleen vähentänyt tuntemuksia uuden maan vieraudesta. 12-vuotiaana Afganistanista perheensä kanssa Suomeen tulleen Neelabin alkuaikoihin sisältyi pelkoja.

N: Sillon kun me tultiin Suomeen, mulle oli kaikki uus: kulttuuri, kieli, opiskelu, maa. Ihan sanotaan kaikki. Koska omasta maasta oltiin kaukana, sukulaiset oli kaukana, ja täällä ei ollut tukea. Täällä ei ollut tuttuja. (...) Ja pikkuhiljaa, pikkuhiljaa olen tottunut ja nyt ihan normaalia. Nyt on helpompaa, joo. Kaikki paikat tuttuja, kulttuuri tuttu, kaikki on ihan normaalia, ei mitään. Ei oo pelkoja enää.

AT: Haluutko kertoa että minkälaisia pelkoja sulla oli silloin lapsena?

N: Esimerkiksi yöllä en pystynyt mennä ulos.

AT: Joo. Mikä siinä pelotti?

N: Koska meidän kotimaassa ei saa mennä ulos illalla. Aina jäänyt mieleen siitä vanhasta ajasta. Jos sinä menet ulos yöllä, ehkä joku vie sinut. Sen takia se pelko on jäänyt. Esimerkiksi kun aamulla mä herään kouluun: sumu. Sumussa minä pelkään että sieltä tulee karhu ja niin edelleen. Mutta nyt ei ole.

AT: Onko se metsä se vähän niinku pelottava?

N: Joo. Suomessa on tosi paljon metsää. Se ja pimeys. (...) Pimeys on se mitä ei ole kotimaassa. (Neelab)

Aikuisina Suomeen saapuneet Soheila, Maryam ja Farah muistelivat yksityiskohtaisemmin Suomeen tuloaan. Ensimmäiset Suomessa vietetyt päivät olivat pitäneet sisällään virastoissa asioimista ja uuden asumisympäristön opettelua. He muistelivat esimerkiksi sitä, kuinka uuteen kaupunkiin ja sen palveluihin tutustuttiin sosiaaliohjaajan kanssa, ja kuinka lapset vietiin tutustumaan kouluun ja päiväkotiin pian Suomeen saapumisen jälkeen. Alussa uutta tietoa tuli lyhyen ajan sisällä niin paljon, ettei kaikkea informaatiota ollut mahdollista omaksua kerralla. Tuntematon ja kuormittava elämäntilanne vaati runsaasti aikaa tottua uudenlaisen arjen asioihin.

Alussa Suomessa...heti seuraavana päivänä sosiaalitoimisto järjestellä lapsen päiväkotia ja koulu, ja parin kuukauden päästä pääsen kielikurssi. Sitten pikkuhiljaa, joo. Koska heti jos pääsen Suomessa meillä asunto oli meillä valmiina, koska sosiaalityöntekijät oli järjestelleet kaikki. Kyllä jos pääsen Suomessa: ai, hieno asunto, jo jokaiselle on oma huone, vähän kalustoa... (...) Elikkä sosiaaliohjaaja melkein joka toinen tuli päivä käymään. Ja otti minut mukaan että esittelen kaupunki, kaupungat ja...ja esimerkiksi Kela, työvoimatoimisto. Sitten terveysasema, joka ikinen. Esimerkiksi kirjasto, kaikki. Sitten jos pääsen kurssi, sitten pikkuhiljaa mä opin. Että Suomen rytmi, Suomen elämä. (...) Ja aina tulkkari oli mukana. (Soheila)

No sitte ensimmäinen viikko meni sillä tavalla, nää byrokraati-asiat, kirjautumiset Kela:n, työvoimatoimistoon tai mä en tiedä...silloin meille selitettiin, mutta kun kaikki asiat ovat uusi, me itse oltiin järkyttyneet, en kovin paljon ymmärtänyt mihin mennään, miksi mennään, mitä on tapahtumassa ja...vain tiesin että jotain käsittelyä on tapahtumassa, tekemässä. (Maryam)

Silloin alussa kun tultiin: ihan mukava, siisti maa, ihanat kadut ja rauhaa, rauhaa: se on pääasia että ei ole mitään pommeja tai... Siisti elämä että kaikki kaupungat ovat siistejä ja puhtaita, kadutkin ovat. Ilma on puhdas, ei oo paljon pölyä tai jotain... Toimistot ovat tosi siistit aina, aina jonoon tai... Ei ole mitään vikoja tai ongelmia. Ja paperiasiat se on ihme-asia meille... Mä ajattelen ihan että Suomessa toimistot ovat niin tärkeitä, tosi tärkeitä ihmisille, ei mitään puutu ei, että: nimet, henkilötunnus, ja kaikki on turvassa ja tietokoneen sisällä, se on ihan sama kuin salaisuus. (Farah)

Perheellisten naisten kohdalla uuteen maahan saapumiseen liittyvät pohdinnat kohdistuivat koko perheeseen. Huolenaiheena olivat erityisesti lasten hyvinvointi ja heidän tulevaisuutensa. Kaija Matinheikki-Kokko (1994, 90–91) huomauttaakin, että pakolaisperheiltä vaaditaan sisäistä eheyttä, jotta se pystyisi uudessa kulttuuriympäristössään pitämään kiinni oman kulttuurin arvoista.

Samanaikaisesti perheen on toimittava kulttuurisesti turvallisena yhteisönä ja tuettava joustavasti jäsentensä usein hyvin eri tahtiin kulkevaa sopeutumisprosessia. Muutto voi koetella rajustikin tasapainon säilyttämistä perhesysteemissä, kun pakolaisperheen jäsenet koittavat kukin tavallaan sopeutua uuteen kulttuuriin (Alitolppa-Niitamo 1993, 93).

Maryam muisti alkuvaiheesta käytännön asioiden hoitamisen lisäksi oman ja koko perheensä hämmennyksen olotilan tilanteessa, jossa hänen mukaansa ”*kaikki oli kysymysmerkki*”. Ajatuksissa oli koko ajan se, miten hän, puoliso ja lapset tulevat selviämään ja millä tavalla heidän asiansa lähtevät sujumaan täysin vieraassa ympäristössä. Yksityiskohtaisesti mieleen oli jäänyt ensimmäisen viikon jälkeinen tilanne, jolloin heidän perheensä jätettiin yksin.

No sitten, ensimmäinen viikko meni niin, kävimme ostoksilla, ruoka tottakai... Ja sen jälkeen joulukuusi alkoi ja me jäimme yksin. (...) Noin viikon verran: ketään ei ottanut yhteyttä, meillä ei ollut puhelinta ollenkaan. Niin kun ei ollut puhelinnumeroa, niin mä en tiedä jos sillä viikolla meille tapahtuu jotain, millä tavalla meidän piti ilmoittaa. (...) Jälkikäteen mä nyt mietin, okei jos meille jotain tapahtunut... Onneksi ei mitään tapahtunut mutta se oli...no varmasti pystyt kuvittelemaan. Olet sellaisessa maassa että tunne mitään, kaikki on vieras, kieli on vieras, maa on vieras, paikka vieras. Et edes tiedä missä on lähin kauppa jos on tarvetta. Niin oli ikävä tilanne. (Maryam)

Maryam kertoi myös ensimmäisten päivien ikävästä kokemuksesta, jolloin hänen miehensä koitti löytää kauppaa kylmänä pakkaspäivänä. Ajan kuluessa Maryamin perheen asiat lähtivät kuitenkin sujumaan parempaan suuntaan. Ystävyyssuhteet muihin pakolaistaustaisiin perheisiin auttoivat jaksamaan ensimmäisten vuosien vaikeina hetkinä. Alkuaikojen merkittävimmän tuen ja avun he saivat kahdelta Iranista kotoisin olevalta pakolaistaustaiselta tuttavaperheeltä, jotka olivat asuneet Suomessa jo monta vuotta. Perheet lähtivät monesti ostoksille yhdessä. Lisäksi tuttavaperheet lahjoittivat heille huonekaluja, lastenvaatteita ja astioita.

Yks päivä mun mies lähti hakemaan maitoa. Niin eli...viis minuuttia, viiden minuutin päästä hän tuli takaisin. Eli huomasin että hän oli aivan jäässä. Koska meille ei ollut riittävästi vaatteita. Niin sit sen jälkeen, kaikki vaatteet mitä meillä oli, kaikki hän pisti päälle ja lähti etsimään kauppaa. (...) Se kesti kaks tuntia. Kun hän tuli kotiin, hän oli aivan jäässä. Se oli sen hetken kokemus. Vasta sen jälkeen kyllä he [sosiaalityöntekijät] tulivat käymään ja jotkut asiat lähti käyntiin. Millä tavalla, en ihan tarkasti muista. (Maryam)

Pakolaisuuskokemukseen vaikuttavat myös aikaisemmat, muissa maissa koetut asiat. Molemmat iranilaiset haastateltavat Soheila ja Maryam olivat saapuneet Suomeen elettyään pakolaisina Turkissa kaksi vuotta. Heille ensikokemukset Suomesta toivat vahvasti mieleen Turkissa vietetyn ajan. Tuohon aikaan oli kuulunut molemmille turvattomuutta, epätietoisuutta, pelkoa ja yksinäisyyttä. Esimerkiksi Suomen asumisolosuhteet näyttäytyivät heille pääosin myönteisinä, kun he vertailivat niitä Turkin aikoihin. Heidän puheessaan Suomeen muutolle annettiin merkityksiä, joita muiden haastateltavien puheissa ei esiintynyt: Suomeen tulo merkitsi heille ennen kaikkea Turkissa eletyn elämänvaiheen taakse jättämistä. He korostivat myös Suomeen tulon sattumanvaraisuutta: tärkeintä oli päästä pois sekä kotimaan että Turkin huonoista olosuhteista turvalliseen maahan.

S: Se aika mul on paljon ongelmaa, et mul on kaks pientä lasta, ei, se aika, mä en miettiä että minkälainen maa, oikeesti. Vain ajattelin että haluan pois Turkista. Jotain leiriä, ei oo mitään kotikalustoa, ihan pieni. Noin pari vuotta olin näin elämä. (...) Siellä mä en ajattele ollenkaan missä maassa mä meen sinne, minkälainen kulttuuri, minkälainen ilma. Vain ajattelen että mä meen pois, turvamaa.

AT: Niin, et kunhan pääsee pois sieltä?

S: Joo. Koska lapset käyvät pari vuotta koulua, ja pois, ja istutaan kotona.

AT: Et se oli sellasta raskasta aikaa?

S: Todella raskasta. Ei ikinä mä ajattelen että minkälainen Suomessa on. (...) Ei ikinä mä ajattele että mihin mä meen. Mä ajattelen vain jotain turvamaa. Parempi kuin kotimaassa. Koska mä luulisin että Skandinavian maat on paljon paljon parempi kuin Aasian maat, aasialainen maa. (Soheila)

Toisaalta, me tultiin Turkista. Niin siellä taas meidän tilanne, oli ikävä tilanne siellä. Koko ajan me pelolla, tai niinkun palautetaanko meidät kotimaahan, teloitetaanko, hirtetäätkö...niin sillä pelolla me asuttiin kaks vuotta siellä. Ja oli raskas tilanne. Ja sieltä me tulimme semmoseen maa joka kaikki on vieras. (Maryam)

4.2 ”Suomessa aina kunnioitetaan naista ekana” – Suomalainen yhteiskunta ja kulttuuri

Suomalaista yhteiskuntaa ja kulttuuria suhteutettiin kotimaahan ja siellä saatuihin kokemuksiin. Suomi nähtiin ennen kaikkea turvallisena ja rauhallisena maana, jossa elämä oli vapaampaa kotimaihin verrattuna. Erityisesti suomalaista terveydenhuoltoa luonnehdittiin toimivaksi. Erilaisissa virastoissa asioiminen oli sujuvaa ja niissä työskentelevät virkailijat koettiin luotettaviksi. Naisten ja miesten välisen tasa-arvo mainittiin useimmiten ensimmäisenä, kun pohdittiin Suomen hyviä puolia.

Haastateltavat kertoivat monia esimerkkejä siitä, millä tavalla naisena eläminen oli kotimaassa rajoitetumpaa kuin Suomessa.

Kyllä tässä mä nään ihan nää vapaus naisille. Vapaus, vapaus koko ajan. Ja heillä on oikeus, että nainen...kaikki katselee nainen, on hyvä tilanne kaikille, että nainen. Mutta siellä Irakissa he katselevat molemmat. Miehellä ja naiset. (Farah)

Vain sen verran voin sanoa että Suomessa kunnioitetaan naista. Meidän kotimaassa ei kunnioiteta naista. Ensin vain mies ja sitten nainen. Täällä Suomessa on tasa-arvo. Suomessa on parempi. (...) Koska meidän kulttuuri kunnioittaa aina ensin mies. Ja sitten vasta naiset. Mutta täällä Suomessa se on toistepäin. Joo, Suomessa aina kunnioitetaan naista ekana. Afganistanissa aina eka kunnioitetaan mies. Semmosta mä oon tykänny täällä Suomessa. (Neelab)

No mun mielestä hyvä maa mä luulen. Se on kiva tää kulttuuri. Itsenäisyys, sä oot vapaa, voit tehdä itse mitä sä haluat. Se on tosi eri kuin kotimaassa. Täällä niin vapaa kaikki. Naiset itse menee töihin ja sä itse menet opiskelemaan ja sinä itse vapaa. (Amal)

Amal korosti puheessaan sitä, että tunsu suomalaista kulttuuria enemmän kuin synnyinmaan kulttuuria, sillä hän oli muuttanut Suomeen lapsuusiässä ja asunut sen jälkeen koko elämänsä Suomessa. Hän kertoi kotimaansa naisten heikoista vaikuttamismahdollisuuksista. Samalla hän toi kuitenkin esiin sen, että lähivuosina somalialaisten naisten asema on kohentunut ja nykyisin monet naiset opiskelevat tai ovat työelämässä. Omasta maasta ja sen kulttuurista kertoessaan myös muut haastateltavat mainitsivat monen asian muuttuneen kotimaassa sieltä muuton jälkeen, ja jotkut arvelivat omaavansa etenkin kulttuuriin liittyvien tapojen osalta ”vanhat tiedot”.

Mun mielestä täällä on hyvä kulttuuri. Mä opin tästä enemmän, mä asun täällä. Mä tulin niin aikasin, niin pienenä, mä tiedän enemmän Suomesta, oikeesti. Naiset menee kouluun esimerkiksi. Jos ei mene kouluun sä et osaa mitään, jos jää kotiin. Ei voi jäädä kotiin vaan tekemään ruokaa. (Amal)

Soheilalla oli työkokemusta monelta eri alalta. Hän muisteli, kuinka iranilaisten työpaikkojen työviihtyvyyttä olivat aikanaan vähentäneet hierarkisuus, jatkuva stressi ja korkea valtaetäisyys. Häntä miellyttivät suomalaisten työpaikkojen pienempi valtaetäisyys ja rauhallisempi ilmapiiri. Erityisen hyvänä asiana hän piti sitä, että Suomessa työntekijän uskonnollisella vakaumuksella ei ollut merkitystä, vaan huomio kiinnitettiin ennen kaikkea työntekijän ammattitaitoon.

S: *Iranissa aina joku kysyy, mikä sun uskonto. Koko ajan kysyä. Sitten pääsee töihin, ensin pitäis tietää mikä on uskonto. Se on tärkeä. Se on ensimmäinen tärkeämpi asia. Esimerkiks mä itse haastattelu: Lukee Koraani? Osaako rukoilla viis kertaa päivässä? Osaako käydä paasto? Se on ensimmäinen tärkeä asia, sitten vasta toimisto.*

AT: *Joo. Eli se uskonto on siellä niin tärkeessä osassa?*

S: *Joo. Mutta täällä jos hakee töitä, haastattelu vain että: olet kuinka paljon rohkea, kuinka paljon osaat omaa työ...*

AT: *...Joo, se persoonallisuus?*

S: *Persoonallisuus. Esimerkiks mä olin töissä päiväkodissa. Ei ikinä kysynyt uskonto. Vaan kuinka paljon osaat...hyvä suhde. Se on tärkeää. Paljon, iso ero. (Soheila)*

Kaksi haastateltavaa piti huonona asiana sitä, että Suomessa on paljon avioeroja. Näkyvänä erona Suomen ja kotimaan välillä koettiin myös suomalaisten kommunikointitapa. Omassa kulttuurissa ihmisten keskinäinen kommunikointi oli avoimempaa.

Avioero eroaa tosi paljon. Meidän kotimaassa vain viisi prosenttia eroo. Suomessa tosi paljon, siitä mä en tykkää. Koska yks päivä hänen kanssa, toinen päivä toisen kanssa. Sun on mentävä naimisiin, me ollaan siellä hänen kanssa ikuisesti. Onko hän hyvä vai huono, meidän pitää...kärsimme mutta emme eroa. (Neelab)

M: *No suomalainen kulttuuri...edes meillä silloin, mä ihmettelin kun me morjestettiin...ei, ketään ei enää vastannut. Ketään ei enää katsonut meidän naama.*

AT: *Teijän niinku rapussa vai?*

M: *Joo. Sitten myöhemmin huomasin, se on ihan tavallista. Ja sitten edes oli semmonen tilanne, ei edes tiedetty ketkä on naapureita. Se oli aivan... (...) Meidän maassa, mä puhun siitä ajasta, edes me tiedettiin ketkä asu koko alueella! Kaikki oli tuttu.*

AT: *(...) Oliko muita asioita?*

M: *No ostokset, jonotukset, lääkärikäynti. Sitten kun aikaansaaminen. Asian hoitaminen täällä Suomessa...kyllä, jokaisessa paikassa ero [Iranin ja Suomen välillä] tuli näkyviin. (Maryam)*

Suomalaiseen kulttuuriin katsottiin kuuluvan luonnollisena osana baareissa käyminen ja alkoholin juominen. Nämä asiat olivat ”suomalaisille normaalia”, mutta ne olivat samanaikaisesti ristiriidassa

oman kulttuurin arvojen kanssa. Viikonloppuiltojen runsas alkoholinkäyttö näyttäytyi suurena kontrastina hiljaisiin sunnuntaiamuisiin, jolloin kadut ovat tyhjentyneet ihmisistä.

Mun mielestä arkipäivä ihan oookoo meille, mutta perjantaina, aivan kohta, illalla, se on aivan eri kuin aamulla tai päivällä. Kaikilla on vähän vapaa ja hauskaa ja sitten he juovat paljon alkoholia. Ja sitten usein kävivät Keskustorille, ja mä näin paljon bussissa ja jotain kielletty, sanotaan `ei oo juomaa`, mutta melkein kaikilla on juomapullot. Ja lauantaina. Mutta sunnuntaina aivan hiljaisuus. Me kuuntelemme: joku huutaa, joku sanoo jotain... (Farah)

M: (...) Eli mitä minä teen diskossa? Se on suomalainen kulttuuri. No suomalainen nauttii siitä. Teillä on ihan se, teillä on se niinkun syöminen, arkipäivää. Teille se on normaali.

AT: Yöelämä, baareissa käynti?

M: Baareissa käyminen, juominen alkoholia. Pukeutuminen joka ei sovi meille naisena. (Maryam)

Neelab toi esiin, että Suomessa lapsia aina ei opeteta kunnioittamaan vanhempiaan. Sen sijaan monet kokivat suomalaisen päivähoitojärjestelmän hyväksi asiaksi, joka tukee lapsen kasvua hyödyllisellä tavalla.

Jotkut kasvattavat hyvin, jotkut eivät huoli lapsesta. Joo, että ei kunnioita lasta tai lapset eivät kunnioita vanhempia. Se riippuu henkilöstä. Meidän kulttuurissa täytyy, aina on pakko kunnioittaa vanhempia. (Neelab)

Suomessa äidit on niin...on hyvä. Lapsi menee päiväkotiin ja sen jälkeen eskariin, kouluun, ensimmäinen luokka ja...se on hyvä täällä kuin meidän kotimaassa. (...) Esimerkiksi päiväkodit meillä ei ole, ni lapsi kasvaa ja kasvaa ni on vähän vaikea sitte ja lapsi menee heti kouluun. Ei hyvin kasvatus tehty, ei oo hyvä niin mun mielestä. (Amal)

Aikakäsityksessä ja vierailutavoissa oli havaittu eroja oman ja suomalaisen kulttuurin välillä. Irakista kotoisin oleva Farah mielsi suomalaisen elämäntavan kiireiseksi. Esimerkiksi lasten päiväkodin tiukkoihin aikatauluihin tottuminen tuotti hänelle alussa vaikeuksia. Täsmälliset kellonajat rytmittävät myös suomalaisten ystävä- ja sukulaistapaamisia. Kotimaassa vierailukulttuuri on spontaanimpaa eikä ystävien tapaaminen aina vaadi sovittua aikaa. Irakissa ihmiset kyläilevät useammin toistensa luona, eikä heidän tarvitse ilmoittaa tulostaan etukäteen.

F: *Ja lapset ovat päiväkodissa ja sitten ihan kiireellinen vain töihin. Se vaikuttaa. Ja kahdeksan tuntia? Milloin he menevät tapaamaan ystäviä tai sukulaisia? ...Ja ihan teidän kulttuuri ei ole mitään auki koko ajan. Se on aivan eri kuin meidän. (...) Ei tarvitse mitään kännykkää: `Hei, mä tulen kello neljatoista tai kello neljä`. (...) Mutta teillä ei ole sellaista, täytyy varata aikaa ja sopia aika ensin.*

AT: *Teillä se on enemmän sitä et voi vaan tulla?*

F: *Juu, juu. Ehkä teidän kulttuuri tai teidän tapa, se on normaalia teille. Se on vähän huono asia. Jos joku soittaa kelloa, täytyy heti avata, sanoa: `Tervetuloa`. Aina, aina, aina. (...) Joskus mä kerroin äidille teidän tapa. Hän sanoi: `Hei [haastateltavan nimi], kuinka sä asut siellä? Se on vaikee olla`. Mä sanoin: `Ei, se on siisti elämä. On rauhaa`. (Farah)*

4.3 ”Te olette ihan erilaiset” – Kohtaamisia suomalaisten kanssa

Suomalaisuutta pohtiessaan haastateltavien puhe kääntyi monesti siihen, kuinka vaikeaa suomalaisiin oli tutustua. Suomalaisten toimintatapoja ja käyttäytymistä oli tarkkailtu erilaisissa arkipäivän tilanteissa esimerkiksi julkisissa liikennevälineissä ja suomalaisten ystävien kautta. Omaan kulttuuriin kuuluvien ihmisten ja suomalaisten luonteet nähtiin lähes poikkeuksetta toistensa vastakohtina. Toisten haastateltavien kohdalla suomalaisten erilaisuutta tuotiin painokkaammin esiin. Suomalaisia kuvaillessa naiset mainitsivat usein kylmyyden ja sulkeutuneisuuden.

N: *...Ihan kylmiä, sanotaan suoraan.*

AT: *Ketkä?*

N: *Nämä suomalaiset.*

AT: *Kasvatustyyli vai muuten vaan?*

N: *Kulttuuri, sanotaan. Esimerkiks jos olet bussissa, he ovat hiljaa, he eivät puhu. Eivät ole samanlaisia kuin ulkomaalaiset. Ulkomaalaiset aina puhuvat toistensa kanssa. Jos sinä haastattelet suomalaista, ehkä hän ei puhu näin. Mä puhun suoraan sinulle...*

AT: *Et siin on niinku tämmönen, eivät puhu paljon?*

N: *Joo. Ujoja tai eivät halua puhua, en tiedä. Jaksamista ei ole, sellaista minä olen kuullut.*

AT: *Luuletko että ei halua tutustua?*

N: *Ei haluta tutustua, luulen joo.* (Neelab)

AT: *Entä sitte ihmiset [Suomessa]?*

M: *Kylmiä. Todella kylmiä ja välinpitämättömiä ulkomaalaisista. Tai...no mä en osaa sanoa, ehkä mä en osaa käyttää oikea sana koska mä en halua ollenkaan loukkaava sana, ollenkaan. Tottakai heille myös outo, vieras ihminen on tullut: Kuka hän on? Miten voin luottaa? Onko hän luotettava? Mistä hän on tullut? Tottakai heillekin on vaikea tilanne. Mutta aina mä olen sanonut: jokaisessa maassa on hyviä, on huonoja ihmisiä. Ja ei pitäisi katsoa kaikki samoilla silmillä.* (Maryam)

Kuten Neelabin kommentista tulee ilmi, myös hiljaisuutta pidettiin suomalaisille tyypillisenä ominaisuutena. Vähäsanaisuus ilmeni haastateltavien puheessa asiana, joka erotti selkeimmin suomalaiset ulkomaalaisista. Hiljaisuutta pidettiin hyödyllisenä asiana tiettyyn pisteeseen asti, mutta liika hiljaisuus katsottiin olevan ihmiselle haitallista. Vaikka viereinen huone olisi täynnä suomalaisia, viiden irakilaisen ystävän tapaamisesta kuuluu enemmän puheensorinaa, kuten Farah asian ilmaisi. Hänellä on tapana tarkkailla suomalaisten ystäviensä toimintatapoja. Hän mainitsi monesti siitä, kuinka koitti ”matkia” suomalaisia, jotta käyttäytyisi kuin he.

AT: *Koeksä että on hankala tutustua suomalaisiin?*

F: *Tottakai. Tosi kovaa, vaikeaa.*

AT: *Mikä siinä on vaikeaa?*

F: *Teidän luonne, että...te olette, mistä sä sanoit äsken, se on ihan... Kyllä teillä on osa jotain osa tosi hyviä, ja mä matkin teitä että mä saisin ihan... Hiljaisuus on ihan hyvä ihmiselle: voi oppia, voi lukea, voi keskittyä tai miettiä hyvin. Mutta joskus hiljainen koko ajan, se on ihan...ihan sama kuin pakkasta.* (Farah)

Farahille suomalaisuus näyttäytyi ennen kaikkea tarkkana ja järjestelmällisenä toimintana, johon ei jää tilaa oman kulttuurin tyypilliselle runsaalle ja spontaanille kanssakäymiselle. Suomalaisuutta laajennettiin myös eurooppalaisuuteen, joka nähtiin vastakkaisena oman kulttuurin ajattelutavoille. Hän kertoi omakohtaisen esimerkin suomalaisten toimintatapojen erilaisuudesta. Hän oli yrittänyt tervehtiä ohikulkevaa tuttua lääkäriä odotushuoneessa, mutta lääkäri ei ollut vastannut tervehdykseen.

Mutta kello yhdeksän hän sanoo mulle `hei` tai `hyvää huomenta`. Ennen ei sano mitään [nauraa]. (...) Olen nauranut niin paljon. Mä yritin sanoa: `Hyvää huomenta`, mutta ei vastaa mitään. (...) Varmasti hän miettii mitä seuraavaksi tekee, joo... Te olette ihan

erilaiset. Aina, aina te mieltivät. Se on vaikeaa selittää suomeksi... Eurooppalaiset, he aina, aina mieltivät tässä. Mutta arabialaiset ajattelevat sydämessä. Että he näkevät koko ajan. Kumpi on parempi? En mä tiedä. (Farah)

Toisaalta kaikki eivät nähneet omalle kulttuurille tyypillistä runsasta kanssakäymistä pelkästään positiivisena asiana. Soheila koki sen kielteisenä, omaa yksityisyyttä rajoittavana asiana. Hän koki identifioituvansa tässä suhteessa enemmän suomalaisiin. Hän vierasti iranilaisten liiallista kuulumisten kyselyä ja piti tapaa ennemminkin tunkeilevana kuin kohteliaana. Hänen iranilaiset ystävänsä ja sukulaisensa ovatkin vähitellen opettelleet olemaan kysymättä asioita häneltä liikaa. Hän korosti ihmissuhteissa rajojen vetämistä ja on opettanut tätä myös iranilaisille ystävilleen.

S: Mutta esimerkiksi mejän kulttuuri...mä itse en ole semmosta, oma persoona en mä halua että tiedät kaikki esimerkiksi sun asiat. Jos et kerro mulle, kukaan ei kysy... Esimerkiks mejän kulttuuri on semmonen, koko ajan pitäis kysyä ihmisen salaa. Mutta mä en kiinnosta sellanen. Ja lapset opettavat [lapsille opetetaan] Suomessa että ei kysy ketään että minkälainen tyyppi, minkälainen elämä on, jos joku ei sano mitään. He oppivat että ei saa kysyä. (...) Jos joku sanoo `ei`, se tarkoittaa ei. Mutta esimerkiksi mejän kulttuuri jos joku... `Ei haittaa, mä voin auttaa, kerro, kerro. Ei haittaa, kerro, kerro`. Jos sanoo: `en mä halua`. `Ei haittaa. Mä voin auttaa.` Mutta Suomessa ei ole näin. Ei tarkoittaa ei: mä en halua puhua.

AT: Joo, et se on tiukka sääntö?

S: Joo. Mutta Iranissa on eri tavalla: ei halua puhua jotain, pakottaa: `Puhu, sano jotain, mä voin auttaa!` ...Mä en kerro ketään. (...) Koska mä itsekin olen samanlainen. Koska jos mä olin kotimaassa, en mä ikinä kysy ketään että: `Kuka sä oot?` (Soheila)

4.4 Syrjintäkokemuksia

Valtaväestön suhtautumisella on monenlaisia vaikutuksia Suomeen muualta muuttaneiden ihmisten jokapäiväiseen elämään, kuten useat rasismiin keskittyvät tutkimukset ovat osoittaneet (esim. Jasinskaja-Lahti ym. 2002; Rastas 2007). Kukaan haastateltavista ei kokenut tällä hetkellä syrjintää, mutta jotkut olivat jossakin kohtaa Suomessa asuessaan kohdanneet rasistista kohtelua. Haastateltavieni kokemukset ja ajatukset syrjinnästä kuvastavat osaltaan sitä, millä tavalla koko maailmaa koskettavat tapahtumat ovat sidoksissa maassa vallitsevaan asenneilmapiiriin.

Suomessa vuosien varrella käytyä maahanmuuttokeskustelua oli seurattu eri medioiden kautta, ja keskustelulla nähtiin olevan voimakas yhteys suomalaisten ulkomaalaisasenteisiin. Jotkut viittasivat

Suomea ja koko maailmaa viime aikoina koskettaneeseen pakolaiskriisiin, joka on muuttanut ihmisten asennoitumista negatiivisempaan suuntaan. Vuonna 2015 Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden määrän nopea kasvu on heidän mukaansa luonut ilmapiirin, jossa kaikilla on ikään kuin oikeus lausua ja kirjoittaa ulkomaalaisista rasistissävytteisiä kommentteja. Myös Euroopassa tapahtuneet laajasti uutisoidut terrori-iskut ovat herättäneet ihmisissä pelkoa, joka on ilmennyt rasismina ja koventuneina asenteina kaikkia islaminuskoisista maista tulleita ihmisiä kohtaan. Eräs haastateltava kertoikin muissa suomalaisissa kaupungeissa asuvista sukulaisista, jotka olivat lähiaikoina joutuneet tällaisen rasistisen häirinnän uhreiksi.

M: Tottakai mä voi sanoa vähän viime aikoina asiat oli muuttunut. Johtuen siitä että tottakai jotkut ulkomaalaiset on tehneet virheitä. Mutta pikkasen mä voin sanoa että suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin on muuttunut. ...Mut tää pakolaisasia, tai turvapaikanhakijoiden perusteella...se on aiheuttanut että nyt ihmisten näkökulma on muuttunut. En voi sanoa kaikki. Mutta suurin osa. Ne jotka...voi olla että se on ollut pitkän aikaa mielessä mutta ei uskaltanut esitellä. Mutta nyt esittelevät ihan rohkeasti ja tekevät kaikenlaista.

AT: Et sun mielestä on nyt enemmän tullu rasismi esiin?

M: Joo. (Maryam)

Kun uuteen maahan on vastikään muutettu ja kielen opettelu vasta aluillaan, nonverbaalisen viestinnän rooli korostuu kodin ulkopuolella liikkuesssa. Tulkintoja valtaväestöstä tehtiinkin etenkin alkuvaiheessa suomalaisten ilmeitä ja eleitä seuraamalla. Farah muisteli ensimmäisiä Suomessa vietettyjä vuosia. Hän kertoi kahdesta arjen tilanteesta, joissa hän oli havainnut suomalaisten ilmeistä vihamielisyyttä ja kokenut, että hänen perheestään puhutaan selän takana. Hän arveli oman pakolaisuutensa olleen kielteisyyden taustalla.

Kun mä kuulen jotain sanoja että, englannin kielellä se sanotaan, how to say in English...kyllä mä ymmärsin hyvin silloin... `Go home` or... `Menkää pois`. `Miten aurinko paistaa, hyvin`, `Suomessa ei ole aurinkoa`. ...ja sitten `meillä on pakkasta`. (Farah)

F: Kun me mentiin meidän omalla matkalla ni joku puhu vapaasti meille. Suomen kielellä, kyllä. Sillon kun mä en osaa suomea, mä ihan luen heidän naama, he ovat niin vihaisia! Joku osaa suomea, mun viereen, voi voi että, älä sano mitään... Mistä he ovat puhuneet, mutta...se on semmosta.

AT: Niin, et tuli tunne että he puhuivat teistä?

F: *Mmm... En mä tiedä, he ajattelee että Suomen rahaa ei voi olla pakolaisella.* (Farah)

Syrjintäkokemuksista puhuessaan haastateltavat toivat monesti esiin sen, että kaikkialla maailmassa on rasismia ja ennakkoluuloisia ihmisiä. Farah muisteli kotimaassaan syrjintää kokevia ihmisiä ja pystyi samastumaan heidän kokemuksiinsa.

F: *Kun mä tulin Suomeen, mä ajattelin silloin ihan että tosi mukavat ihmiset, he nauravat, hymyilevät, joo. Mutta myöhemmin kun mulla oli vähän työkokeilu tai työkokemus meidän elämässä sitten...varmasti joka maa on sellaista; joku mukavat ihmiset, joku rasismia. Jotkut eivät tykkää meistä ollenkaan. Semmosta joka maa, varsinkin ihan Euroopassa. Mä muistelen silloin Irakissa paljon egyptiläiset, sillon kun Saddam Hussein on meidän presidentti. Jotkut tykkää egyptiläiset, he ovat työntekijä...he hakevat töitä...*

AT: *Ne egyptiläiset ketkä asuu Irakissa?*

F: *Asuu Irakissa. Joku tykkää, esimerkiksi mulla ei ole mitään haittaa, mutta vanhemmille eivät tykkää. He ovat epäsiistejä ihmisiä tai semmosta. Kun mä näin tässä, se ei ole niin ihme-asia mulle. Mä muistelen silloin kun meillä on paljon pakolaiset; kuka tykkää, kuka ei tykkää. Sitten sama asia kuin Suomessa.* (Farah)

Jotkut haastateltavista ottivat kantaa myös siihen, kuinka suomalainen media alleviivaa ulkomaalaisten tekemiä rikoksia. He uskoivat uutisoinnilla olevan merkittävä rooli kielteisten asenteiden muodostumisessa (ks. myös Pentikäinen 2005, 162–164). Suomalaisia ei kuitenkaan haluttu leimata rasisteiksi, vaan painotettiin, että vain pienellä osalla suomalaisista on ennakkoluuloja maahanmuuttajia kohtaan.

S: *Pieni prosentti suomalaiset pelkäävät maahanmuuttaja. (...) Kaikki ajattelee että: `oo, maahanmuuttaja tekee paljon rikos`.*

AT: *Ooksä kokenu rasismia tai syrjintää koskaan Suomessa?*

S: *Mä itse hyvin harvoin. Kerran oli joku kaupassa että: `Neekeri, mee pois täältä!` Mä sanoin: `Anteeks sanoitko jotain?` Joku rouva, ikääntynyt rouva oli. Mä sanoin: `Okei, jos mä oon häiritsevä, mä voin mennä pois täältä. Mutta kuka voi poistaa suomalaiset jotka asuvat ulkomaalais [ulkomailla]? Puoltoista miljoonaa suomalaiset asuvat ulkomaalaista`. `Ei oo totta`. Mä sanoin: `Kyllä se on totta. Kato netistä. Kerro heillekin tulee takaisin kotimaassa. Kerro heille, neuvo puoltoista miljoonaa että tulevat takaisin kotimaassa! Täällä on kivaa, täällä on hyvä. Mäki meen pois täältä`. (Soheila)*

Tästä määrästä [Suomessa tehdyt rikokset]on kaksykt prosenttia ulkomaalaisten tekemiä. Mutta ulkomaalaisten korostuu ja se on näkyvissä. Media korostaa hirveesti mitä ulkomaalaset tekee. Ja se on ikävä asia. Mä en sano kaikki ulkomaalaiset on hyviä. On mahtavia, on hyvin korkea...korkea asemalla. Mutta kyllä meissäkin on. Ja meillä on hyvin kouluttuneita ihmisiä, sivistyneitä. (Maryam)

Kuten tässä luvussa on tullut ilmi, Suomeen ja suomalaisiin liitetyt käsitykset näyttäytyivät haastateltavien puheissa sekä myönteisinä että kielteisinä. Suomeen tulon kuvauksista oli löydettävissä ennen kaikkea koko elämää koskevan muutoksen kokemukset ja niihin liittyvät haasteet. Oman kulttuurin näkökulmasta katsottuna suomalaisuus nähtiin etenkin erilaisina toimintatapoina. Suomalaisille tyypillisistä käyttäytymismalleista kerrottiin antamalla esimerkkejä arkipäivän tilanteista. Seuraavassa luvussa tarkastellaan lähemmin haastateltavien suhteita suomalaisiin: esittelen sosiaalisten kontaktien kautta sitä, minkälaisessa roolissa suomalaiset ovat naisten monimuotoisissa ystävyysverkostoissa.

5 ARJEN SOSIAALISET KONTAKTIT

Tässä luvussa keskitytään erilaisiin arjessa tapahtuviin sosiaalisiin suhteisiin. Aluksi tuon esiin sitä, millä tavalla haastateltavien ystäväpiirit olivat lähteneet Suomessa rakentumaan. Tämän jälkeen tarkastelen naisten ajatuksia suomalaisten kanssa solmituista ystävyysuhteista. Viimeisenä käsitellään transnationaalisia verkostoja ja niiden ylläpitoa.

5.1 Ystäväpiirien muodostuminen

Läheisten ihmisten jäädessä kotimaahan tai toisiin maihin, on yksi vieraaseen maahan saapumisen haasteista uusien ystäväpiirien luominen. Tulomaassa muodostetuilla ihmissuhteilla on usein monenlaisia myönteisiä vaikutuksia maahanmuuttokokemukseen. Ne voivat edistää yksilön henkistä hyvinvointia ja lisätä kuuluvuuden tunnetta uudenvälisessä asuinympäristössä. Yhtenä haastatteluteemana olikin se, missä muihin maahanmuuttajiin, oman etnisen ryhmän jäseniin ja suomalaisiin oli tutustuttu. Selvitin myös naisten ajatuksia siitä, oliko ystävyysuhteet heidän mielestään jollain tapaa erilainen suomalaisen kanssa kuin oman etnisen ryhmän jäsenen kanssa.

Tutustumiset sekä muihin maahanmuuttajiin että suomalaisiin olivat tapahtuneet vähitellen esimerkiksi Naistarilla, koulussa, juhliissa tai muun vapaa-ajan toiminnan kautta. Kolme haastateltavaa olivat työskennelleet päiväkodissa, ja he olivat luoneet päiväkotiympäristössä kontakteja maahanmuuttajaperheisiin. Myös naapuruus ja omien lasten ystävyysuhteet olivat tarjonneet mahdollisuuden tutustua muihin maahanmuuttajataustaisiin perheisiin. Naistari nähtiin hyvänä paikkana tutustua sekä muihin maahanmuuttajainaisiin että suomalaisiin naisiin. Ensimmäiset Suomessa muodostetut ystävyys- ja tuttavuussuhteet olivatkin saaneet monilla alkunsa Naistarin järjestämässä tapahtumissa tai juhliissa. Ensimmäisiä ystäviä oli saatu myös suomen kielen kursseilta, joissa oli tutustuttu muihin eri maista tulleisiin pakolaisiin. Joillakin haastateltavilla nämä suhteet olivat säilyneet vuosien jälkeen ja yhteyksiä pidettiin yhä.

Sosiaalisia suhteita on hyvä tarkastella nimenomaan pakolaistaustaisten henkilöiden näkökulmasta (esim. Alitolppa-Niitamo 1994; Kokkonen 2010), sillä pakolaisuustautalla on monesti vaikutuksia sosiaalisiin verkostoihin: pakolaisuustautaa olikin toiminut yhdistävänä tekijänä joidenkin haastateltavien ja heidän ystäviensä suhteissa. Ystävyysuhteet muiden pakolaistaustaisten henkilöiden kanssa mahdollistivat erityisesti Suomeen tulon alkuvaiheessa arvokkaan ”sisäpiiritiedon” saamisen: pidempään Suomessa asuneilta henkilöiltä sai konkreettisen avun lisäksi arvokasta tietoa uudessa elämäntilanteessa. Asettauduttuaan Suomeen jotkut haastateltavat tarjosivat vastavuoroisesti apuaan seuraaville tulijoille. Ymmärrys pakolaisuuskokemuksesta voikin olla avainasemassa pakolaisten keskinäisten ystävyys- ja tuttavuussuhteiden muodostumisessa.

Suhteet omaan etniseen ryhmään olivat vaihtelevia. Kuten monet tutkimukset ovat osoittaneet, etniseen samastumiseen perustuvat sosiaaliset suhteet tukevat uuteen kulttuuriin sopeutumista. Paikalliset etniset yhteisöt myös ylläpitävät yhteyttä omaan kulttuuriin. (Matinheikki-Kokko 1994, 91.) Osa haastateltavista pitikin tiiviisti yhteyttä Suomessa asuviin maanmiehiin ja mainitsi viettävänsä eniten aikaa heidän kanssaan. Oman etnisen ryhmän jäseniä tavattiin esimerkiksi erilaisissa Tampereella järjestetyissä oman kulttuurin juhlissa. Joidenkin henkilöiden kohdalla nämä ystävyysuhteet olivat vuosien varrella jääneet vähemmälle esimerkiksi ystävien paikkakunnan vaihdon myötä.

Jaettu etninen tai kansallinen tausta yhteenkuuluvuuden tunteen luojana ilmenee myös Magdalena Jaakkolan (1994) Suomen puolalaisia koskevassa tutkimuksessa. Vaikka valtaosa Jaakkolan tutkittavista oli naimisissa suomalaisen kanssa, enemmistö ilmoitti läheisimmäksi ystäväkseen toisen Suomessa asuvan puolalaisen. Muiden puolalaisten seuran hakeutumista perusteltiin sillä, että heidän seurassaan ei tarvitse kokea erilaisuutta. (mt., 144.) Jaakkolan tutkittavien tavoin myös omat haastateltavani mielsivät suomalaiset vähäsanaisiksi, ja näin ollen esimerkiksi vilkkaat ja tunnepitoiset keskustelut samaa etnistä ryhmää edustavien kanssa olivat merkityksellisiä.

Maahanmuuton alkuvuosina solmitut ystävyysuhteet Suomessa asuviin oman etnisen ryhmän jäseniin voivat ajan kuluessa vähentyä erilaisten näkemyksellisten erojen vuoksi. Välit voivat myös katketa kokonaan, kuten seuraavasta sitaatista tulee ilmi. Kurditaustaisen Maryamin kohdalla suhde muihin Suomessa asuviin kurdeihin oli vuosien kuluessa muuttunut niin paljon, ettei hän nykyisin pidä yhteyttä heihin. Hän koki, että hänen ja muiden kurdien ajatusmaailmat eivät enää kohtaa.

AT: Miten aktiivisesti sä olet yhteydessä muihin kurdilaisiin?

M: En ole, koska he ovat muuttuneet. Ja jos me ollaan yhteydessä, minulla on aivan eri ajatukset kuin heidän ajatukset. He ajattelee niinkun...en voi sanoa kaikki, en ikinä voi sanoa kaikki, aina mä sanon `jotkut`. Niin...suunta on muuttunut, eli minun suunta on aivan eri kuin heidän. (...) Ihmiset ovat muuttuneet. Joskus mä kärsin kun mä olen heidän kanssa. Mä kärsin kun mä kuulen heidän ajatuksia, mä kärsin kun huomaan että...ne kärsii. (Maryam)

Iranista kotoisin olevan Soheilan arkeen kuuluu oman etnisen ryhmän yhdistystoimintaa, jonka ansiosta suhteet Suomessa asuviin iranilaisiin ovat tiiviit. Iranilaisten lisäksi hänen ystäväpiiriinsä kuuluu myös muista maista Suomeen muuttaneita henkilöitä ja suomalaisia. Iranilaisia ystäviä löytyy eri puolelta Suomea, mutta kiireisten aikataulujen vuoksi yhteyksiä pidetään eniten Tampereen seudulla asuviin iranilaisiin.

AT: *Tunneks sä täällä iranilaisia? Vai onks sun ystävät enemmänkin suomalaisia?*

S: *...Fifty-fifty. Mulla on aika monta suomalaiset tai perheet on ystävä. Iranilaisia, kyllä.*

AT: *Millä tavalla sä sit tutustuit heihin, et oliko se Naistarin kautta?*

S: *Naistari tai juhlien tai kielikurssien... Tai esimerkiks jos mä olin päiväkodissa ja lapset olivat siellä ja vanhemmat tai iltapäiväkerho...pikkuhiljaa näin. (...) Et esimerkiks kielen kurssi löyty moni erilain kavereita, siellä oli moni. Iranilaiset, irakilaiset, afganistanilaiset, venäläiset aika paljon, Bosnia, Albania, Kosovo, intialaiset... (...) Mutta hyvin harvoin ehtii että tavataan. He tulevat meidän luona tai mä menen heidän luona. Se on todella vaikeaa, koska yleensä töissä. Sitten vaan viikonloput ja ihmiset haluaa ottaa vähän rauhassa perheen kanssa tai lasten kanssa. Sitten yleensä mä olen enemmän tamperelainen maahanmuuttajan kanssa.*

AT: *Okei. Eli tamperelaisten iranilaisten kanssa?*

S: *Iranilaisten, irakilaista...enemmän iranilaista.*

Irakista kotoisin oleva Farah toi esiin, että hän voi kertoa huolistaan sekä suomalaisille että irakilaisille ystävilleen. Tavallisesti käännytään kuitenkin ensin irakilaisten puoleen, sillä joistakin asioista on helpompi puhua heille. Farah kertoi soittavansa ongelmatilanteessa useimmiten läheiselle irakilaiselle ystävälle, jonka kanssa he pohtivat ongelmaan ratkaisua.

AT: *Jos sulle tulee jotain huolia tai ongelmia, ni kehen sä niinkun...kenelle sä kerrot niistä?*

F: *Ystävälle suoraan. Tai mun nuorelle siskolle ensin. Että sillon kun mä olin Irakissa, vain äidille tai siskolle. Nyt mulla ei ole äitiä, ei ole helppo soittaa koko ajan hänelle. Mutta mulla on tosi rehellisiä tai hyvät ystävät, mä kerron heille. Ensin jotkut irakilaiset. Jos en saanut mitään tukea tai neuvoa, sitten heti mä pääsen suoraan [irakilaisen ystävän nimi]. Että neuvoa. (Farah)*

Esimerkiksi puolison kanssa ilmaantuneet erimielisyydet kuuluvat niihin asioihin, joista Farah ei mielellään kerro suomalaisille ystävilleen. Hän pohti, että erimielisyyksistä kuultuaan suomalaiset ystävät saattaisivat nähdä kaikki irakilaiset kielteisessä valossa.

Mä ajattelen, he sanovat: `Katso; irakilaiset: heillä on keskenään ongelma, monta ongelmia`. Tai jotain. (Farah)

5.2 ”Kun tulee kieli, sitten enemmän ystävät” – Suomalaisiin tutustuminen

Valtaväestön kanssa muodostetut suhteet ovat tärkeässä roolissa uuteen maahan kiinnittymisen prosessissa. Lähes kaikki haastateltavat kokivat, että suomalaisiin on hankalaa tutustua. Tästä huolimatta monen henkilön arkeen kuuluu ystävyyssuhteita suomalaisten kanssa. Perheelliset naiset kertoivat kutsuvansa suomalaisia ystäväperheitä säännöllisesti kylään ja tekevänsä koko perheen voimin myös vastavierailuja. Suomalaisen ystävän kanssa saatetaan myös esimerkiksi viettää aikaa kahvilassa ja tehdä matkoja toiseen kaupunkiin. Amal oli haastateltavista ainut, jonka ystäväistä enemmistö on suomalaisia.

AT: Onko sulla suomalaisia ystäviä?

A: Joo, on mulla. Mulla on suomalaisia ystäviä enemmän. Mulle kotimaa, somalialainen, ei oo paljon, mä sanon suoraan. Suomalaisia ystäviä enemmän.

AT: Okei. Missä sä heihin oot tutustunu?

A: Mä oon tutustunu esimerkiks koulussa aikoi sitte ja muut tutustui, jotkut itse tutustui minuun. (Amal)

Kielen merkitys nousi esiin monen haastateltavan puheessa. Suomen kielen osaamisen ajateltiin luovan edellytyksiä suomalaisiin tutustumiseen: kielitaidon karttumisen myötä myös ystävyyssuhteet suomalaisiin olivatkin vähitellen lisääntyneet monen haastateltavan elämässä. Farahilla on tällä hetkellä monia suomalaisia ystäviä ja hän havainnollisti millaisissa tilanteissa oli heihin aikoinaan tutustunut.

AT: Okei eli sulla on nyt suomalaisia ystäviä... Missä sä oot tutustunu heihin?

F: He ovat niin ystävällisiä, en mä mene heille, mä sanon: `Hei, olen [haastateltavan nimi]`. En mä, kun mä tiedän vähän teidän kulttuuri tai teidän tapa. Ihan ihmiset ovat kiinni. (...) Sitten esimerkiksi jotain tapahtumia Naistarilla. Joku mukava työntekijä, he tulevat ja tutustuneet. Ja mä sanon: `Mä olen [haastateltavan nimi]`, ja sitten he sanovat: `Meillä on suomen kurssi`, heillä on jotain omaa järjestys tai jotain omaa toimintaa. Sitten he ovat kutsuneet meitä, minä ja omat ystävät ja sitten me mentiin käymään heidän oma tapahtuma ja sitten monta vuotta. Joskus mä kutsun heidät meidän oma luona mielellään, joo. Kyllä mä tiedän teidän kulttuuri että teillä ei ole tämä tapa koko ajan vieraila. Teillä on vähän kiire mun mielestä töihin, teillä on oma työ. Mutta mielellään ihan viikonloppuna mulla on joku suomalainen ystävä vaikka.

AT: Millon sä oot tutustunu heihin, et oliko sulla alussa jo täällä ystäviä?

F: *Ei alussa. Sillon kun...mun mielestä kymmenen vuotta sitten. Kuusi vuotta minä en osannut mitään suomea. Kun tulee kieli, sitten enemmän ystävät.* (Farah)

AT: *Miten sun mielestä suomalaisiin tutustuminen, et onks se helppoa vai...*

S: *Sekä että. Se kielitaito vaikuttaa. Että löytyy kavereita. Koska ei aina kaikki jaksa että mä puhun paljon, että sitte selittää mitä mä haluan sanoa. Ei kaikki jaksa. Sitte...kyllä löytyy aika monet, aika monta.* (Soheila)

Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että suomalaisten kanssa solmitut ystävyysuhteet olivat yksi keino saada tietoa suomalaisista ja suomalaisesta kulttuurista. Erityisen tärkeänä pidettiin sitä, että suomalaisten ystävien kanssa oli mahdollisuus puhua suomea: alkuvuosina uutta kieltä harjoiteltiin suomalaisten ystävien kanssa ja nykyisin kielitaitoa ylläpidettiin näiden suhteiden avulla. Kielen opetus oli joidenkin henkilöiden kohdalla vastavuoroista: myös omaa äidinkieltä saatettiin opettaa suomalaiselle ystävälle.

Joku kaverini on kiinnostunu persian kieli. Mä opetan hänelle persian kieli ja viime vuonna hän kävi Iranissa että opetteli ihan täsmällisesti, hyvin oppia persian kieli. Kävi siellä pari kuukautta. Hän yksin meni, itse järjesti. Nyt vielä lähettää viestiä että: `Onko oikein?`. Hän opettaa mulle vastapuolta, suomen kieli. (Soheila)

Neelabilla ei ole suomalaisia ystäviä ja hän kertoi puhuvansa suomea ainoastaan Naistarilla. Hän uskoi, että vähäiset kontaktit suomalaisiin olivat heikentäneet hänen suomen kielen taitoaan ja toivoikin saavansa suomalaisia ystäviä. Työympäristöä pidettiin hyvänä paikkana tutustua suomalaisiin, mutta kukaan haastateltavista ei maininnut saaneensa työpaikaltaan suomalaisia ystäviä. Neelabin työpaikalla käytetty sanasto oli ollut suppeaa ja kommunikointi suomalaisten työkavereiden kanssa oli jäänyt lyhyiksi tervehdyksiksi. Näin ollen työyhteisössä ei ollut mahdollista muodostaa sellaisia suhteita, joita hän luonnehti ystävyudeksi.

N: *Haluan, haluan että olisi suomalaisia ystäviä. Koska jos minulla olisi suomalaisia ystäviä ni opin nopeasti kieltä. Jos ei puhu, unohtuu nopeasti. Joo, haluaisin. Mutta vaikeaa.*

AT: *Mikä susta tuntuu että sitä vaikeuttaa?*

N: *Se läheisyys, että ei lähestytäkään. Ei kukaan suostu että haluaa puhua tai istua.*

AT: *Ei työelämässäkään sitte?*

N: *On, on, työelämässä oli. Mutta vain työaikana tervehdittiin. Mutta ei mitään sellaista että mennään kahville.*

AT: *Niin, ei kunnan ystäväystymistä?*

N: *Ei, ei ole semmoista.* (Neelab)

Maryam oli haastateltavista toinen, jonka ystävyysuhteet suomalaisiin ovat vähäisiä. Hän kuvaili suhdettaan suomalaisiin ensisijaisesti tuttavuudeksi, johon kuului lähinnä pintapuolista juttelua. Neelabin tavoin myös Maryam toi esiin ystävyteen liitetyn yhdessä tekemisen, joka suomalaisten kanssa muodostetuista tuttavuusluonteisista suhteista puuttui.

AT: *No sit mä kysyisin ihan sun ystäväistä. Et onko sulla suomalaisia ystäviä?*

M: *Ei ole. Minulla on tuttuja, joskus mä näen. Esimerkiks joskus Naistarilla. Kyllä mulla on paljon tuttuja. Minä juttelen, minulla on tosi hyvä väli heidän kanssa. Mutta jos me puhutaan ystävydestä, kun hän tulee, minä menen ja joku niinkun yhdessä tekeminen, niin ei ole.* (Maryam)

5.3 Transnationaalit verkostot

Yhteydenpito kotimaassa ja muissa maissa asuviin ystäviin, perheisiin ja sukulaisiin oli luonteva osa kaikkien naisten elämää (esim. Haikkola 2012; Hautaniemi 2004). Toisten henkilöiden arjessa transnationaalit suhteet olivat suuremmassa roolissa ja niitä ylläpidettiin aktiivisemmin. Nykyinen teknologia uudenlaisine yhteydenpitomahdollisuuksineen oli lähivuosina lisännyt ja monipuolistanut naisten yhteydenpitoa merkittävästi (ks. myös Janhonen-Abruquah 2010). Muihin maihin oltiin yhteydessä pääasiallisesti puheluiden, tekstiviestien, Facebookin ja videopuheluiden välityksellä.

Transnationaaleilla suhteilla voi olla tärkeä rooli uuteen maahan asettumisessa. Erityisesti pakolaiset ovat usein joutuneet jättämään taakseen kaiken sen, minkä avulla he ovat lähtömaassaan määritelleet itsensä. Näihin lukeutuvat esimerkiksi ammatillinen ja taloudellinen asema sekä perhe-, suku-, naapuri- ja tuttavayhteisö. Transnationaali yhteisö suojelee yksilön identiteettiä integroimalla hänet globaaliin yhteisöön. Diasporinen identiteetti voikin korvata ainakin jossain määrin menetettyä. (Forsander 2001, 52, 54.) Vaikka suurin osa haastateltavista ei halunnut palata kotimaahan, yhteydenpito siellä (ja muissa maissa) asuviin läheisiin koettiin vaalimisen arvoisena asiana.

Säännölliset vierailut kotimaahan eivät kuuluneet kenenkään haastateltavan elämään. Kotimaassa ja muissa maissa asuvat perheenjäsenet sen sijaan tulivat joskus käymään Suomessa. Jotkut haastateltavat kertoivat tekevänsä vastavierailuja muissa maissa asuvien läheisten luokse, mutta

tämäkään ei ollut kaikkien henkilöiden kohdalla säännöllistä. Amal ei ollut käynyt kotimaassa sieltä lähdön jälkeen, mutta hän on vierailut muualla asuvien perheenjäsentensä luona.

Mun äiti ja veli asuu siellä Amerikassa. Mä asuin täällä kuustoista vuotta ja sen jälkeen mä menin äitin kotiin viime vuonna, mä kävin sinne. Amerikassa, ensimmäinen kerta. He asuvat [amerikkalaisen kaupungin nimi]. Mä menin sinne ja sitte siellä kolme kuukautta siellä ja sitte mä takasin Suomeen. (Amal)

Soheila on monipuolisesti yhteydessä Suomen ulkopuolella asuviin ystäviinsä ja sukulaisiinsa esimerkiksi Facebookin, tekstiviestien ja videopuheluiden välityksellä. Monet hänen ystäviään asuvat Iranissa, ja heidän kanssaan yhteydenpito tapahtuu ennen kaikkea Facebookin välityksellä. Facebookista onkin vähitellen löytynyt paljon tuttuja iranilaisia ystäviä. Myös viestittely vanhojen koulukavereiden Facebook-ryhmässä on aktiivista. Hän tekee myös vierailuja Euroopassa asuvien iranilaisten ystäviensä luokse ja toisinaan sukulaiset tulevat käymään Suomessa.

AT: Miten sitte onks sulla Iranissa olevia iranilaisia ystäviä? Tai missä vaan...Amerikassa tai muualla, Euroopassa...

S: Kyllä. Norjassa, Ruotsissa, Saksassa ja kaikki.

AT: Ooks sä heihin jotenki yhteydessä? Facebookin tai...

S: Kyllä, Facebookissa tai joskus mä menen sinne tai he tulevat tänne. Esimerkiksi Ruotsi ja Norja ei oo niin kallis matkustaa. Eurooppa ei oo niin kallis. Mutta Kanada ja Australia on niin kallis. Todella vaikea että mennä sinne tai he tulevat tänne. Todella kallis ja pitkä matka. Mutta koko Keski-Eurooppa on kyllä, Euroopan ympäri kyllä. Mulla on yksi kaveri, koulukaveri, ala-astekaveri asuu Ruotsissa. Sitten toinen asuu Norjassa. Sitten yks kaveri asuu Saksassa. Sitte joku kaveri asuu Lontoossa. Ja sitten...mutta yleensä, nyt on halpaa että voi Viber tai Skype tai...keskustelee heidän kanssa. Mulla on ala-asteen paras kaveri asuu lähimpänä, Ruotsi, Norja. Kerran vuodessa tai kaks kertaa vuodessa mä meen tai he tulevat.

AT: No miten sitte, tuleeks teillä sukulaisia välillä käymään?

S: Kyllä. Äiti tulee neljä kertaa. (...) Tultiin Suomessa vuonna -99, sitten vuonna 2000 kerran hän tuli. Sitten 2002, sitten 2004 isosisko tuli. Ja aina kesänä. Koska kesäaikana on hyvä ilma ja pitkä päivä. Ja sitten 2008 taas äiti tuli. Välillä; äiti, siskoa, äiti, sisko... Ja sitten viime keväänä serkkuni tuli. Monta vuotta sitten toinen serkku tuli, Ruotsissa ja tulee tänne käymään. (Soheila)

Maryamin kommentista tulee ilmi muutokset, joita yhteydenpitomahdollisuuksissa on vuosien varrella tapahtunut. Maryamin arkeen kuuluu yhteydenpitoa kotimaassa asuvien veljien kanssa. Tekstiviesti ovat helppo ja nopea tapa kuulumisten päivittämiseen, ja videopuhelut ovat hänen mukaansa auttaneet poistamaan ikävän tunnetta.

M: Onneksi kun nykyään on Viber, WhatsApp niinkun nettimaailma laajenee, laajentunut. Ni sitä kautta. Ennen sitä Skype minulla oli todella tärkeä, koska kumminkin me näimme toisemme. Ja se minulle oli...eli se aiheutti että mä en kaipaannut. Aina minusta tuntui, että hän on minulla, ja minä olen hänellä, minun veli.

AT: Olitte lähekkäin tavallaan? Vaikka olitte kaukana, näitte toisenne?

M: Joo. Mä olin liian [niin] lähellä minun perhettä. Niin veljen kanssa meillä on liian läheinen suhde. Ja sen takia heidän kanssa, se yhteys heidän kanssa on todella tärkeä. Tottakai ennen kun nää systeemit tulee, meidän budjettitilanteen takia, aina he olivat se henkilö jotka ottivat yhteyttä. (...) Aina mun veljet soittivat ja kyselivät ja pitivät yhteyttä. Mutta pikkuhiljaa kun tilanne muuttunut ja varsinkin se älypuhelimet nyt helpottaneet todella paljon. Kyllä me ollaan melkein...melkein päivittäin.

AT: Soittelette? Tai niinku sen Skypen avulla?

M: En voi sanoa soitellaan ja puhutaan, mutta vähintään joku pieni viesti me lähetetään toiselle: `Mitä kuuluu? Miten tänään menee?` Mutta joskus, kerran viikossa...riippuu tottakai tilanteesta. Joskus aika usein ollaan puhelimessa puhumassa toistemme kanssa, joskus vähän pidempi aika. (Maryam)

Tässä luvussa on tarkasteltu haastateltavien elämää arjen sosiaalisten kontaktien kautta. Naisten tämänhetkiset sosiaaliset verkostot paikantuivat vahvasti Suomeen, mutta ne ulottuivat samanaikaisesti myös muihin maihin. Koulu ja kielikurssit olivat olleet yleisimpiä ympäristöjä, joista Suomessa solmitut ystävyysuhteet olivat saaneet alkunsa. Myös Naistarin toiminnalla oli ollut tärkeä rooli tutustumisten mahdollistajana. Suomalaisiin tutustumista pidettiin vaikeana ja joillakin suhteet suomalaisiin olivat tuttavuusluonteisia tai niitä ei ollut ollenkaan. Näillä suhteilla oli kuitenkin suuri merkitys etenkin suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen oppimisen kannalta. Myös transnationaaliset suhteet olivat merkittävässä osassa arjen sosiaalisissa kontakteissa. Lisääntyneet teknologiset mahdollisuudet ovat helpottaneet reaaliaikaista yhteydenpitoa ja poistaneet ikävän tunnetta.

6 OMAN KULTTUURIN JA KOTIMAAN MERKITYS

Tässä luvussa huomio kiinnitetään haastateltavien omaan kulttuuriin ja kotimaahan kytkeytyviin teemoihin. Aluksi tuon esiin oman kulttuurin siirtämiseen liittyviä näkökulmia. Oman kulttuurin teemaan liittyvät myös perhe- ja sukulaissiteet. Valotan näiden lisäksi uskontoon liittyviä merkityksenantoja roolia joidenkin haastateltavien kerronnan kautta. Suhdetta kotimaahan jäljitetään siellä tehtyjen vierailujen ja paluun pohdintojen kautta. Myös kotimaan tapahtumien seuraamisella saadaan näkökulmaa kotimaa-suhteeseen.

6.1 ”Muista, että sä olet kurdilainen!” Oman kulttuurin siirtäminen lapsille

Oman kulttuurin siirtämiseen liittyvät pohdinnat koskettivat haastateltaviani eri tavoin. Pienten lasten äideille asia oli haastatteluhetkellä hyvin ajankohtainen. Joidenkin haastateltavien lapset olivat jo lähestymässä aikuisikää, joten he kertoivat minkälaisia kulttuurisia haasteita olivat kohdanneet lasten ollessa vielä pieniä. Kahdelle lapsettomalle haastateltavalle oman kulttuurin siirtämiseen, äitiyteen ja lasten kasvattamiseen liittyvät kysymykset eivät vielä olleet ajankohtaisia, mutta hekin olivat käyneet niitä mielessään läpi. He ilmaisivat halustaan kasvattaa tulevat lapsensa suomalaiseen kulttuuriin.

Maahanmuuttotilanne tuo mukanaan haasteita vanhemmuuteen. Vanhemmuudessa voi esiintyä haasteita esimerkiksi silloin, kun vanhemmat eivät vielä osaa maan kieltä ja kun heillä ei vielä ole tietoa siitä, miten yhteiskunta ja sen instituutiot toimivat. Lisäksi maahanmuuttajavanhempien ja yhteiskunnan välillä voi olla eroavia näkemyksiä lasten kasvatukseen liittyvissä käsityksissä. Kotoutumisvaihe voi saada vanhemmat pohtimaan suhdettaan lähtömaahan ja nykyisen kotimaan arvoihin ja tapoihin. Uuden kulttuurin piirissä heidän on tehtävä päätöksiä esimerkiksi sen suhteen, mitä haluavat lastensa oppivan ja miten he haluavat välittää lapsilleen omaa kulttuuriperintöään. (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 99–100; Kuittinen & Isosävi 2013, 85.) Neuvottelut lasten kulttuurisesta kasvattamisesta eivät kuitenkaan rajaudu vain lapsuusikään, vaan lasten varttuessa vanhemmat kohtaavat uudenlaisia haasteita. Kuten haastateltavieni puheista ilmeni, kulttuuriseen kasvatukseen liittyvät ajatukset voivat myös muokkautua tulomaassa vietettyjen vuosien kertyessä: kun aluksi vieraalta vaikuttaneet suomalaiset tavat ja käytännöt tulevat vähitellen tutuiksi, uuden asuinmaan kulttuuriin vaikutteisiin suhtaudutaan avoimemmin ja niitä hyväksytään yhä enemmän lasten elämään.

Amalin puheessa tuli kaikista vähiten esiin lasten kaksikulttuurisuuteen kasvattaminen. Hän oli tehnyt selkeän päätöksen kasvattaa tulevan lapsensa suomalaisittain. Oman äidinkielen vähäinen käyttö vaikutti osaltaan siihen, että hän piti suomen kielen osaamista ensisijaisen tärkeänä. Uskonnon hän

koki monimutkaisempaan asiana. Pohdinnan jälkeen hän päätyi siihen, että lapsi saisi tulevaisuudessa itse päättää uskonnostaan.

A: Mä kasvatan suomalaisittain jos mä saan lapsia. Tästä kulttuurista voi oppia. Ei meidän kulttuuria.

AT: Joo. Etkö haluaisi mitään somalialaisesta kulttuurista tavallaan tuoda häneen?

A: En... Mä voin tottakai, mutta jos lapsi syntyy täällä, mitä tietää kotimaan kulttuurista? Ei mitään. Lapsi täällä kasvaa, mistä se tietää siellä. Mä kasvatan suomalaiseen kulttuuriin. (...) Lapsi syntyy täällä, sitten, ei voi mun mielestä tarvi toinen kulttuuri. Ja kielikin tottakai. Lapsi kasvaa täällä ja suomenkieli pitää olla. Ja somalin kieli minä opin [opetan?] kuitenkin. Lapsi menee päiväkotiin, koulussa, enemmän puhuu suomenkieli. Mä ite puhun enemmän suomen kieli kuin meidän kieli! Oikeasti näin. (Amal)

Suurin osa haastateltavieni lapsista oli syntynyt Suomessa, mutta joidenkin lapset (tai vanhimmat lapset) olivat syntyneet Suomen ulkopuolella ja asuneet siellä ensimmäiset vuotensa. Äitien puheessa oman kulttuurin siirtämiseen liittyvät aihealueet tulivat monessa yhteydessä esille. Heille oli tärkeää välittää lapsille synnyinkulttuurinsa hyvinä pitämiään asioita. Näihin kuuluivat yhteisöllisyys, vahva perheyhteys, tiivis yhteydenpito sukulaisiin, vieraanvaraisuus ja vanhempien kunnioittaminen. Puheissa ilmeni myös yleismaailmallisia asioita, joita vanhemmat tyypillisesti haluavat lapsilleen: lasten toivottiin kasvavan vastuullisiksi aikuisiksi, jotka löytävät paikkansa yhteiskunnassa. Toisinaan äidit olivat joutuneet arvioimaan, mitkä suomalaiseen kulttuuriin kuuluvat asiat olivat sallittuja oman kulttuurin piirissä. Haasteellisiksi koettiin sellaiset tilanteet, joissa suomalaisiksi katsotut tavat vaikuttivat lapsiin tavalla, joka oli ristiriidassa oman kulttuurin näkemysten kanssa.

Omaan kulttuuriin kuuluvat juhlat olivat yksi näkyvimmistä tavoista välittää lapsille omaa kulttuuriperintöä. Iranista kotoisin olevat Maryam ja Soheila mainitsivatkin kotimaasta tutun uudenvuodenjuhla Nowruzin, jota vietetään Suomessakin koko perheen voimin. Tuolloin vuokrataan juhlasali ja kokoonnutaan yhteen. Nowruzin juhlistaminen ei pääpiirteiltään eroa suomalaisista juhlaikäytännöistä, vaan siinä kerrottiin olevan ”*sama menetelmä [kuin suomalaisissa juhlissa], mutta vähän erilainen ohjelma*”. Maryam ja Soheila kertoivat viettävänsä juhlaa yleensä musiikin ja ruokailun merkeissä.

Mutta vaikka omaa kulttuuria on mahdollista välittää lapsille esimerkiksi Nowruzin kaltaisten juhlien kautta, haastateltavat kuitenkin korostivat niiden vieton olevan aina erilaista kuin kotimaassa. Äitien puheesta voikin havaita ajatuksen siitä, että ”alkuperäinen” kulttuuri on löydettävissä ainoastaan

kotimaasta, ja näin ollen lapset saavat Suomessa omasta kulttuurista erilaisen, jopa hieman vaillinaisen kuvan. Maahanmuuttajavanhemmat ovat kulttuurin näkökulmasta katsottuna myös lähtökohtaisesti erilaisessa asemassa kuin lapsensa (esim. Haikkola 2012). Kun asuinmaa vaihtuu aikuisiässä, muuttaja saapuu yksilönä, johon oma menneisyys on jo jättänyt selkeät jäljet: hän on kasvanut kotimaassaan ja sisäistänyt siellä yhteisönsä arvoja, elämäntapoja ja uskomuksia. Lasten ja nuorten kontaktipinta valtaväestöön muodostuu varhaiskasvatuksessa, koulussa ja harrastuksissa ja he altistuvat voimakkaammin uuden kulttuuriympäristön vaikutteille. (Alitolppa-Niitamo 2010, 54; Schubert 2013, 67.)

Maryamin seuraava huomio kuvastaa osaltaan monen toiseen maahan muuttaneen henkilön tuntemuksia: kotimaan ulkopuolella asuessa oman kulttuurin merkitys monesti korostuu. Erilaisen kulttuurin piirissä on panostettava oman kulttuurin perinteiden ja tapojen vaalimiseen eri tavalla kuin kotimaassa asuvien henkilöiden. Tämä tarkoittaa myös uusien keinojen löytämistä kulttuuri-identiteetin ylläpitämiseksi. Kotimaan ulkopuolella asuessa on mietittävä eri tavalla myös sitä, kuinka paljon ja millä tavalla lapsille halutaan välittää omaa kulttuuria.

Mutta se mitä minä olen huomannut, suurin osa meistä jotka on lähtenyt kotimaasta, enemmän me ollaan kiinni kulttuurista kun ne jotka on kotimaassa. (Maryam)

Maryam on opettanut lapsilleen, että oma kulttuuritausta pitää ottaa elämässä huomioon ja on muistettava elää oman kulttuurin oppien mukaisesti. Tähän kuuluu omaa perhettä ja samalla koko kurdiyhteisöä kunnioittava käyttäytyminen. Hän kertoi olevansa ylpeä omasta kulttuuristaan ja välittävänsä sitä mielellään eteenpäin, mutta täsmensi tarkoittavansa tällä ”aitoa ja alkuperäistä” kulttuuria.

AT: Onks jotain asioita mitä sä haluaisit siirtää sun lapsille sun kulttuurista?

M: Kyllä monen asian olen yrittänyt siirtää ja minulle on ollut tärkeää. Varsinkin perheen yhdessäpitäminen ja kunnioitukset ja...

AT: Eli just nää mitkä kuuluu teijän kulttuuriin?

M: Joo. Mutta joissakin asioissa mä olen huomannut että ympäristö ja ympäröivä yhteiskunta on vahvempi kuin minä. Vaikka kuinka paljon mä yritän, se ei mennyt perille. ...Mut jossakin vaiheessa mä huomaan että minun opetukset ja kasvatukset kuitenkin tulee esille, vaikka se ei ole samanlainen. Ja nyt pitkän ajan jälkeen tuli mieleen että varmasti heistä tulee samanlainen kuin me. Heidän pitäisi kehittyä, heidän pitäisi päivittää itsensä

maailman mukaan. Mutta oikealla tavalla. Että heistä tulee hyvä, kohteliaita, kunnioitettavia ihmisiä. Ja hyödyllisiä.

AT: Joo. Mut miten se kurdilaisuus, ooks sä sitä halunnu siirtää?

M: Kyllä monesti olen yrittänyt. Esimerkiksi kun on nuori, kun tekee tyhmyyksiä, on ryhmän kanssa. Kun ryhmässä on paljon ajatuksia ja teoksia. Ni mä olen aina yrittänyt korostaa sitä että: `Muista, muista, että sä olet kurdilainen! Muista että kurdilainen ei tee sitä ja tätä. Muista että se on loukkaavaa sinun maineelle. Muista että se niinkun loukkaa meidän perhettä`. Kyllä, sillä tavalla olen muistuttanut. Varsinkin naisten kohdalla olen korostanut että kunnioitus naisille kuinka tärkeää on. (Maryam)

Maryam koki, että vaikka suomalainen kulttuuri on merkittävästi vaikuttanut Suomessa kasvaneiden lasten elämään, nyt jo täysi-ikäistyneet lapset osaavat silti kunnioittaa juuriaan. Hän oli ilokseen huomannut, että lapset olivat sisäistäneet kurdikulttuurin keskeisimmät elementit. Näin ollen he voivat hyödyntää elämässään sekä suomalaista kulttuuria että kurdikulttuuria. Myös muiden haastateltavien puheista välittyi samankaltainen myönteisyys kaksikulttuurisuutta kohtaan: omasta kulttuurista haluttiin muistuttaa esimerkiksi hyvien arvojen kautta. Samalla kuitenkin tiedostettiin, että koko perheen arki tapahtuu suomalaisessa kulttuurissa, jossa suomalainen päiväkotiki, koulu ja suomalaiset kaverit ovat vaikuttamassa lasten jokapäiväisessä elämässä. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsia ei voi kasvatella täysin oman kulttuurin ehtojen mukaan. Vastaavanlaisia havaintoja on tehnyt myös Maarit Marjeta (2001). Hänen tutkimukseensa osallistuneet somalialaisäidit olivat tehneet kompromisseja muutoksen ja oman kulttuurin ylläpitämisen välillä kasvattaessaan tyttäriään Suomessa (mt., 86). Kaikkia oman kulttuurin tapoja ei voi säilyttää sellaisenaan, vaan niitä on muokattava ja sekoitettava suomalaisten tapojen kanssa. Sekä vanhoista että uusista aineksista kehitellyt kasvatuksen toimintamallit auttavat vanhempia, kun he tasapainoilevat muutoksen ja paineiden keskellä (Alitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 99).

Kyllä voin säilyttää vähän kulttuuria, mutta ei auta. Täällä ei auta, koska lapset kasvavat Suomessa. (Soheila)

Lasten kielitaito, joka yleensä vahvistuu aikuisten kielitaitoa nopeammin, voi aiheuttaa perheen sisällä jännitteitä. Äidinkieli koetaan usein tärkeänä osana omaa identiteettiä ja kulttuuriperintöä: se koetaan ”tunnekielenä”, joka halutaan siirtää lapsille. Lasten kasvun myötä kodin ulkopuolelta saadut vaikutteet lisääntyvät vähitellen. Toisessa kieliympäristössä lapset saavat sellaisia kokemuksia, joita eivät osaa kertoa äidinkielellään vanhemmilleen. (Alitolppa-Niitamo 1993, 40; Schubert 2013, 71.) Kaikki perheelliset naiset kertoivat puhuvansa omaa äidinkieltä lapsilleen. He toivoivat, että lasten

äidinkieli pysyisi hyvänä, vaikka sitä käytettiinkin vain kotona. Yksi haastateltava ilmaisi huolensa lasten äidinkielen heikkenemisestä: ainoastaan kotona äidinkieltä puhuvat lapset kokivat toisinaan hankalana joidenkin asioiden esittämisen äidinkielellä. Hän piti valitettavana asiana myös sitä, että hänen nuoremmalla lapsellaan ei ollut mielenkiintoa seurata synnyinmaan tapahtumia.

S: (...) Ja nyt he puhuvat keskenään suomen kieli. Heille on vaikeaa joskus selittää mulla äidinkielellä. Joskus, mä joskus heille... He: `äiti, se on vaikeaa`. Yks lause, pari sanaa on oma äidinkieli. Ja loput on suomen kieli. He puhuu keskenään suomen kieli.

AT: Ooks sä halunnu heihin muulla tavoin tuoda iranilaisuutta tai kulttuuria kun se kieli?

S: Vanhin poikani kyllä osaa, mutta nuorin poikani ikävä kyllä, hän ei kiinnosta mitään. Ei kiinnosta ollenkaan että mitä Iraniin kuuluu. Mä sanon aina: sä oot perussuomalainen [nauraa]! Koska nuorin poikani kaikki, porukka, kaverit on ihan suomalainen. Hyvin harvoin maahanmuuttaja. (Soheila)

Kuten sitaatista tulee ilmi, myös lasten ja nuorten ystäväpiiri saattaa olla vaikuttamassa siihen, millä tavalla vanhempien synnyinkulttuuriin suhtaudutaan ja kuinka paljon painoarvoa omalle kulttuuritaustalle annetaan. Vanhempien synnyinmaa voidaan kokea etäisenä asiana, johon voi olla vaikeaa muodostaa henkilökohtaista suhdetta, varsinkin jos siellä ei ole koskaan vierailut. Toisaalta lapset ja nuoret voivat kokea monikielisyyden ja monessa eri kulttuuripiirissä elämisen elämäänsä rikastuttavana asiana. Sirkku Latomaa ja Minna Suni (2010) ovatkin osuvasti todenneet, että maahanmuuttajien lapset eivät välttämättä mahdu totuttuun muottiin identiteettinsä, kielivalintojensa ja konkreettisen kielenkäyttönsä osalta. He elävät sekä kotona että kouluissa hyvin erilaisessa tilanteessa kuin edeltävä sukupolvi tai valtaväestö. He luovivat eteenpäin ympäristön vaihtelevien asenteiden ja oman muutoksille alttiin kielellisen repertoarinsa varassa. Koska paluuta yhtenäiskulttuuriin ja sille ominaisiin staattisiin identiteetteihin ei enää todennäköisesti ole, voidaan sanoa, että ainoa pysyvä asia toisen polven edustajien kohdalla on muutos ja liike. (mt., 169.)

6.2 Perhe- ja sukulaissiteet

Kuten tutkimuksestani on monessa yhteydessä tullut ilmi, haastateltavani pitivät tiiviitä perhesuhteita omaan kulttuuriin kuuluvina asioina. Läheisiä välejä perheeseen ja sukulaisiin haluttiin ylläpitää myös Suomessa. Perhearvoja pidettiin yksimielisesti vaalimisen arvoisina ja niitä toivottiin olevan enemmän myös suomalaisessa kulttuurissa.

Sukulaisten tärkeys tulee havainnollistavalla tavalla esiin erään haastateltavan puheessa, kun hän kuvaili sukulaisten olevan omaan kulttuuriin kuuluville ihmisille ”*ihan sama kuin ruoka tai ravinto*”.

Jotkut haastateltavat kokivat yksinäisyyttä varsinkin alkuaikoina Suomessa, koska sukulaiset eivät enää olleet läsnä arjessa kuten kotimaassa. Suhteet sukulaisiin olivat joidenkin mielestä merkittävämpiä kuin ystävyysuhteet: vaikka monelle haastateltavalle oli ehtinyt muodostua uusia ystävyysuhteita Suomessa, ne eivät voineet korvata sukulaissuhteita. Kotimaassa pystyi luottamaan siihen, että ympärillä oli tuttuja ihmisiä joilta sai tukea vaikeissa tilanteissa. Sen sijaan Suomessa koetut vastoinkäymiset piti kohdata uudessa ympäristössä ilman sukulaisten ja naapureiden tukea.

Jotkut haastateltavat kokivat muuttuneensa ihmisinä Suomeen muuton jälkeen ja painottivat, että kotimaassakin monet asiat olivat muuttuneet. Tästä huolimatta perheyhteyden ylläpitäminen oli heidän elämässään yhä tärkeää.

F: Ja sitten lapset kaipaavat ihan koko ajan sukulaisia: setä ja...ja mummut. Sama asia kuin meilläkin, tarvitaan oma suku ja vanhemmat ja sisarukset...iso, meille ihan aivan erilainen kuin teillä. Se on aivan ihanaa se sosiaali...

AT: ...Eli ollaan enemmän yhdessä?

F: Joo, koko ajan, koko ajan. Ei ole mitään tylsää vaikka me oltiin [Irakissa] ihan työtön, minä ja mun mieheni. (Farah)

AT: No miten muuten sit sun elämässä, et näkyys kurdikulttuuri jotenki? Tai eroaako suomalaisesta jotenki sun tavat?

M: Kyllä, kyllä. Eli mun kulttuuri edelleen niin tottakai, mä sanoinkin sinulle: me ollaan muuttuneita. Mä en enää oo se sama henkilö joka kakskyt vuotta sitte tuli tänne. Tottakai monesti Suomen kulttuuri on vaikuttanut meidän elämään. Mutta edelleen esimerkiksi perheen tärkeys, yhteyden pitäminen tai läheisyys on tai niinkun...tukeminen. Tai esimerkiksi ruokailu. Esimerkiksi vieraiden vastaanottaminen tai vierailuille meneminen. Niinkun lahjan ostaminen...eli monesti. Se on niin laaja, meidän kulttuuri on niin laaja, eli iranilainen kulttuuri, mä puhun siitä. (Maryam)

Kollektiivisten turvaverkkojen puuttumisesta ja niiden laajoista vaikutuksista kirjoittaa myös Marja Pentikäinen (2005, 102) vietnamilaisia ja somalialaisia pakolaisia koskevassa tutkimuksessaan. Kollektiivisen kulttuurin edustajat ovat syntyneet laajaan perheeseen ja sukuun joka tarjoaa suojaa. Kotimaasta lähdön jälkeen turvallinen perhejäsenyys murtuu ja yksin uuteen maahan lähteneet eivät voi jakaa asioitaan kenenkään kanssa. Haastateltavani koittavat kuitenkin olla Suomen ulkopuolella asuviin sukulaisiin yhteydessä niin paljon kuin on mahdollista (ks. luku 5.3).

Myös omat haastateltavani tulevat yhteisöllisistä kulttuureista, joissa perhe ymmärretään ydinperhettä laajemmaksi yksiköksi. Suomalaisten vähäistä yhteydenpitoa sukulaisiin ja etäisiä sukulaissuhteita oli havaittu esimerkiksi suomalaisen ystävän kautta. Tuomas Martikainen ja Lalita Gola (2007) ovat haastatelleet Suomessa asuvia intialaisia ja nepalilaisia maahanmuuttajanaisia. Naisten puheissa ilmeni heidän kulttuurilleen tyypillinen *laajennettu perhe*. Laajennettu perhe oli se ajattelun viitekehys, johon omia kokemuksia suhteutettiin. ”Hyvän perheen” malli tiivistyi enemmistöllä lapsuuden perheeseen, joka oli joutunut pohdinnan kohteeksi Suomessa. Omien haastateltavieni tavoin myös Martikaisen ja Golan haastateltavat näkivät suomalaisen perheen lähes poikkeuksetta erilaisena. (mt., 96–97.)

Perhe- ja sukulaissuhteiden lisäksi myös tiiviit välit naapureihin katsottiin olevan tunnusomaista omalle kulttuurille. Haastateltavat toivat monesti esiin huomiotaan siitä, kuinka vähän Suomessa oltiin yhteydessä naapureihin. Kesti pitkään tottua siihen, että uudessa maassa ihmisillä ei ollut tapana tervehtiä naapuria tai tutustua heihin. Yksi suurimpia muutoksia Suomeen muuton jälkeen monelle haastateltavalle olikin se, että samassa kerrostalossa asuvista naapureista ei välttämättä tiedetty mitään (ks. luku 4.2). Haastateltavat puhuivat monesti ”siitä ajasta” tai ”vanhasta ajasta”, viitaten aikaan, jolloin he vielä asuivat kotimaassaan. Maryam muisteli, kuinka naapureiden apuun saattoi tuolloin aina luottaa tilanteessa kuin tilanteessa.

AT: Nii et se suku on tärkeä, tai silloin oli? Onko vielä?

M: Nyt en tiedä minkälainen tilanne on, mutta silloin niin että naapureista tuli suuri apu. Et miettinyt miten se asia menee eteenpäin, tiesit et joku aina tekee.

AT: Mm, joku aina auttaa. Niin, se oli sun mielestä hyvä asia?

M: Se oli erinomainen. Kun minun poikani, vanhin poikani syntyi vähän niinkun sodan jälkitilanne. Että ei ollut öljyä, ei ollut niinku lämmin vesi...sotaan johtuneita asioita. Minun naapurit, tai yhdellä heillä oli mahdollisuudet. He kerran tai kaks viikossa he lämmittivät minulle suihku. Me kävimme suihkussa, mä pesin lämpimällä vedellä meidän vaatteet...milloin Suomessa tehdään näin? Niin naapurilla oli suuri merkitys. (Maryam)

6.3 Uskonnon merkitys

Yksi haastateltavistani ei halunnut mainita uskontoaan, mutta muut haastateltavat kertoivat olevansa muslimeja. Uskonto tuli ennen kaikkea esiin haastateltavien puhuessa uskonnollisista juhlapäivistä, joita vietettiin perinteisesti oman uskonyhteisön tai perheen kesken. Muslimien vuosittaisia juhlapäiviä kuvattiin usein vertailemalla niitä suurimpiin kristillisiin kirkkopyhiin, jotka olivat jo

tulleet Suomessa tutuiksi. Esimerkiksi joulun ja pääsiäisen viettotavoista löytyi samankaltaisia elementtejä kuin oman uskonnon juhlahyhistä. Yhtymäkohtia havaittiin myös islamin ja kristinuskon opetuksissa. Arjen uskonnollisuus tuli kaikista näkyvimmin esiin Maryamin ja Farahin kohdalla. He kertoivat tavoista joilla pitävät uskonnollisia käytäntöjään yllä Suomessa.

Suomeen pakolaisina tulleita somalalaisia haastatellut Marja Tiilikainen (2003, 135–136) havaitsi tutkimuksessaan, että islam suojaasi informantteja hallitsemattomuuden tunneelta ja loi jatkuvuutta ”kodin” ja diasporassa elämisen välillä. Esimerkiksi islamin pyhien aikojen, kuten ramadanin syklinen toisto toi tutun vuotuisen elämänrytmin diasporaan. Mutta uuteen maahan muutto voi myös tehdä muutoksia yksilöiden uskontosuhteeseen. Tämä voi tarkoittaa uskonnollista heräämistä, tai toisaalta uskonnon merkityksen vähentymistä, kuten Tiilikaisen haastatteluaineisto osoittaa.

Lisäksi kotimaasta tutut uskonnon harjoittamisen tavat voidaan kokea erilaisina uudessa maassa, kuten seuraavasta sitaatista tulee ilmi. Vaikka uskonto on Maryamille merkittävä osa jokapäiväistä elämää, hän kokee, että esimerkiksi moskeijassa käyminen ei ole samanlaista Suomessa kuin mitä se oli aikanaan kotimaassa.

M: Mut muslimilaisilla on moskeija. Tottakai mä joskus menen sinne käynyt, mutta täällä aivan erilainen, mä en tykännyt siitä. Se niinkun muuttaa muslimilaisten kokonaisuus. Elikkä se mitä mä en hyväksy: se että muslimilainen on aivan erilainen kun nykyään muslimit esiintyvät ja tekevät. Edes meidän uskonnollinen kirja, ihmiset tulkitsee sen niinkun itse haluaa.

AT: Onks sulla just arjessa miten [uskonto] näkyy?

M: Hyvin hienosti mä rukoilen kotona, hyvin hienosti mä yritän ymmärtää Koraania oikealla tavalla, ei miten minä tulkitseen. Mä seuraan päivittäin meidän uskonnollisten korkeatasoisten tietoja, taitoja, kunnioituksia. Mitä on Jumala tarkoittanut ja mitä Jumala haluaa. Kyllä mulla on päivittäin. (Maryam)

Farah koki, että kotimaasta tuttu uskonnon harjoittaminen oli pysynyt hänen kohdallaan melko samanlaisena Suomeen muuton jälkeen. Uskonto onkin arjessa läsnä monella tapaa. Hän kertoi lukevansa uskonnollista kirjallisuutta ja käyvänsä moskeijassa kaksi kertaa viikossa. Hijabin käyttö on hänelle ”kulttuurijuttu”, jonka hän on kokenut säilyttämisen arvoisena asiana myös Suomessa. Farahin puheessa uskonto tulee esiin ensisijaisesti asiana, jota on tärkeää siirtää lapsille: islamin hyvien arvojen ja opetusten kautta voidaan tarjota lapsille onnellinen ja turvattu elämä. Uskonto toimii tärkeänä arjen voimavarana, joka suojaaa pahoilta pidetyiltä asioilta ja ohjaa lapsia kohti hyvää

ja moraalisesti oikeanlaista elämää. Hän piti hyvänä asiana sitä, että lapset saavat islamin opetusta koulussa ja korosti esimerkiksi rukouksen tärkeyttä sekä omassa että lastensa arjessa.

Mä toivoisin että mielellään että kun he opettelevat meidän oma uskonnosta kyllä paljon. Kun meillä on siisti uskonto ja kaikki ohjeet on hyvät. (...) Mä toivoisin sellasta meidän lapsille, että täytyy seurata meidän kulttuuria. Hyvä uskonto. (...) Vanhin poika täytyy auttaa pienempiä sisaruksia ja täytyy neuvoa ja seurata hyvin. Ja sitten ei ole mitään alkoholia tai mitään pahoja asioita. Ja rukous se on niin tärkeä. Mä uskoisin, tai meidän uskonto, että jos joku rukoilee säännöllisesti, sitten hyvä siisti elämä: ei ole mitään ongelmia. Jos joku ymmärtää miksi me rukoilemme. Jos joku lukee Koraania, sitten ei ole mitään vihata. (Farah)

6.4 Suhde kotimaahan

6.4.1 Ajatuksia ja kokemuksia paluusta kotimaahan

Pakolaisten paluu kotimaahan on monisyinen ilmiö. Ajatus synnyinseudulle palaamisesta ja oman kulttuurin ja sukuyhteisön pariin pääsemisestä ovat monelle tärkeitä paluun motiiveja. Yleensä paluun harkitsemista edeltää kuitenkin kotimaan olojen kohentuminen. Turvallisuustaso voi myös vaihdella yhden maan sisällä.

Haastateltavieni näkökannat kotimaahan paluusta olivat yhteydessä kotimaasta saatuihin kokemuksiin ja muistoihin. Laura Huttunen (2002, 334) on tutkimuksessaan tarkastellut kodin merkityksiä maahanmuuttajien omaelämäkerroissa. Pakolaistaustaisten henkilöiden kohdalla suhdetta menneeseen värittää väistämättä se, että lähtö on tapahtunut pakon edessä. Huttunen tuo esiin ajatusta siitä, että pakolaisuus ei kuitenkaan hahmotu yhtenä ja kaikille samanlaisena kokemuksena. Hän havaitsi, että lähdön syynä oleva ”pakko” näyttäytyi pakolaistarinoissa erilaisena. Näin ollen myös suhteet menneeseen ja lähtömaahan ovat poikkeavia. Diasporisissa tarinoissa lähtömaa muistettiin nostalgisesti menetettynä, hyvänä kotimaana. Toisissa pakolaistarinoissa lähtömaahan sijoittui niin voimakkaita pahan kokemuksia, että se oli menettänyt kodinomaiset piirteensä. Lähtömaalle käännettiin selkä eikä se houkuttanut kääntymään diasporiseen asentoon. Näissä tarinoissa paluun ajatuksia ei ollut.

Omien haastateltavieni kohdalla kotimaata muisteltiin enimmäkseen kielteisten asioiden, kuten sodan ja erilaisten yhteiskunnallisten epäkohtien kautta. Tämän vuoksi myös omille haastateltaville lähtömaa näyttäytyi usein kielteisessä valossa. Seuraavassa sitaatissa kuvastuu se, millä tavalla lähtömaa on värittynyt aina negatiivisesti Soheilän eri elämänvaiheissa. Kotimaa näyttäytyi sodan ja

moninaisten levottomuuksien vuoksi niin negatiivisessa valossa, että hän ei perheenjäsenten kyselyistä huolimatta nähnyt paluutaan mahdollisena.

AT: Sä et oo kertaakaan sitte käyny siellä sen jälkeen kun lähdit?

S: En, en halua. Ei ikinä ajattele. Ei mulla oo halua. Ei me saada sieltä positiivinen energia. Jos mä ajattelen se, että koko ajan siellä aina mulla on jotain huono juttu. Esimerkiks nuorena aikana tulee vallankumous, sitten jos kävin naimisissa, sitten tulee sota. Sitten...mä en löydä... (Soheila)

Toisen haastateltavan puheessa lähtömaa kuvastuu merkityksellisenä kotimaana, mutta samanaikaisesti rakas kotimaa on pitänyt pakon edessä vuoksi jättää.

Mä silloin kun mä olin lapsi mä muistelen koko ajan pommeja... En mä muista mitään hyviä ääniä kun joka ilta ja myöhään. Se vaikuttaa hyvin mun omaan elämään. Mä mietin koko ajan: mennään ihan pois Irakista ja vaikka ihan rakas kotimaa; mä tykkään joka paikka siellä, mutta ihan rauhaton siellä. Se vaikuttaa mun oma päätöksen että mä haluaisin muuttaa pois Irakista ja sen takia tultiin Suomeen. (Farah)

Maryam pohti paluun olevan hänen kohdallaan mahdollista, mikäli tilanne kotimaassa muuttuu. Hän kuvaili kotimaassa hallituksen antavan määräyksiä kansalaisille ja puuttuvan heidän elämäänsä kokonaisvaltaisesti, lähes ”nukkumismenoon saakka”. Hän ilmaisi useassa otteessa haluavansa vaikuttaa kotimaan asioihin ja koki yhteiskunnallisen vaikuttamisen myös osittain velvollisuudekseen. Takaisinmuuton myötä hän pystyisi antamaan oman panoksensa kotimaan asioiden parantamiseksi.

AT: (...) ...Että voisko siellä vielä asua tai haluaisitteko ylipäätään vielä asua siellä jos se olis mahdollista?

M: Suoraan sanottuna se diktatuurihallitus on aiheuttanut hirveesti ihmisiin. Ja psyykkisesti ja elämän stressi...niin eläminen, kaikki. Kaikki on niin raskas. Niin...se rasittaa hirveesti. Mä näin, mä kärsin enemmän ihmisten puolesta, kun mä näin minkälainen on ihmisten tilanne ja kuinka ihmiset kärsii. Ei ole millään tavoin vapautta ja edes ihmiset ei pysty juhlia. (...) Tällä hetkellä se on niin toivoton että minä en mieta. Mutta jos se hallitus muuttuu, mielellään mä silloin menen takaisin. Että mä pystyn vaikuttamaan asioihin. (Maryam)

Farahin kohdalla toiveet takaisinpaluusta oli toteutettu: hän muutti perheineen takaisin synnyinmaahan neljäntoista Suomessa vietetyn vuoden jälkeen. Tarkoituksena oli muuttaa sinne

pysyvästi. Muuttoon johtaneet syyt olivat ennen kaikkea sosiaalisia: kaikilla perheenjäsenillä oli ikävä siellä olevia sukulaisia. Muuton myötä perhe pääsi takaisin tutun sukulaisyhteisön pariin. Arki Irakissa oli kuitenkin turvattomuuden ja rajoitusten sävyttämää, joten he joutuivat jättämään maan jo toistamiseen taakseen.

Ja mä yritän 2012 me oltiin Irakissa, minä ja koko mun perhe: lapset ja mun mies. Että kotimaa täytyy olla siellä. Ja mihin asti me ihan olla vieras maa. Me kokeiltiin että...kyllä meillä oli pieni vuokra-asunto ja hyvät koulut lapsilla. (...) Mutta rauhaton...ihan, ei ole mitään vapaus naisille. Kiellot naisille että `älä mene ulos` . Mutta ei voi mennä ulos, naiset tai lapset. Tai miehet, varsinkin naiset, että vasta illalla jotain hätä. Sen takia mä juttelin illalla paljon lasten kanssa ja miehen kanssa: se on rauhaton. Jos on ilman rauhaa, sitten elämää ei voi jatkaa. Ihan sama kuin vankila me asuttiin: vain kouluun ja suoraan kotiin. Mutta rauha vaikuttaa meihin. (Farah)

6.4.2 Vierailut kotimaahan

Vaikka kotimaahan paluu ei ollut kenenkään haastateltavan kohdalla ajankohtaista, kolme heistä oli kuitenkin vierailut kotimaassa Suomeen muuton jälkeen. Käynnit herättivät heissä monenlaisia ajatuksia. Vierailuista muistettiin ennen kaikkea iloiset jälleennäkemiset sukulaisten kanssa. Myös Neelab kertoi sukulaistensa ystävällisestä vastaanotosta, jonka hän sai Afganistanissa käydessään kokea. Vieraanvaraisuudesta huolimatta ympäristö vaikutti hänestä kuitenkin vieraalta. Hän koki myös kuumuuden ja ruuhkat epämiellyttävinä asioina, joihin hän ei ollut tottunut. Jo pitkään Suomessa asuneena hän tunsikin etäännyneensä synnyinmaastaan, ja kertoi kaipaavansa Afganistanista ainoastaan siellä asuvaa veljeään.

N: Minä haluaisin että he tulisivat tänne Suomeen. Jos mun veli olisi täällä Suomessa, en koskaan mieltisi takaisin kotimaahan.

AT: Onko sulla sukulaisia siellä, käytkö vierailemassa siellä?

N: Mä olen käynyt vuonna 2007.

AT: Okei. Millanen kokemus se sitten oli?

N: Kaks kuukautta siellä olen ollut kun mun veli meni naimisiin. Oli tosi vaikeaa asua siellä. Koko ajan halusin lähteä pois sieltä. Olen tottunut tänne Suomeen. Siellä oli vaikeaa. Esimerkiksi kaikki oli uutta minulle siellä.

AT: Niin. Vaikka olet syntynyt siellä.

N: *Olen syntynyt siellä. Olen asunut siellä, mutta siltikin kaikki oli ihan uutta. ...Sairastuin siellä. Ehkä bakteerin takia, siellä on niin paljon bakteereita. Ja koko päivän minä rukoilin että lähden pois taas sinne Suomeen, Suomeen, Suomeen...* (Neelab)

Myös Maryam kuvaili omaa käyntiään kotimaahan, joka oli ollut hänen kohdallaan ennen kaikkea pitkällisen harkinnan tulos. Vierailulle lähteminen oli vaatinut monenlaisten asioiden pohdintaa. Esimerkiksi turvallisuustilanne oli aiheuttanut huolta ennen lähtöä ja se oli täytynyt ottaa huomioon myös paikan päällä. Hän kertoi kotikaupunkinsa muuttuneen niin paljon, että sitä oli ollut vaikea tunnistaa samaksi kaupungiksi.

AT: *No entä sitte ooks sä käyny Iranissa sen jälkeen kun sä oot lähteny?*

M: *Joo. Me emme uskaltaneet, mä kerroin sulle semmonen tilanne. Mut sen jälkeen kun me saatiin kansalaisuus. Tottakai se kesti pitkään. Eli 14 vuotta mä asuin Suomessa kun mä lähin. (...) 16 vuotta. Mutta tottakai suuri kysymysmerkki että mitä meille tapahtuu. Eli riskillä me menimme sinne.*

AT: *Millanen kokemus se oli?*

M: *Aika outo. Eli kaikki asiat on muuttunut. Edes niinkun kaupunkin ulkonäkö on muuttunu hirveesti.*

AT: *Miten se oli muuttunu?*

M: *(...) Suurempi ja jotain rakennuksia oli purkattu ja jotain niinkun katuja on purkattu ja kokonaisena on laitettu uudelleen ja...niin eli vain keskikaupunki, keskusta oli minulle tuttu. Ilman joku tuki mä en pärjännyt. Joku piti olla aina... Jos mun veli ei olis ollu mukana, mä en uskaltanut mennä mihinkään. Koska mä en tuntenut kaupunkia ollenkaan.*
(Maryam)

6.4.3 Kotimaan tapahtumien seuraaminen

Kotimaa vaikutti haastateltavieni arjessa myös siten, että sen tapahtumia seurattiin. He kertoivat tavoista, joilla seurasivat kotimaan tapahtumia. Eri tiedotusvälineistä tulevat uutiset kotimaiden ikävistä tapahtumista herättivät haastateltavissa paljon ajatuksia. Esimerkiksi Youtube-videot kotimaan epäkohdista saavat Soheilan ajoittain surulliseksi.

Mä ajattelen että minkä takia Eurooppamaa, iso ero kuin aasialainen. Siellä on rikas maa, mutta miksi niin köyhiä? Mutta Suomessa, jos joku ei saa töitä, voi saada työttömyyspäivärahaa, ei ikinä nälkä. Mutta Iranissa löytyy aika paljon nälkä. Minkä

takia? Jos katsoo että Iranissa, että kuinka rikas maa. Kuinka rikas maa! Tämä hermostuttaa että minkä takia. Mä en ymmärrä. Mihin menee raha? Iso maa, todella rikas maa. Yleensä joskus mä itken kun ihmiset laittaa videoita Youtubeen ja pienet lapset... Joskus mä itken että voi että. (Soheila)

Farah seuraa oman maan asioita arabiankielisiltä televisiokanavilta. Irakissa tapahtuvat väkivaltaisuuDET ja levottomuudet ovat myös Suomen uutisotsikoiden aiheena päivittäin, ja näiden seuraamisella on vaikutuksensa kaikkiin perheenjäseniin. Ikävien uutisten kuuleminen aiheuttaa Farahille suurta huolta kaikista kotimaassa asuvista sukulaisista. Hän pohti myös sitä, millä tavalla uutiset vaikuttavat lapsiin.

F: Ja sitten päivittäin, päivittäin jotain uutisia. Ja mun täytyy seurata että missä vaikka on pommia...meidän kaupungissa, voi että...heti mä soittelen mun äidille: `Oletko terveenä? Onko jotain tapahtunut teille?`

AT: Seuraatko televisiosta niitä?

F: Juu. Arabian kanavalta. Pitäis olla, äidinkieli niin tärkeä.

AT: Joo. Mutta seuraatko sitte Suomen uutisista?

F: Meillä ihan lasten, ja varsinkin pojan huoneessa pieni televisio. Tulee kanava yks, kaks, on monta kanavaa suomen kielellä. Ja sitten joka ilta jotain...ja varsinkin lapsille, he ymmärtävät enemmän. He kuuntelevat sieltä ja jotain Arabianmaasta sanotaan jotain. Kaikki he ymmärtävät.

AT: Miltä se heistä tuntuu? Mitä he sanoo?

F: Jos jotain pahoja, sitten: `voi että`. He ymmärtävät heti. Että ihan sama, se vaikuttaa, se tulee suru, meidän kotimaa...jotain isoa tapahtuu. (Farah)

Iranilaiset Soheila ja Maryam kertoivat molemmat seuraavansa kotimaansa politiikkaa ja tapahtumia aktiivisesti sekä television että internetin kautta. Etenkin kotimaan ihmisoikeusasiat herättävät heissä huolta.

S: Kyllä, kyllä, joka päivä. Joka päivä mä katon. Heti jos mä herään ni ensiksi mä katon netissä mitä tapahtuu.

AT: Miten sä seuraat?

S: Yleensä BBC. Sitten moni erilainen, että ei vaan Iranissa, vaan koko maassa. Mä aina seuraan, mä vähän kiinnostaa vähän politiikka. Voi olla että sen takia oli nuorena oli vallankumous Iranissa se kaikki tuttu, kaikki tuttu että mitä politiikka.

AT: Ni et sä ymmärrät vähän sitä?

S: Joo, ja se aika...mä olin lapsi. Ja iskä oli konstaapeli. Koko ajan hän otti mukaan lehtiä. Että se automaattisesti, hän katto uutiset ja me seuraamme [naurahtaa]. En tiedä, voi olla että se kuuluu lapsuuden asia että iskä aina otti mukaan lehtiä ja sitten ensimmäinen sivu on uutinen. Mäkin sama juttu että koko ajan katsoo netistä mitä tapahtuu maailmalla, mitä tapahtuu kotimaassa. (Soheila)

M: Mä seuraan Suomen uutisia erikseen ja Iraniin liittyviä uutisia erikseen. Että mitä nyt Iranin sisällä on tapahtunut ja Iranin suhde koko maailmaan, Iranin vaikutus.

AT: Minkä kanavien kautta?

M: Kyllä siellä on paljon kanavia, että VOA. Sitten BBC. Mutta enemmän VOA, se on persialainen, tulee Amerikasta. (...) Siellä on myös englannin kieliset uutiset, sitten persialaisille on oma.

AT: Mikä sua erityisesti siinä kiinnostaa? Onks joku tietty osa-alue mitä sä erityisesti seuraat?

M: Ei, mä seuraan Iran kokonaisena. Se politiikka mitä nyt Iranissa on ja se on todella valitettava. Se on hirveesti diktatuurinen, ja sen humaniset asiat, miten humaniset asiat kotimaassa menee eteenpäin. Ja ei mene millään tavalla. (Maryam)

Omaa kulttuuria ja kotimaata on käsitelty tässä luvussa eri näkökulmista. Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, että lapsia ei voi Suomessa kasvattaa täysin oman kulttuurin mukaan. Sen sijaan näkemyseroja löytyi sen suhteen, kuinka paljon omaa kulttuuria haluttiin siirtää. Kotimaassa koetut negatiiviset asiat vaikuttivat kotimaasta muodostettuihin käsityksiin. Näin ollen kotimaahan paluuta ei nähty todennäköisenä, eikä paluu ollut kenenkään kohdalla haastatteluhetkellä ajankohtaista. Kotimaahan suuntautuneet vierailut eivät myöskään herättäneet haastateltavissa paluun ajatuksia.

7 NYKYHETKI JA POHDINTOJA TULEVASTA

Tämän luvun tarkoituksena on koota yhteen Suomessa elettyä aikaa ja siihen liittyviä näkemyksiä. Samalla kartoitetaan myös tulevaisuudennäkymiä. Minkälaisia ajatuksia kodin ja kotimaan käsite herättää haastateltavissa? Minkälaisiksi etnisyyteen kytkeytyvät ajatukset ovat muokkautuneet Suomessa asuttujen vuosien aikana? Entä minkälaisena nykyinen elämä näyttää oman sopeutumisen näkökulmasta?

7.1 ”Suomi-maa on ihan sama kun mun kotimaa” – Kodin paikantamista

Kun kotimaan ulkopuolella on asuttu jo pitkään, on aiheellista kysyä, missä määrin nykyinen asuinmaa tuntuu kodilta ja mihin synnyinmaa näissä pohdinnoissa sijoittuu. Selvitin haastateltavieni näkemyksiä siitä, oliko Suomeen muutto vaikuttanut jollain tapaa heidän ajatuksiinsa kodista ja kotimaasta. Huttunen (2002, 98, 12) on kirjoittanut siitä, kuinka koti itsestäänselvyytenä ja arjen ympäristönä lähes väistämättä särkyi maahanmuuttotilanteessa. Sekä paikalliset että maailmanlaajuiset valtasuhteet asettavat rajoja sille, minkälaiset kodit ovat mahdollisia eri ihmisille.

Toisille haastateltaville synnyinmaa näyttäytyi yksinomaan kotimaana ja kotina. Se nähtiin paikkana, josta omat juuret löytyvät ja jonne ikävöitiin. Toisaalta pitkään Suomessa asuminen oli antanut kokemuksen siitä, että Suomi tuntui kodilta. Tämä näkemys tuli esiin erityisesti lapsena Suomeen muuttaneiden kohdalla: kun lähes koko elämä oli eletty Suomessa eivätkä muistikuvat kotimaasta olleet säilyneet kovin tarkkoina, kodin tunteet eivät olleet yhtä monisäikeisiä kuin vanhemmilla haastateltavilla. Kukaan haastateltava ei asettanut Suomea ja kotimaata jyrkästi vastakkain, vaan Suomi nähtiin ennen kaikkea toisena kotimaana, joka oli yhtä tärkeä kuin kotimaakin. Vuosien takaiset muistot, laajat sukulais- ja ystävyysverkostot ja synnyinkulttuuri paikannettiin kotimaahan. Sen sijaan tämänhetkinen elämä löytyy Suomesta ja myös tulevaisuutta rakennetaan Suomeen. Näin ollen voisikin sanoa, että kotimaa ja Suomi olivat haastateltaville eri tavalla merkittäviä.

*AT: Mut tavallaan jos pitäis pohtia että onko Suomi vai Iran sun koti, ni ostaatko sanoa?
Tai missä susta tuntuu et oot kotona?*

*M: Tällä hetkellä kun Iranin tilanne on, ni Suomi. Mut mä ajattelen et jos Iranin hallitus muuttuu ja Iran tulee rauhallisena, jossain vaiheessa mä palautun, mä palautan kotimaa. Silti Suomi on yhtä arvokas. (...) Ja mä aina, missä tahansa mä olen sanonut, että Suomi on minulle on toinen kotimaa. Mä arvostan Suomea niin paljon ku arvostan kotimaa.
(Maryam)*

Mä uskoisin että...tai mä ajattelen, mä voin vastata että Suomi-maa on ihan sama kun mun kotimaa. (Farah)

Soheilalla on ollut elämänsä aikana useita asuinpaikkoja. Hänen asuinpaikkunsa vaihtui jo lapsuudessa moneen otteeseen, kun hän muutti vanhempiensa mukana eri puolella Irania. Nämä lapsuuden muutot olivat saaneet hänessä aikaan jonkinasteista juurettomuuden tunnetta, sillä yhdestäkään Iranin kaupungista ei ehtinyt muodostua hänelle kodilta tuntuva paikka. Myös aikuisiän maastamuutot olivat vaikuttaneet tähänhetkisiin ajatuksiin kodista. Hän tiivisti näkemyksensä kodista viittaamalla maailmankansalaisuuteen: elämän aikana oli asuttu niin monessa valtiossa ja kaupungissa, ettei kodin maantieteellisellä paikalla ollut merkitystä. Koti ei näin ollen kytkeytynyt hänellä tiettyyn valtioon tai paikkaan.

AT: *Mitä sä ajattelet että missä sun koti sijaitsee?*

S: *Kyllä mä ajattelen että vanhemmat olivat Iranissa ja mä synnyin Iranissa. Mutta mä ajattelen että ku maapallo kuuluu kaikille. Se vain jotain tapahtui kun mä synnyin siellä. Vain jotain tapahtui, että vanhemmat olivat siellä. Voi olla vanhemmat Kanadassa, Afrikassa, Amerikassa...ihan missä vaan. Se vaan tapahtui että mä olin siellä. Sama; sä syntynyt Suomessa. (...) Eri paikka. Pohjoisessa, etelässä. Ihan sama maapallo, mä ajattelen aina: maapallo kuuluu kaikki. Vain yks tapahtuu, että vanhemmat olivat yhdessä ja mä oon syntynyt siellä. Syntymäpaikka, kotikaupunki vain, mä katson näin.*

AT: *Et se on sulle enemmän syntymäpaikka ku koti?*

S: *Joo. Mä katon vain kotikaupunki, vain minun syntymäpaikka. Syntymäkunta, kotikunta tai jotain. Ei mitään muuta.*

AT: *Joo. Et ei oo mitään ikävän tunteita tai mitään semmosta...ympäristö tai maisemat?*

S: *Ei, ei. Koska jos mä olin Iranissa, isän työn takia me koko Iranin ympäri kierretään. Esimerkiks joka vuosi me oltiin jossain. Koska aina isä oli poliisi, joka vuosi oli jossain.*

AT: *[Paikkakunta] vaihtu aina? Eli te muutitte Iranin sisällä?*

S: *Joo, vaihtu aina. Iranin sisällä. Mä kävin moni kaupunki. Sen takia mulla ei oo tiukka että: `tää on mun maa.` Mä muistan että ala-asteella mä olin kaks kaupunkia. Toisen on länsi, toinen on etelä. (...) Se vaikuttaa lapseen että ei voi sanoa että: `tää on mun`. (Soheila)*

7.2 ”Voin olla fifty-fifty” – Etninen identifioituminen

Pitkään toisessa maassa asuminen voi tehdä muutoksia yksilön kokemukseen omasta etnisyydestä (esim. Sintonen 1999). Tarkastelun kohteena olikin se, millä tavalla naiset pohtivat omaa etnisyyttään Suomessa asuttujen vuosien jälkeen ja missä määrin he pitivät itseään suomalaisina.

Kaikille haastateltaville oma etnis-kansallinen ryhmä oli ainakin jollakin tasolla identifioitumisen kohde. Samanaikaisesti he kuitenkin kokivat, että Suomessa asutut vuodet olivat vaikuttaneet heihin siinä määrin, että he tunsivat tällä hetkellä olevansa ainakin osittain suomalaisia. Lähes jokainen haastateltava mainitsikin jossakin kohtaa haastattelua olevansa ”suomalaistunut” kuvaillessaan muutosprosessia, jonka he olivat Suomessaolon aikana vähitellen kokeneet: suomalainen kulttuuri ja yhteiskunta sekä suomalaiset olivat vaikuttaneet heihin vuosien varrella siinä määrin, että he kokivat käyttäytyvänsä nykyään suomalaisten tavoin. Myös suomen kielen käyttö oli monelle suomalaisuuden tunnetta merkittävästi lisäävä tekijä.

Suurin osa haastateltavista päätyi etnisen identiteetin pohdinnoissaan ikään kuin kompromissiin ja he kertoivat tuntevansa itsensä puoliksi suomalaisiksi. Esimerkiksi Farahille irakilaisuus oli vahvasti itseä määrittelevä asia, mutta toisaalta hän koki olevansa myös yhtä paljon suomalainen. Käsitukseen omasta suomalaisuudesta vaikuttivat monen haastateltavan tavoin Suomessa pitkään asuminen, suomen kielen käyttö ja suomalaisen kulttuurin tunteminen.

Puoliksi irakilainen ja puoliksi suomalainen. Kun kyllä opettelen, mä opin tässä jotain teidän kulttuuri. (Farah)

Soheilan kokemus itsestä sekä iranilaisena että suomalaisena näyttäytyi hänelle ennen kaikkea myönteisenä, elämään lisäarvoa tuovana asiana, joka mahdollistaa joustavan liikkumisen iranilaisuuden ja suomalaisuuden välillä. Hänelle tarjoutuukin päivittäisessä arjessaan tilaisuus tuoda molempia puoliaan esiin, aina tilanteesta ja seurasta riippuen.

Mä sanon että voin olla fifty-fifty, joo. Koska joskus on kiva että olen suomalainen, joskus kiva että olla kotimaalainen. Joo, mulla on fifty-fifty. Esimerkiks maanantaina mulla on joku suomalainen kaveri kahvilassa, menemme sinne ja voi kestää puoltoista tuntia juttelee. (...) Voi sanoa että 50 prosenttia iranilaiset ja 50 prosenttia suomalaiset, koska pitkä aika mä asunu Suomessa. Se vaikuttaa kaikki mun elämään: työpaikka, naapurin kanssa, suomalaiset juhlat kanssa ja kaikki. (Soheila)

Iranin kurdi Maryam painotti olevansa ensisijaisesti iranilainen ja sitten kurdi. Etnisen identiteetin tarkastelu sai hänet pohtimaan Iranin ja Iranin kurdien välistä suhdetta, sekä kurdien

itsenäistymishaluihin liittyvää problematiikkaa. Iran näyttäytyy hänelle ensisijaisesti monikulttuurisena ja -kielisenä maana, ja maan etnistä moninaisuutta pitäisi hänen mukaansa vaalia enemmän.

AT: Tuntuuko et ooksä enemmän iranilainen vai suomalainen vai kurdi?

M: Iranilainen. Mä sanoinkin: ensin mä olen iranilainen ja sitten mä olen kurdi. Koska Iran on ollut todella korkeatasoinen maa, todella rikas maa. Ihmisoikeusperiaatteet kun nykyään on kirjoitettu maailmassa, sen lähtöperä on Iranista. (...) Eli Iranin maine on todella korkea. Ja harvemmin ihmisellä on nämä tiedot. Nyt ihmiset taistelee että okei Kurdistan, okei Kurdistanin alue sitä ja tätä. Mä olen tästä mieltä, miksi kurdit aina haluaa erota... (...) En minä erottele Kurdistan, Iran...katsos kun kurdit ovat erilaisia. Jotkut ajattelee Kurdistan on ihan täys erilainen. Eli se on niinku...oma maa. Ja en ikinä ole valmis että Iranin kurdit erottelee Iranista. Eroavat, parempi sanottuna, eroavat Iranista. (Maryam)

7.3 ”Nollasta olen aloittanut” – Pohdintoja nykyisestä elämästä

Haastateltavat pohtivat kokonaisvaltaisesti tämänhetkistä elämäänsä Suomessa asuttujen vuosien jälkeen. Kiinnitin huomiota etenkin siihen, olivatko heidän ajatuksensa Suomesta ja suomalaisista muuttuneet vuosien varrella, tunsivatko he itse muuttuneensa Suomessa olon aikana ja millä tavalla he kokivat oman sopeutumisensa. Havainnoin myös sanavalintojen kautta sitä, minkälaisia nimityksiä he käyttivät puhuessaan itsestään ja sitä, minkälaisessa roolissa he näkivät itsensä suomalaisessa yhteiskunnassa. Vuosien Suomessa asumisen jälkeen naiset kokivat, että Suomen vuodet olivat muuttaneet heitä siinä määrin, että he tunsivat olevansa erilaisia ihmisiä kuin Suomeen tullessa. He pohtivat myös omaan sopeutumisen tunteeseen vaikuttaneita tekijöitä.

No sanotaan että ennen minä olin taivaassa ja nyt olen täällä. Että, elämä on muuttunut. (Neelab)

Oli pakko sopeutua. Ei ollut muita mahdollisuuksia. Aina mä olen miettinyt, 19 vuotta kohta mä olen asunut Suomessa...aina ollut mielessäni, että minulla ei ole muita vaihtoehtoja. Kun kotimaassa on semmonen tilanne, ni en enää voi mennä kotimaa. No pakko tänne sopeutua, vaikka mitä tahansa tapahtua! Ja pääasia mitä minulla oli: olla turvallisesti. (...) Suoraan sanottuna mä voin sanoa: nyt me ollaan suomalaistuneita. Eli nyt meidän tullut samat käytökset. Juu, suoraan sanottuna. Eli pikku hiljaa, pikku hiljaa... Mä olen sopeutunut sillä tavalla että mä asun Suomessa: Suomen systeemi on näin, kulttuuri on näin, käytökset on noin. Rajat on hyvin selkeät. Ja pitäisi mennä sen mukaan.

Ja enemmän ihmiset keskittyy oma perhe, oma asia, niinku oma menestykseen ja...meistä on tullut suomalaisia näin sanottuna. (Maryam)

AT: (...) et onks sun mielipide muuttunu suomalaisesta kulttuurista?

S: Varmaan, varmaan. Kuustoista on pitkä aika. Vaikuttaa kaikki asiat. Ei vain me; kuvittele jos sä asut Iranissa tai jossain muussa. Pikkuhiljaa vaikuttaa. Kulttuuri vaikuttaa. Laki vaikuttaa ja sitten kaikki, se on ihan normaali asia. Koska jos sä asut toisen maa, se ei oo sinun maa. Säännöllisesti sama...menee eteenpäin sama. (Soheila)

Kun haastateltavat pohtivat ensimmäisten vuosien vaikutuksia nykyiseen elämäänsä, erityisesti kielen merkitys nousi monella tapaa esiin. He kävivät läpi suomen kielen opetteluun ja opitun kielitaidon ylläpitoon liittyviä haasteita, joilla oli ollut vaikutuksia heidän elämässään. Neelab oli aloittanut kielikurssit heti Suomeen tultuaan ja kehittyi opinnoissaan nopeasti. Oppimisprosessi oli kuitenkin ikään kuin keskeytynyt kielikurssien loputtua ja vähitellen opittu laaja sanasto oli harjoituksen puutteesta johtuen unohtunut. Heikentyneestä kielitaidostaan huolimatta hän oli kuitenkin ylpeä itsestään esimerkiksi sen suhteen, kuinka itsenäisesti oli asiansa Suomessa hoitanut. Hän koki selvinneensä omin avuin sellaisissa tilanteissa, joissa kieli oli tuottanut haasteita. Opiskelutoiveensa hän oli siirtänyt tulevaan lapseensa: yksi tulevaisuuden toive olisi, että hänen lapsensa opiskelisi ahkerasti.

N: Vuonna 2004, vain neljä vuotta olin Suomessa. Olen opiskellut tosi ahkerasti ja opin nopeasti. Nollasta olen aloittanut. Kieli ja kirjoitus ja lukeminen. Ne kaikki oli ihan... Ja antoi testin...se meni läpi. Minä olin tosi iloinen. Ja nyt puhun tosi huonosti, verrattuna sinä aikana...puhun tosi huonosti. Jos se jatkui, ehkä puhuisin kuin suomalaiset. Mutta ei jatkanut: olin välillä kotona ja työssä vaan `terve` ja `kiitos` ja `hei`.

AT: Koetko sä että olis vaan pitänyt niitten kielikurssien vaan jatkua?

N: Jatkua joo. Jos mä olisin opiskellut samalla tavalla mitä aikaisemmin, ehkä mä olisin tullut tulkkina. ...Mutta itse olen hoitanut omat asiani, lääkärikäyntini. Kaikki olen itse hoitanut. (...) Ymmärrän ja jos joku ei ymmärrä, kysyn häneltä: `tajuatko mitä tarkoitan`. Ja toistan vielä ja toisella tavalla minä selitän. Sitten hän ymmärtää. (Neelab)

No haluan että opiskelee hän...että hän tulee isona lääkäri, esimerkiks joku professori, semmosta minä haluan. Lääkäri ainakin minä haluan... Koska minusta ei tullut mitään, haluaisin että lapsesta tulee jotakin. Koska meidän perheessä ei ole lääkäriä. Joo, toivoisin sitä hänelle. (Neelab)

Farahilla lasten hoito oli vienyt suuren osan ajasta Suomeen tulon alkuaikoina, ja tämän vuoksi kielen oppiminen oli jäänyt tuolloin vähemmälle. Omien kokemustensa valossa hän painotti kielen opettelun tärkeyttä myös uusien Suomeen saapuvien pakolaisten kohdalla.

AT: Onks sulla jotain ehdotuksia, kun Suomeen tulee vuosittain nyt enemmän maahanmuuttajia, ni onks sulla jotain parannusehdotuksia että millä tavoin he voisivat tuntea olonsa täällä kotoisaksi?

F: Ihan sama kun mulla, että hyvä... (...) Ihan kovasti mä haluaisin heille, uusille pakolaisille koulu heti. Että opettelevat suomen kieli. Ettei tylsää hänellä ja itkevät jos ei ole mitään koulu heti heille. Ja sitten päiväkotia tai koulu omalle lapselle. Ja heti: ensin ihan lapsille, ja sitten suoraan vanhemmille. Se on ihan tylsää ja eri kieli, suruasiana kun minä en osaa teidän omaa kieltä. (...) Ehkä jos mä aloitin ihan heti silloin kun mä tulin, sitten mulla on koulutus. Mutta monta lasta vaikuttaa, täytyy hoitaa. (Farah)

Maryam puolestaan kuvaili, kuinka hänen perheensä vietti yhdeksän ensimmäistä Suomen kuukautta kotona, vailla kielenopetusta, koska he eivät päässeet heti suomen kielen kurssille. Tämä ajanjakso kasvatti motivaatiota kielen oppimiseen.

Meille sanottiin: `Kielikurssit on alkaneet jo`. Ja seuraavat kurssit alkavat syyskuussa. Mut tottakai syyskuussa me päästiin kouluun. Mut tää yhdeksän kuukauden kokemus antoi minulle semmonen voimakas tahto ja motiivi että minun pakko oppia suomen kieli! Ja että muuten ei millään tavalla täällä, tässä maassa me ei pärjätä. (Maryam)

Kielen oppimisen lisäksi myös työn saannin vaikeus oli aihealue, johon lähes kaikki haastateltavat ottivat kantaa. Työttömyys koettiin elämänlaatua heikentävänä asiana, joka aiheutti tämänhetkissä elämässä toisinaan turhautumisen ja toivottomuuden tunteita. Aikuisena maahan tulleen pakolaisen näkökulmasta katsottuna oman koulutuksen, osaamisen ja ammatti-identiteetin katoaminen onkin yksi suurimpia menetyksiä ja voi merkittävästi vähentää henkistä hyvinvointia (Schubert 2013, 69). Vaikka haastateltavilla oli työkokemusta monelta eri alalta, haastatteluhetkellä kaksi heistä oli työelämässä.

Työttömyys heijastui toisinaan myös aikuisena Suomeen tulleen Farahin puheessa, kun hän pohti nykyistä arkeaan Suomessa. Hän piti valitettavana asiana sitä, ettei voinut puutteellisen kielitaitonsa vuoksi harjoittaa kotimaassa hankittua ammattiaan Suomessa. Muun alan töitä hakiessaan hän oli kohdannut toisenlaisia vaikeuksia: hän arveli, että hijabin ja pitkän vaatteiden (abayan) käyttö on saattanut olla esteenä asiakaspalvelutyön saamiselle.

F: *Mun mielestä mä olen ihan vähän tyhjää, tai...ihminen. Kyllä mä opiskelen paljon. Tarvitaan jotain työpaikka tai jotain tekemistä. Ja sitten teillä on tosi paha...vähän vaikeaa mulle teidän suomen kieli, vaikeaa opiskella. Täytyy ihan pikkuhiljaa, työkokeilussa tai jotain. Ja ikä nyt on paljon, ei voi mitään opiskelujuttuja, se on vaikeaa minulle.*

AT: *Niin, sanoit että tyhjä tunne?*

F: *Joo, joo. Kun ei ole mitään. Mä muistelen silloin [Irakissa] oli joku insinööri, egyptiläinen. Hän on siivooja meidän oma kotimaassa. Mä olen nyt ihan samanlainen kuin silloin: iso koulutus ja siivooja. Iso koulutus hänellä on, sitten ravintolassa. Se on paha. Mä ajattelen ihan sama kuin silloin. (...) Tai hotellissa siivooja. Mä ajattelen, mä olen ihan semmosta, vain käsillinen, esimerkiksi ompelutuvassa tai päiväkodissa jotain käsitöitä. (Farah)*

Tarkkailin ilmauksia, joita naiset käyttivät puhuessaan itsestään. He määrittivät itsensä ennen kaikkea maahanmuuttajiksi ja vaihtelevasti myös ulkomaalaisiksi. Pakolaisuutta tuotiin kaikista vähiten esiin. Puheista oli myös havaittavissa, että eri nimityksiä käytettiin eri yhteyksissä. Esimerkiksi pakolaisuus-statukseen ("me pakolaiset") viitattiin Suomen tämänhetkisestä pakolaispolitiikasta puhuttaessa.

Maahanmuuttajien elämäntarinoita tutkimuksessaan tarkastellut Sirkku Varjonen (2013, 45–51) havaitsi haastateltaviensa käyttävän maahanmuuttajaperspektiiviä kaikista eniten tutkimusaineistossaan. Tästä perspektiivistä käsin haastateltavat kommentoivat monesti esimerkiksi maahanmuuttajien epätasa-arvoista asemaa työelämässä ja sopeutumista. Samansuuntaisia havaintoja tein myös omien haastateltavieni puheista heidän määritellesään omaa paikkaansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Edellä mainitut aihealueet ovat löydettävissä esimerkiksi seuraavassa puheenvuorossa.

M: *(...) Ja minun pitäisi, minun pitäisi vaikuttaa. Mä voin, minulla voi olla suuri, suuri vaikutus minun kotimaassa.*

AT: *Niin et haluaisit siellä vaikuttaa?*

M: *Täällä ei ole mahdollista. Ei anneta mahdollisuus meille vaikuttaa mihinkään. Eli monesti kun mä olen yrittänyt, systeemi on näin, vaikka julkisesti se ei näy, mutta jos mennään ihan syvään: hyvin harvoin, ei anneta ulkomaalaisille mahdollisuuksia. Ja tasa-arvoa ei ole. Ei tueta, suoraan sanottuna, ei tueta ulkomaalaisia. (...) Eli katso kun sä*

haluat opiskella, ei ollut mahdollisuus. Sä haluat sulautua, sulle ei anneta mahdollisuus. Niin tottakai se ei ole selkeästi. Se on niinkun sivuun. Eli mitä tahansa ulkomaalainen tekee täällä, silti huomaa että hän on ulkomaalainen. (...) Meitä ei hyväksytä ja se tulee monesti esille. Eli minun mielestä meille ei annettu sellanen mahdollisuus sulautua joukkoon. Ja minusta tuntuu että kuitenkin vaikka jos sata vuotta asun Suomessa, silti olen ulkomaalainen. (Maryam)

Maryam korosti useaan otteeseen olevansa kiitollinen Suomesta ja koki jossain määrin suomalaistuneensa Suomessa asuttujen vuosien aikana. Toistuneet tuloksettomat yritykset töiden ja koulutusten saamisessa olivat kuitenkin antaneet kokemuksen suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolella, ”sivussa” olemisesta. Hän uskoi oman ulkomaalaisuutensa olevan esteenä töiden saamiselle. Sitaatissa suomalaiset näyttäytyvät yhteiskunnan keskiössä, tuen ja mahdollisuuksien piirissä. Ulkomaalaiset ovat ikään kuin rajattuina ja poissuljettuina näistä mahdollisuuksista. Ulkomaalaisuus näyttäytyy Maryamin puheessa pysyvänä ominaisuutena, joka ei suomalaisten silmissä katoa vuosien saatossakaan ja menestys on jotain, jota ulkomaalaiset eivät voi Suomessa saavuttaa.

Aineistossani oli toisaalta havaittavissa myös Varjosen (mt., 57) aineiston tavoin etäännytettyä kerrontaperspektiiviä. Tällöin henkilöt puhuivat maahanmuuttajista yleisellä tasolla. He eivät sijoittaneet itseään mihinkään ryhmään, vaan olivat ikään kuin ulkopuolisen asemassa. Tästä perspektiivistä käsin otettiin kantaa esimerkiksi maahanmuuttajan paikkaan Suomessa ja suomalaisten suhtautumiseen maahanmuuttajiin.

Eli jos mä olisin hallituksessa, mielellään mä käyttäisin nää ulkomaalaisten voimat. Mä kouluttaisin, antaisin heille mahdollisuudet päästä yhteiskuntaan ja hyödynnän heidän voimasta. (Maryam)

Toisinaan maahanmuuttajuus rinnastettiin vieraana olemiseen, kuten seuraavasta sitaatista tulee esiin. Esiin tuotiin myös sitä, kuinka maahanmuuttajat ovat ”toisen maassa”, vierailijoina, ja heidän tulee käyttäytyä tavalla jota vierailijalta odotetaan. Seuraavassa sitaatissa tulee myös esiin se, kuinka Suomi ja suomalaiset ovat väistämättä vaikuttaneet puhujan elämään. Vaikka suomalaiset osoittaisivat kiinnostustaan maahanmuuttajan kulttuuria kohtaan, Soheila kokee, että maahanmuuttaja ei voi pitäytyä vain oman kulttuurin toimintamalleissa.

Jos mä olen heijän [suomalaisten] kanssa, opin sieltä Suomen kulttuuria ja vaikuttaa kaikki mun persoona. Mä katon minkälainen yleensä suomalaiset kulttuuri, ei ikinä suomalaiset kattovat mun kulttuuri. Koska mä olen yksin esimerkiksi. Kyllä he kysyvät

minkälainen kulttuuri teillä on, minkälainen juhla teillä on...mutta ei vaikuta suomalaiset. Kyllä, suomalaiset vaikuttaa meidän elämään. Koska me ollaan täällä vieraita, maahanmuuttaja. Maahanmuuttajan pitäis kattoo maan sääntö, maan laki, maan kaikki.
(Soheila)

Suomeen muutto näytti tuoneen haastateltaville erilaisia muutoksia niin kodin tunteen kuin etnisyydenkin suhteen. Etnisen identifioitumisen osalta aineistostani välittyy monien haastateltavieni kokema ”osittainen” suomalaisuus. Tätä perusteltiin Suomessa pitkään asumisella ja suomalaisen kulttuurin ymmärtämisellä. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan pitänyt itseään täysin suomalaisena. Suomeen muuton myötä kotimaa ei enää näyttäytynyt yksiselitteisesti kodin paikkana. Suomessa elämisen alkuvaiheilla oli monenlaisia vaikutuksia myöhempään elämään erityisesti kielen osaamisen kannalta. Heikoksi koettu kielitaito oli yhteydessä huonoihin työnäkymiin ja vähäisiin suomalaiskontakteihin.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä maisterintutkielmassa on käsitelty pakolaisina Suomeen tulleiden naisten elämää viiden eri henkilön kertomana. Tarkastelun keskiössä olivat Suomeen muuton ja Suomessa asumisen kokemukset, oman kulttuurin ylläpito ja suhteet kotimaihin. Pakolaisena vieraaseen maahan muuttoa voidaan ajatella kokemuksena, johon sisältyy erilaisia vaiheita. Olen jäljittänyt työssäni tätä monivaiheisuutta esittelemällä haastateltavieni elämäntulkua Suomessa asuttujen vuosien ajalta eri teemojen kautta.

Aloitin työni analyysin esittelemällä haastateltavieni käsityksiä Suomesta ja suomalaisista. Suomeen saapuminen on tarkoittanut heille ennen kaikkea kokonaisvaltaista elämänmuutosta. Tämä prosessi on vaatinut monilta osin tutuista toimintamalleista luopumista ja vieraisiin olosuhteisiin mukautumista. Uusia asioita kohdattiin niin kielen, ilmaston kuin ympäristönkin suhteen. Merkittävimmät elämässä tapahtuneet muutokset koskivat kuitenkin ennen kaikkea uuden asuinmaan ihmisiä ja kulttuuria. Suomalaisten toimintatapoja ja käyttäytymistä oli tarkkailtu aluksi nonverbaalisten tulkintojen varassa erilaisissa arjen tilanteissa. Nämä alkuaikojen kokemukset rakensivat osaltaan suomalaisista saatuja käsityksiä. Kielitaidon kehittyessä ja suomalaisten kanssa solmittujen ystävyysuhteiden muodostuessa ”suomalaisuuden malli” kuitenkin vähitellen monipuolistui ja tarkentui. Olen pyrkinyt työssäni tuomaan pakolaiskokemusten moniäänisyyttä esiin: haastateltaviani yhdisti kokemus vieraaseen maahan muutosta, ja heidän kuvauksistaan oli löydettävissä samankaltaisia elementtejä. On kuitenkin tärkeää muistaa, että jokainen yksilö kokee pakolaisuuteen liittyvän matkan omalla tavallaan ja tulkitsee sen tapahtumia omista lähtökohdistaan ja elämänhistoriastaan käsin.

Suomalaisen kulttuurin ja oman kulttuurin välillä havaitut erot liittyivät monella tapaa kommunikaatioon. Alkuaikojen suurimpia haasteita oli suomalaisten vähäpuheisuuden tottuminen, ja suomalaisen kulttuurin ominaispiirteitä pidettiin ennen kaikkea ihmisten välisen kanssakäynnin vähäisyyttä. Suomalaisten ystävien kautta oli huomattu, että myöskään perhe- ja sukulaisyhteyksien ylläpito ei ollut yhtä aktiivista kuin omassa kulttuurissa. Omaan kulttuuriin kuuluvaa rentoa ja vilkasta keskustelu- ja vierailukulttuuria kaivattiin suomalaiseen arkeen. Oman kulttuurin yhteisöllisyys asetettiin monesti vastakkain suomalaisen yksilökeskeisen elämäntavan kanssa. Suomalaisuuteen liitettyjä piirteitä olivat järjestelmällisyys ja täsmällisyys, jotka ilmenivät suomalaisten arjessa esimerkiksi aikataulujen tarkkana noudattamisena. Myös ihmisten sosiaalinen tila katsottiin olevan tarkasti rajattua. Jotkut haastateltavat näkivät tämän vähentävän ihmisten avoimuutta, mutta toisaalta kanssaihminen yksityisyyden kunnioittaminen nähtiin hyvänä asia. Suomi koettiin pääosin hyvänä ja turvallisenä maana asua, ja erityisesti naisten ja miesten välinen

tasa-arvo nousi haastateltavien puheessa arvostettavana asiana. Haastateltavat kokivat, että Suomessa käytävät maahanmuuttokeskustelut ja ulkomaalaisiin liittyvät uutisoinnit heijastuvat aika ajoin suomalaisten ulkomaalaisasenteisiin (ks. myös Pentikäinen 2005, 162–164). Kun mediassa käydään vilkasta maahanmuuttokeskustelua, ulkomaalaisiin kohdistuva syrjintä on näkyvillä enemmän ja rasistisia mielipiteitä lausutaan avoimemmin.

Suomalaiset ja omaan etniseen ryhmään kuuluvat ihmiset esitettiin luonteensa puolesta usein toistensa vastakohtina. Suomalaisten vastaparina saattoivat olla myös laajempaan, ”ei-suomalaisten” kategoriaan luokitellut henkilöt, kuten maahanmuuttajat tai ulkomaalaiset. Yleisimmät suomalaisiin liitetyt ominaisuudet olivat vähäpuheisuus ja kylmyys. Nämä luonnehdinnat mukailevat suurelta osin aikaisempia tutkimuksia, joissa on sivuttu maahanmuuttajien ja pakolaisten käsityksiä suomalaisista (ks. esim. Jaakkola 1994, 147–152; Tiilikainen 2003, 163–170). Kuvaukset suomalaisten luonteen erilaisuudesta tulivat esiin myös haastateltavien pohtiessa sosiaalisia verkostojaan. Suomalaisiin tutustumisen vaikeutta perusteltiin esimerkiksi suomalaisten hiljaisuudella ja sulkeutuneisuudella. Suomalaisten kanssa muodostetut suhteet olivat osan kohdalla tuttavuusluonteisia, mutta lähes jokaisen haastateltavan ystäväpiiriin kuului suomalaisia. Suomalaiskontaktit nähtiin yksimielisesti myönteisenä asiana, sillä niiden avulla oli mahdollista syventää tietämystä suomalaisesta kulttuurista ja yhteiskunnasta sekä kehittää kielitaitoa.

Maahanmuuttajanaisten kohtaamispaikka Naistari osoittautui tutkimuksessa sosiaalisesti merkittäväksi paikaksi, sillä siellä oli tutustuttu sekä suomalaisiin että muun maalaisiin ihmisiin. Omaan etniseen ryhmään kuuluvia ystäviä löytyi monelta henkilöltä, mutta samaan etniseen ryhmään kuuluminen ei kuitenkaan tarkoittanut automaattisesti samanmielisyyttä tai hyvää ystävyysuhdetta. Sen sijaan jaettu kokemus pakolaisuudesta oli toiminut yhdistävänä tekijänä joidenkin haastateltavien ja heidän pakolaistaustaisten ystäviensä suhteissa. Myös transnationaaliset verkostot näyttäytyivät monipuolisina haastateltavien arjessa. Yleisimmät tavat niiden ylläpitämiseen olivat puhelut, videopuhelut sekä tekstiviestit.

Omaan kulttuurin merkitys vaihteli haastateltavien välillä. Muutto Suomeen oli vaatinut tuttujen kulttuuristen toimintamallien muokkaamista, ja myös niiden osittaista hylkäämistä. Erityisesti aikuisina Suomeen muuttaneille henkilöille omat juuret olivat olennainen itseä määrittelevä asia. Kulttuuri-identiteettiä vahvistettiin pitämällä kiinni niistä kulttuurisista elementeistä, jotka koettiin itselle tärkeinä. Näitä olivat esimerkiksi äidinkielen käyttäminen, uskonnollisten käytäntöjen säilyttäminen tai oman kulttuurin juhlien ja perinteiden vaaliminen. Omaan kulttuuriin liitetyt merkityksenannot tulivat esiin erityisesti lasten kasvatuksen välityksellä (ks. myös Marjeta 2001; Tiilikainen 2003). Tämän kaltaiset pohdinnat tekevät näkyväksi erilaisia kulttuurisia neuvotteluja,

joita monikulttuurisissa perheissä käydään. Äitien puheista välittyivät kuvaukset synnyinkulttuurin ja suomalaisen kulttuurin välillä tapahtuvasta tasapainoilusta. Suurimmalle osalle oli tärkeää siirtää oman kulttuurin hyvänä pidettyjä arvoja ja opetuksia lapsille. Huomionarvoista oli kuitenkin se, että vaikka omaa kulttuuria oli mahdollista välittää lapsille, haastateltavat korostivat sen olevan aina erilaista kuin kotimaassa. Näin ollen lapsille siirretty kulttuuri ei ole samanlaista kuin kulttuuri, jonka he ovat kotimaassa omaksuneet. Haastateltavat pitivät Suomeen muuton kulttuurisia vaikutuksia väistämättömänä ja luonnollisena asiana. Kulttuuri näyttäytyikin tutkimuksessani muokkautuvana kokonaisuutena, jossa yhdistellään joustavasti kahden kulttuurin elementtejä.

Suhteet kotimaihin olivat monella tapaa sidoksissa sieltä saatuihin muistoihin. Sota ja erilaiset levottomuudet olivat varjostaneet monen haastateltavan elämää kotimaassa, ja tätä menneisyyskuvaava vasten elämä Suomessa tuntui vakaalta ja turvalliselta. Sen sijaan siellä asuvia perheenjäseniä ja ystäviä muisteltiin lämmöllä, ja kotimaa merkityksellistyikin nykyisessä elämässä pitkälti heidän kauttaan. Samankaltaisia havaintoja on tehnyt myös Laura Huttunen (2002) tutkiessaan maahanmuuttajien kirjoittamia omaelämäkertoja: perhe, sukulaisuus ja ihmissuhdeverkostot näyttäytyivät kirjottajien tarinoissa tärkeinä kuulumisen paikkoina, ja suhde maantieteellisiin paikkoihin kerrottiin tarinoissa usein perheen kautta (mt., 99). Transnationaaleilla suhteilla oli tärkeä rooli haastateltavieni kotimaa-yhteyden säilyttäjinä. Uusien viestintäteknologioiden ansiosta naisten yhteydenpitomahdollisuudet olivat vuosien varrella monipuolistuneet. Erilaiset yhteydenpidot kotimaahan muodostivat vahvan linkin Suomen ja kotimaan välillä myös niiden haastateltavien kohdalla, joilla ei ollut kaipaavaa suhdetta kotimaahan.

Kotimaahan liitettyjä merkityksenantoja tarkasteltiin myös sinne suuntautuvien vierailujen ja takaisinpaluun pohdintojen näkökulmasta. Kotimaahan suuntautuneet vierailut olivat herättäneet haastateltavissa ristiriitaisia tunteita: toisaalta käynnit sisälsivät iloisia ja odotettuja jälleennäkemisiä läheisten kanssa. Pitkään muualla asuminen ja muutokset tutuissa asuinpaikoissa loivat heille kuitenkin myös ulkopuolisuuden tunteita. Vierailut olivat auttaneet havaitsemaan sitä, millä tavalla Suomessa asuminen oli muuttanut heitä. Käynnit olivat osaltaan myös antaneet uudenlaista näkökulmaa tämänhetkisen elämän pohdintoihin: ne olivat esimerkiksi vahvistaneet ajatusta siitä, että Suomessa haluttiin asua pysyvästi. Vaikka kotimaasta kaivattiin laajaa sukulais-, naapuri- ja ystäväyhteisöä, ajatus sinne paluusta oli suurimmalle osalle haastateltavista kaukainen ajatus ennen kaikkea kotimaiden epävakaina tilanteista johtuen. Kotimaa oli läsnä joidenkin haastateltavien arjessa myös siten, että sen tapahtumia seurattiin eri viestintäkanavien välityksellä.

Tutkimuksessa esiteltiin tekijöitä, joilla on ollut vaikutuksia haastateltavieni sopeutumiseen ja nykyiseen elämään. Näissä pohdinnoissa kielitaidon merkitys nousi monin tavoin esille. Jotkut

kokivat suomen kielen taitonsa heikentyneen vuosien varrella, ja tämä ilmeni vähäisinä suhteina suomalaisiin ja huonoina työllisyysnäkyminä. Monen tutkimusten tavoin (esim. Huttunen 2002; Pentikäinen 2005; Varjonen 2013) myös omassa aineistossani työelämään kiinnipääseminen koettiin yksimielisesti Suomessa elämisen suurena haasteena. Elämä koettiin hyväksi Suomessa ja suomalaista elämäntapaa ja kulttuuria oli omaksuttu vuosien saatossa monella tapaa. Tästä huolimatta työttömyys aiheutti tämänhetkisessä elämässä erilaisia ulkopuolisuuden ja vierauden tuntemuksia.

Tutkimukseni on avannut uuteen maahan muuttoon liittyviä pohdintoja pakolaistaustaisten henkilöiden näkökulmasta. Tämän kaltaiset puheenvuorot voivat osaltaan lisätä pakolaisuuden kokonaisvaltaisempaa ymmärtämistä, ja lisäksi niitä voidaan hyödyntää monipuolisesti kotouttamistyön kentillä. Pakolaisuuskokemukset pakolaisten itsensä kertomana tarjoavat myös Suomessa käytävään pakolaiskeskusteluun tärkeitä näkökantoja. Haastateltavillani oli takanaan yli 10 vuoden kokemus Suomessa asumisesta, ja näin ollen he olivat ehtineet kohdata Suomessa elämisen eri puolia monipuolisesti. Tämän osoittavat esimerkiksi asenneilmapiirissä havaitut muutokset. Verrattain pitkä Suomessaoloaika näyttäytyi haastateltavieni puheessa myös siten, että tämänhetkisen elämän tarkastelussa olivat usein läsnä aikaisemmat paikat ja niissä koetut tapahtumat. Eri paikoille ja ajanjaksoille annettiin erilaisia merkityksiä: kotimaassa sijaittivat menneen muistot ja sieltä oli haastateltavien mukaan löydettävissä myös oma kulttuuri ”aidoimmillaan”. Kotimaasta tai muusta maasta Suomeen siirtyminen näyttäytyi käänteentekeväenä aikana, johon oli sisällytynyt ristiriitaisiakin tuntemuksia. Suomeen sijoittuvaa elämää oli eletty jo melko pitkään, ja tämä tuli esille esimerkiksi kodin paikkaa ja etnistä identiteettiä koskevilla keskusteluilla.

Tutkimukseni on tuottanut tietoa niistä tavoista, joilla ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajat neuvottelevat elämästään kahden kulttuurin välimaastossa. Varsinkin perheellisten naisten pohdinnoissa esiin nousivat kulttuurin siirtäminen ja siihen liittyvät haasteet. Kulttuurikysymyksiä olisikin mielenkiintoista jatkossa tarkastella lähemmin myös Suomessa syntyneiden lasten näkökulmasta: minkälaisena kulttuuri on heille siirtynyt ja minkälaista painoarvoa he kulttuurille antavat? Tutkimukseni osoitti, että käsitykset Suomesta ja suomalaista olivat Suomeen muuton eri vaiheissa muokkautuneet monin tavoin. Tämä tulos herättää pohtimaan sitä, tulevatko haastateltavien käsitykset muuttumaan myös tulevaisuudessa jollakin tapaa.

LÄHTEET

Alitolppa-Niitamo, Anne 1993: *Kun kulttuurit kohtaavat – Matkaopas maahanmuuttajan kohtaamiseen ja kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen*. Suomen Mielenterveysseura & Sairaanhoidajien koulutussäätiö. Keuruu: Otava.

Alitolppa-Niitamo, Anne 1994: *Somalipakolaiset Helsingissä. Sosiaaliset verkostot ja klaanijäsenyyden merkitys*. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1994:10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Alitolppa-Niitamo, Anne 2010: Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): *Maahanmuutto ja sukupolvet*. 45–64, Helsinki: SKS.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Leinonen, Elina 2013: Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. 96–114, Helsinki: Väestöliitto.

Allardt, Erik & Starck, Christian 1981: *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta*. Helsinki: WSOY.

Anttonen, Marjut 1999: *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla*. Helsinki: SKS.

Bardenstein, Carol 2007: Figures of Diasporic Cultural Production: Some Entries from the Palestinian Lexicon. Teoksessa Baronian, Marie-Aude, Besser, Stephan & Jansen, Yolande (toim.): *Diaspora and Memory: Figures of Displacement in Contemporary Literature, Arts and Politics*. 19–32, Amsterdam: Rodopi.

Barth, Fredrik 1969: Introduction. Teoksessa Barth, Fredrik (toim.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. 9–38, Oslo: Universitetsforlaget.

Baronian, Marie-Aude, Besser, Stephan & Jansen, Yolande 2007: Introduction: Diaspora and Memory. Teoksessa Baronian, Marie-Aude, Besser, Stephan & Jansen, Yolande (toim.): *Diaspora and Memory: Figures of Displacement in Contemporary Literature, Arts and Politics*. 9–16, Amsterdam: Rodopi.

- Basch, Linda, Glick Schiller, Nina & Szanton Blanc, Christina 1994: *Nations Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*. Basel: Gordon and Breach Science Publishers.
- Brah, Avtar 1996: *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brubaker, Rogers 2013: *Etnisyys ilman ryhmiä*. Suom. Erkki Vainikkala & David Kivinen. Tampere: Vastapaino.
- Bruneau, Michel 2010: Diasporas, transnational spaces and communities. Teoksessa Bauböck, Rainer & Faist, Thomas (toim.): *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. 35–50, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cohen, Robin 1997: *Global Diasporas: An Introduction*. London: UCL Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 1993: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.
- Eriksen, Thomas Hylland 2004: *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana 2001: Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. 24–42, Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Faist, Thomas 2010: Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? Teoksessa Bauböck, Rainer & Faist, Thomas (toim.): *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. 9–34, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Faist, Thomas, Fauser, Margit & Reisenauer, Eveline 2013: *Transnational Migration*. Cambridge: Polity Press.
- Forsander, Annika 1994: Etnisyys ja muutos. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina & Saleh, Raya (toim.): *Monietninen työ – haaste ammattitaidolle*. 13–26, Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja täydennyskoulutusjulkaisuja 9/1994.
- Forsander, Annika 2001: Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina, Hautaniemi, Petri, Abdullahi, Ali, Alitolppa-Niitamo, Anne, Kyntäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen (toim.): *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. 31–56, Helsinki: Yliopistopaino.
- Fornäs, Johan 1998: *Kulttuuriteoria*. Tampere: Vastapaino.

- Gothóni, Raili & Siirto, Ulla 2016: Johdanto: Pakolaisuus muuttuvassa maailmassa. Teoksessa Gothóni, Raili & Siirto, Ulla (toim.): *Pakolaisuudesta kotiin*. 9–18, Helsinki: Gaudeamus.
- Haikkola, Lotta 2012: *Monipaikkainen nuoruus. Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:15. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haikkola, Lotta 2014: Muuttoliikkeen tutkija jää maahanmuuttajan kategorian vangiksi. Teoksessa Haikkola, Lotta, Pyrhönen, Niko, Pentikäinen, Merja & Pauha, Teemu (toim.): *Ulos kammioista! Muuttoliikkeiden ja etnisyyden tutkimus yhteiskunnallisena vaikuttamisena*. 86–99, Tampere: ETMU.
- Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Hall, Stuart 2003: Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): *Eri-laisuus*. 85–128, Tampere: Vastapaino.
- Hannerz, Ulf 1996: *Transnational Connections: Culture, people, places*. London: Routledge.
- Hautaniemi, Petri 2001: Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Forsander, Annika, Ekholm, Elina, Hautaniemi, Petri, Abdullahi, Ali, Alitolppa-Niitamo, Anne, Kyntäjä, Eve & Quoc Cuong, Nguyen (toim.): *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. 11–30, Helsinki: Yliopistopaino.
- Hautaniemi, Petri 2004: *Pojat! Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 41. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Helkama, Klaus, Myllyniemi, Rauni, Liebkind, Karmela, Ruusuvuori, Johanna, Lönnqvist, Jan-Erik, Hankonen, Nelli, Mähönen, Tuuli Anna, Jasinskaja-Lahti, Inga & Lipponen, Jukka 2015: *Johdatus sosiaalispsykologiaan*. Helsinki: Edita.
- Huttunen, Laura 2005: Etnisyys. Luokittelusysteemejä ja elettyä yhteisöllisyyttä. Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta?* 117–160, Tampere: Vastapaino.
- Huttunen, Laura 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 861. Helsinki: SKS.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Isajiw, Wsevolod W. 1990: Ethnic-Identity Retention. Teoksessa Breton, Raymond, Isajiw, Wsevolod W., Kalbach Warren E. & Reitz, Jeffrey G.: *Ethnic Identity and Equality: Varieties of Experience in a Canadian City*. 34–91, Toronto: University of Toronto Press.

- Isotalo, Anu 2015: *Mistä on hyvät tytöt tehty? Somalitytöt ja maineen merkitykset*. Turku: Turun yliopisto.
- Jaakkola, Magdalena 1994: Puolalaiset Suomessa. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.): *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. 128–161, Helsinki: Gaudeamus.
- Jaakkola, Magdalena 2005: *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003*. Työpoliittinen tutkimus 286. Helsinki: Työministeriö.
- Janhonen-Abruquah, Hille 2010: *Gone With the Wind? Immigrant Women and Transnational Everyday Life in Finland*. Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 24. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jasinskaja-Lahti, Inga 2000: *Psychological Acculturation and Adaptation among Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland*. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina 2002: *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jenkins, Richard 1997: *Rethinking Ethnicity. Arguments and Explorations*. London: Sage Publications.
- Kim, Young Yun 2001: *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. London: Sage.
- Kokkonen, Lotta 2010: *Pakolaisten vuorovaikutussuhteet. Keski-Suomeen muuttaneiden pakolaisten kokemuksia vuorovaikutussuhteistaan ja kiinnittymisestäään uuteen sosiaaliseen ympäristöön*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kuittinen, Saija & Isosävi, Sanna 2013: *Vanhemmuus ja pienten lasten hoiva eri kulttuureissa*. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. 78–95, Helsinki: Väestöliitto.
- Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Latomaa, Sirkku & Suni, Minna 2010: Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): *Maahanmuutto ja sukupolvet*. 151–174, Helsinki: SKS.
- Levitt, Peggy 2001: *The Transnational Villagers*. Berkeley: University of California Press.

- Liebkind, Karmela 1988: *Me ja muukalaiset – Ryhmäraajat ihmisten suhteissa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela 1994: Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.): *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. 21–49, Helsinki: Gaudeamus.
- Liebkind, Karmela 2009: Ethnic identity and acculturation. Teoksessa Jasinskaja-Lahti, Inga & Mähönen, Tuuli Anna (toim.): *Identities, Intergroup Relations and Acculturation – The Cornerstones of Intercultural Encounters*. 13–38, Helsinki: Gaudeamus.
- Maahanmuuttovirasto 2016: *Sanasto*. <http://www.migri.fi/medialle/sanasto> [Viitattu 15.5.2016]
- Marjeta, Maarit 2001: *Äidit ja tyttäret kahdessa kulttuurissa: Somalialaisnaiset, perhe ja muutos*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Martikainen, Tuomas, Sintonen, Teppo & Pitkänen, Pirkko 2006: Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. 9–41, Helsinki: SKS.
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja 2007: Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. 13–37, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Martikainen, Tuomas ja Gola, Lalita 2007: Intian niemimaalta muuttaneiden naisten käsityksiä perheestä ja sukupuolirooleista. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.): *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. 88–104, Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007. Helsinki: Väestöliitto.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta 2010: Johdanto. Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): *Maahanmuutto ja sukupolvet*. 9–43, Helsinki: SKS.
- Martikainen, Tuomas, Saari, Matti & Korkiasaari, Jouni 2013: Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. 23–54, Helsinki: Gaudeamus.
- Martikainen, Tuomas, Pasi, Saukkonen & Säävälä, Minna 2013: Johdanto: Suomi muuttuu kun Suomeen muutetaan. Teoksessa Martikainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. 13–22, Helsinki: Gaudeamus.

- Massey, Doreen 2003: Paikan käsitteellistäminen. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): *Erilaisuus*. 51–83, Tampere: Vastapaino.
- Matinheikki-Kokko, Kaija 1994: *Suomen pakolaisvastaanotto – periaatteet ja käytäntö*. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.): *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. 82–127, Helsinki: Gaudeamus.
- Matyska, Anna 2014: *Transnational families in the making: The Polish experience of living between Poland and Finland during and after the Cold War*. Tampere: Tampere University Press.
- Naistari 2015: *Mikä Naistari on?* <http://www.naistari.fi/mika-naistari-on/> [Viitattu 5.1.2015]
- Nygren, Anja 1995: Etnisyyden määrittely ja käytäntö. Teoksessa Åström, Anna-Maria (toim.): *Meikäläisiä muukalaisia. Kulttuurien kohtaaminen käytännössä*. 11–27, Ethnos-toimite 9. Helsinki: Ethnos ry.
- Oinonen, Liisa 1999: *Vietnamilaisia, suomalaisia vai suomenvietnamilaisia? Pääkaupunkiseudun vietnamilaiden etnisuus ja identiteetti 1990-luvulla*. Väestötutkimuslaitos, Katsauksia E 6/1999, Helsinki: Väestöliitto.
- Pakolaisneuvonta ry 2016: *Käsitteitä*. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=106&lang=suo [Viitattu 11.9.2016]
- Pentikäinen, Marja 2005: *Loputon matka. Vietnamilaiden ja somalialaisten kertomuksia pakolaisuudesta*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Puuronen, Vesa 2006: Näkökulmia etnisten suhteiden tutkimukseen Suomessa. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. 42–54, Helsinki: SKS.
- Pöllänen, Pirjo 2013: *Hoivan rajat. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja ylirajainen perhehoiva*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 57/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Rastas, Anna 2005: Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. 78–102, Tampere: Vastapaino.
- Rastas, Anna 2007: *Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 78. Tampere: Tampere University Press.

- Raunio, Mika, Säävälä, Minna, Hammar-Suutari Sari & Pitkänen, Pirkko 2011: Monikulttuurisuus ja kulttuurien välisen vuorovaikutuksen areenat. Teoksessa Pitkänen, Pirkko (toim.): *Kulttuurien kohtaamisia arjessa*. 17–50, Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. 22–56, Tampere: Vastapaino.
- Rynkänen, Tatjana 2011: *Venäjänkieliset maahanmuuttajanuoret suomalaisessa yhteiskunnassa – kielen ja koulutuksen näkökulma integroitumiseen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Räty, Minttu 2002: *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Helsinki: Tammi.
- Saastamoinen, Mikko 2006: Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.): *Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma*. 170–180, Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Safran, William 1991: Diasporas in Modern Societies. Myths of Homeland and Return. *Diaspora. A Journal of Transnational Studies*. 1 (1), 83–99.
- Saukkonen, Pasi 2013: *Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.
- Schubert, Carla 2013: *Kotoutumisen psykologiaa*. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna (toim.): *Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä*. 63–77, Helsinki: Väestöliitto.
- Setlementti Naapuri 2015: *Naistari*. [sisäinen tiedote]
- Sheffer, Gabriel 2003: *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sintonen, Teppo 1999: *Etninen identiteetti ja narratiivisuus: Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina*. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Song, Miri 2003: *Choosing Ethnic Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Suomen Pakolaisapu 2016a: *Pakolaisuus maailmalla*. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus/> [Viitattu 17.2.2017]
- Suomen Pakolaisapu 2016b: *Pakolaisuus Suomessa*. <https://pakolaisapu.fi/pakolaisuus/pakolaisuus-suomessa/> [Viitattu 17.2.2017]

- Talib, Mirja-Tytti & Lipponen, Päivi 2008: *Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta*. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Tiilikainen, Marja 2003: *Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Toivanen, Mari 2014: *Negotiating home and belonging – young Kurds in Finland*. Turku: Turun yliopisto.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Varjonen, Sirkku 2013: *Ulkopuolinen vai osallistuja? Identiteetit, ryhmäsuhteet ja integraatio maahanmuuttajien elämäntarinoissa*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:13. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vartiainen-Ora, Päivi 1996: *Paossa. Perusasiaa pakolaisista meillä ja muualla*. Sosiaali- ja terveysministeriö, pakolaistoimisto. Helsinki: Edita.
- Verkyuten, Maykel 2009: Studying ethnic identity. Teoksessa Jasinskaja-Lahti, Inga & Mähönen, Tuuli Anna (toim.): *Identities, Intergroup Relations and Acculturation – The Cornerstones of Intercultural Encounters*. 41–51, Helsinki: Gaudeamus.
- Vertovec, Steven 2009: *Transnationalism*. London: Routledge.
- Viljanen, Anna Maria 1994: Etnisyys=rotu=kulttuuri? Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): *Kulttuurintutkimus. Johdanto*. 143–163, Helsinki: SKS.
- Wong, Lloyd L. 2002: Home Away from Home? Transnationalism and the Canadian Citizenship Regime. Teoksessa Kennedy, Paul & Roudometof, Victor (toim.): *Communities across Borders. New immigrants and transnational cultures*. Routledge Research in Transnationalism. 169–181, London & New York: Routledge.
- Zechner, Minna 2006: Hoivan paikat transnationaalisissa perheissä. Teoksessa Martikainen, Tuomas (toim.): *Ylirajainen kulttuuri. Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. 83–103, Helsinki: SKS.

LIITTEET

Liite 1

Haastateltavien taustatiedot

Haastateltava 1: Neelab

Ikä: 27 vuotta, Synnyinmaa: Afganistan, Suomessaoloaika: 15 vuotta, Lapsia: Ei, Siviilisääty: Naimisissa

Haastateltava 2: Amal

Ikä: Ei halua kertoa, Synnyinmaa: Somalia, Suomessaoloaika: 17 vuotta, Lapsia: Ei, Siviilisääty: Eronnut

Haastateltava 3: Farah

Ikä: 44 vuotta, Synnyinmaa: Irak, Suomessaoloaika: 16 vuotta, Lapsia: 4 kpl, Siviilisääty: Naimisissa

Haastateltava 4: Soheila

Ikä: 50 vuotta, Synnyinmaa: Iran, Suomessaoloaika: 16 vuotta, Lapsia: 2 kpl, Siviilisääty: Naimisissa

Haastateltava 5: Maryam

Ikä: 47 vuotta, Synnyinmaa: Iran, Suomessaoloaika: 19 vuotta, Lapsia: 2 kpl, Siviilisääty: Naimisissa

Liite 2

Teemahaastattelurunko

1.Taustatiedot

-Miten ja milloin päädyit Suomeen?

-Synnyinmaa, ikä, siviilisääty, perhe

2.Ensikokemukset suomalaisesta yhteiskunnasta

-Mitä ajattelit Suomesta kun saavuit tänne?

-Oliko sinulla joissakin asioissa vaikeuksia kun tulit Suomeen?

3.Sosiaaliset verkostot

-Minkä maalaisia ystäviä sinulla on?

-Oletko yhteydessä kotimaassa ja muissa maissa asuviin ystäviin ja sukulaisiin? Miten olet heihin yhteydessä?

-Onko sinulla suomalaisia ystäviä? Minkälaista heihin on ollut tutustua? Minkälaisia suomalaiset mielestäsi ovat? Millä tavalla suomalaiset ja maahanmuuttajat voisivat parhaiten tutustua?

4.Oma kulttuuri arjessa

-Millainen kulttuuri sinun maassasi on?

-Minkälaista sinun ja perheesi arki on? Eroaako teidän arkenne suomalaisten arjesta jollakin tavalla? Näkyykö kulttuuri jotenkin teidän arjessa? Onko jotain asioita mitä suomalaiset tekevät mutta sinä et?

5.Naisena oleminen Suomessa

-Millaisena olet kokenut naisena olemisen Suomessa?

6.Perhe, lasten kasvatus, äitiys

-Mikä on mielestäsi tärkeää lasten kasvattamisessa? Mitä kulttuuria tai kulttuureita haluat siirtää lapsille?

7.Suhde omaan maahan

-Asuuko sukulaisiasi kotimaassa? Käytkö joskus kotimaassa? Oletko yhteydessä oman maalaisiin ihmisiin ja omaan kulttuuriin? Millä tavoin? Seuraatko esimerkiksi televisiosta mitä kotimaassa tapahtuu ja kiinnostavatko ne asiat? Haluaisitko palata synnyinmaahan? Oletko käynyt synnyinmaassa lähtösi jälkeen? Jos olet, minkälaisia ajatuksia vierailu sinussa herätti?

8.Nykyinen elämä

-Onko elämäsi muuttunut jotenkin Suomessa vietettyjen vuosien aikana? Miten pakolaisten vastaanottoa voisi mielestäsi kehittää?

-Minkä maalainen tunnet olevasi? Missä koet kotisi sijaitsevan?

-Mikä tekee sinut onnelliseksi? Muuttaisitko elämästäsi tällä hetkellä jotain? Kenen puoleen käännyt jos sinulla on huolia?

-Mistä asioista olet ylpeä itsessäsi? Mitä tulevaisuuden toiveita sinulla on?